

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΑΡΙΘ. 2

ΑΡΙΘ. 2

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ
ΚΛΗΡΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΝ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΙΔΕΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ Μ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

(ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ)

ΕΝΔΕΙΞΙΜΟΣ ΕΠΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΥΠΟΒΑΘΕΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΝ ΣΧΟΛΗΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

(*Ἐκ τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.*)

ΑΘΗΝΑΙ

1946

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
ΕΡΕΥΝΑ

18605

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΑΡΙΘ. 2

ΑΡΙΘ. 2

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΝ
ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΙΔΕΩΝ
ΕΙΣ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ Μ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

(ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ)

ΕΝΔΕΙΞΙΜΟΣ ΕΠΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΥΠΟΒΛΗΘΕΙΣΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΝ ΣΧΟΛΗΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

*(Έκ τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.)*

Α Θ Η Ν Α Ι
1 9 4 6

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΕΚΔΟΣΗ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΝ
ΤΩΝ ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΕΙΣ ΤΑ ΔΩΔΕΚΑ Μ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΤΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΚΔΟΣΗ
ΕΚΔΟΣΗ

**ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΝ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ
ΙΔΕΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ**

(ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ)

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗΣ
ΑΝΑΓΚΗΣ

ΠΡΟΣΧΕΔΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗΣ
ΑΝΑΓΚΗΣ

«*Ἡ ἔγκριστις διδακτορικῆς διατριβῆς ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν δὲν ὑποδηλοῖ τὴν ἀποδοχὴν τῶν γνωμῶν τοῦ συγγραφέως*» (Ἀρθρ. 202, παράγρ. 2. Νόμ. 5343).

«*Ἡ παρῶσα πραγματεία ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Σχολῆς τῇ εἰσηγήσει τοῦ ἐπ' αὐτῆς ὀρισθέντος Εἰσηγητοῦ, καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς κ. Ν. Ἰ. Ἐξαρχοπούλου.*

ΕΙΣ ΤΗΝ
ΣΟΦΙΑΝ Μ. ΓΕΔΕΩΝ

MR. TIM
JOHN W. LEWIS

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αἱ ἐκθέσεις ἰδεῶν καὶ ἰδίᾳ αἱ λεγόμεναι ἐλευθέραι, τ. ἔ. ἐκείναι τὸ θέμα τῶν ὁποίων εἶναι προῖόν τῆς ἐλευθέρως ἐκλογῆς τῶν μαθητῶν, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν κύριον αὐτῶν διδακτικὸν προορισμόν, χρησιμοποιοῦνται σήμερον δικάως καὶ ὡς πολῦτιμον ὕλικόν διὰ τὴν παντοειδῆ ἔρευναν τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἐν ἐξελίξει ἀνθρώπου· καὶ δὴ ἐπιζητεῖται δι' αὐτῶν νὰ δοθῇ ἀπόκρισις εἰς πλεῖστα ζητήματα τῆς τε Γενικῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Ψυχολογίας τῶν Ἀτομικῶν Διαφορῶν.

Ὁὐχ ἦτον ἡ μελέτη τῶν ἐλευθέρων ἐκθέσεων δύναται καὶ πρέπει νὰ συμβάλλῃ εἰς τὴν ἔρευναν προβλημάτων ἀμεσώτερον ἀναφερομένων εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας, μάλιστα δὲ εἰς τὴν διδακτικὴν αὐτοῦ τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων ἰδεῶν.

Ἐκτὸς τῆς ἀπαρχῆς καὶ συγχρόνως δεῖγμα τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ἐλευθέρων ἐκθέσεων καὶ παρ' ἡμῖν πρὸς τοιοῦτους σκοποὺς δέον νὰ θεωρηθῇ ἡ παρούσα ἡμῶν ἔρευνα. Καὶ εἶναι μὲν βεβαίως ἀληθές, ὅτι πολλὰ καὶ καλὰ ἐργασίαι συναδέλφων περὶ προβλήματα τῆς διδακτικῆς τῶν ἐκθέσεων ἰδεῶν, προϊόντα πείρας καὶ μελέτης, ἔχουσιν ἴδει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Ἡ ὕπαρξις δ' ὁμοῦ αὐτῶν οὐδόλως καθιστᾷ περιττὴν καὶ τὴν ἡμετέραν μικρὰν συμβολήν, διότι δι' αὐτῆς ἐπιχειροῦμεν νὰ θεμελιώσωμεν τὰς οἰκείας ζητήσεις ἐπὶ τῶν ὁρθῶν καθ' ἡμᾶς ἀντικειμενικῶν βάσεων, καινοτομοῦντες τόσον κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν τοποθέτησιν τοῦ προβλήματος, ὅσον καὶ κατὰ τὴν μέθοδον, δι' ἧς ἐπεζητήθη ὑφ' ἡμῶν ἡ ἐπίλυσις αὐτοῦ.

Θὰ θεωρησώμεν δὲ ἡμᾶς εὐτυχεῖς, οὐ μόνον ἂν ἡ συμβολὴ ἡμῶν ἐπιβοηθήσῃ εἰς τὴν ἀριωτέραν διεξαγωγὴν τῆς οἰκείας διδακτικῆς ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ ἂν δώσῃ παρόρησιν πρὸς συνέχισιν τῶν σχετικῶν ἔρευνῶν.

Καθῆκον ἡμῶν θεωροῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν ἐνταῦθα τὴν βαθεῖαν ἡμῶν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν σεβαστὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἣτις ἐνέκρινε τὴν παροῦσαν ἐπὶ διδακτορικὰ πραγματεῖαν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 25ης Ὀκτωβρίου 1943. Ἄπειρον προσέτι εὐγνωμοσύνην ὀφείλομεν εἰς τὸν εἰσηγηθέντα τὴν ἔγκρισιν αὐτῆς σεβαστὸν ἡμῶν διδάσκαλον καὶ σοφὸν Καθηγητὴν τῆς Παιδαγωγικῆς κ. **Νικόλαον Ἰ. Ἐξαρχόπουλον**, δι' ὅσα ὑπὲρ ἡμῶν ἐπραξεν. Εὐχαριστίας ὡσαύτως ὁμολογοῦμεν εἰς τὴν σύζυγον ἡμῶν καὶ ἐκδότιδα τῆς σειρᾶς «Παιδαγωγικὴ ἔρευνα» κ. **Σοφίαν Γεδεών**, Ὑφηγῆτριαν τῆς Παιδαγωγικῆς, διότι αἱ μετ' αὐτῆς συζητήσεις ἐπὶ μεθοδικῶν τινων σημείων τῆς ἡμετέρας ἐργασίας ὑπῆρξαν κατ' ἔξοχὴν καρποφόροι. Τέλος εὐχαριστοῦμεν τὸν φιλοπόροδον καὶ εὐφῆμως γνωστὸν ἐν Πειραιεῖ ἐκ μητρὸς θεῖον κ. **Ἰωάννην Γ. Κάλφαν**, διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ παρασχεθεῖσαν ὄλικὴν ἐνίσχυσιν πρὸς δημοσίευσιν αὐτῆς.

Ἡ μὴ ἔγκαιρος αὐτῆς ἐκτύπωσις ὀφείλεται εἰς λόγους ἀνωτέρουσ τῆς ἐπιθυμίας ἡμῶν καὶ ἐκ τῆς παρούσης περιστάσεως προερχομένους.

Ἀθῆναι Σεπτέμβριος 1946

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αί έκθέσεις Ιδεῶν τῶν μαθητῶν ἀποτελοῦσιν, ὡς γνωστόν, σπουδαιότατον κλάδον ἰ τῆς γλωσσικῆς καὶ τῆς καθόλου διδακτικῆς ἐν τῷ σχολεῖῳ ἐργασίας, εἶναι δὲ ἐν ταύτῳ κάτοπτρον τοῦ τε βαθμοῦ τῆς ἰκανότητος τῶν μαθητῶν καὶ τῆς ἐπιμελείας καὶ μεθοδικότητος τοῦ διδασκάλου.

Ἡ παρακολούθησις δ' ὁμῶς τῆς διδακτικῆς ἐργασίας ἐν τῇ τάξει κατὰ τὸ μάθημα τοῦτο ὡς καὶ ἡ προσεκτικὴ μελέτη ἐκθέσεων Ιδεῶν τῶν μαθητῶν πείθουσιν ἀμέσως, ὅτι οἱ διδάσκοντες προσκρούουσιν εἰς διαφόρους δυσχερείας κατὰ τὴν διδακτικὴν ἐν αὐτῷ ἐργασίαν, οὕτω δὲ τὸ μάθημα δὲν ἀποφέρει παρ' ἡμῖν πλήρως τοὺς ἀναμενομένους καρπούς.

Ποσάκις ἐπὶ παραδείγματι οἱ διδάσκαλοι δὲν εὐρίσκονται ἐν ἀμηχανίᾳ ἐπιζητοῦντες καὶ μὴ δυνάμενοι πάντοτε νὰ ἐξεύρωσι κατάλληλον θέμα ἐκθέσεως! Οὐχὶ δ' ἀσύνηθες φαινόμενον τυγχάνει καὶ ἡ ὑποδοχὴ τῶν θεμάτων, ἅτινα διδόνται ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος πρὸς ἀνάπτυξιν εἰς τοὺς μαθητάς, δι' ἐπιφωνημάτων ἀποδοκιμασίας ἢ καὶ ἐπιδοκιμασίας ἀναλόγως τῆς

1. Περὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν ἐκθέσεων Ιδεῶν τῶν μαθητῶν ὡς ἰδιαιτέρου μαθήματος καὶ δὴ ἀνεξαρτήτου τοῦ τῶν Νέων Ἑλληνικῶν Ἴδε Γ. Θ. Θέμειλη: Ἡ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν, σ. 52. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1932. Ἐπίσης Λίζας Κόττοῦ: Ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία στὰ γυμνάσιά μας, σ. 38. Ἐν Ἀθήναις, 1933· καὶ Ν. Γ. Μελανίτσου: Ἡ παιδαγωγικὴ καὶ κοινωνικὴ σημασία τῶν ἐξετάσεων, σ. 23—24. Ἐν Ἀθήναις, 1940.

άντιστοιχίας τούτων πρὸς τὰ διαφέροντα, τὰς διαθέσεις, τὰς βιώσεις, πρὸς δὲ καὶ τὴν ὠριμότητα τῶν μαθητῶν κ.τ.τ. Ἐπιπλέον καὶ ἡ ἀνεσις καὶ εὐχέρεια εἴτε ἢ δυσχέρεια καὶ τὸ βεβιασμένον τῆς ἀναπτύξεως θέματός τινος παρὰ τοῦ πλείστου μέρους τῶν μαθητῶν ἀποτελοῦσιν ἔνδειξιν τοῦ ἐπιτυχοῦς ἢ μὴ ἐπιτυχοῦς καθορισμοῦ τοῦ θέματος τούτου ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος.

Παραλλήλως ὑφίστανται παρὰ τοῖς διδάσκουσιν ἀπορίαι. ἂν τὰ τῶν ἐκθέσεων θέματα πρέπει νὰ εἶναι πάντα τῆς ἐκλογῆς τοῦ διδάσκοντος ἢ ἀντιθέτως ὅλα πρέπει νὰ ἐκλέγωνται ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἢ ἂν τὸ ὀρθὸν εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον.

Ἄλλ' ὁ εὐσυνειδητος διδάσκαλος προσκρούει ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλας δυσχερείας, οἵτινες ἀναφαίνονται κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς συνταχθείσης ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ ἐκθέσεως καὶ εἰδικώτερον τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ μαθητὴς ἀναπτύσσει τὸ θέμα οὗτο, τῶν σημείων τὰ ὁποῖα θίγει οὗτος, τῆς δομῆς τοῦ συνόλου καὶ ἄλλων ἐπὶ μέρους ζητημάτων ποικιλλόντων ἀναλόγως τῆς βαθμίδος τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς ἀτομικότητος τῶν μαθητῶν.

Ταῦτα ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς ὡς πρὸς τὰς δυσχερείας τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ καταλλήλου θέματος καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ, ἵνα εἰς ἐλάχιστα ἐκ τῶν ἀπειροπληθῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα σχετιζοῦνται πρὸς τὸ μάθημα τοῦτο, περιορισθῶμεν.¹

Προσκρούει δὲ ὁ διδάσκων εἰς τὰς δυσχερείας ταύτας, διότι ἐλλείπουν σχετικῶς παρ' ἡμῶν ἀσφαλῆ ἐπιστημονικὰ κριτήρια δυνάμενα νὰ βοηθήσωσιν αὐτὸν εἰς τὸ νὰ τηρήσῃ ὀρθῶν ἀπὸ ψυχολογικῆς ἀπόψεως στάσιν κατὰ τὴν διδακτικὴν ἔργα:

1. Ἐπιπλέον σπουδαιότατα προβλήματα, ἅτινα προβάλλονται εἰς τὸν διδάσκοντα πρὸς λύσιν, εἶναι τὰ ἑξῆς.

α) Εἰς τίνων σκοπῶν τὴν πραγμάτων οὐσίαν ὀφείλουν νὰ συμβάλλουν αἱ ἐκθέσεις;

β) Ἀπὸ τίνος ἔτους πρέπει νὰ τίθεται τὸ μάθημα εἰς τὸ πρόγραμμα;

γ) Πόσαι ἐκθέσεις πρέπει νὰ συντάσσονται κατ' ἔτος ἐν ἐκάστη τάξει;

δ) Εἰς ποῖον λογοτεχνικὸν εἶδος πρέπει κατὰ κύριον λόγον νὰ ἀνήκουν ἐν ἐκάστη ἡλικίᾳ αἱ ἐκθέσεις;

ε) Πρέπει νὰ γράφονται αὐταὶ κατ' οἶκον ἢ ἐν τῷ σχολεῖῳ;

στ) Τίνες οἱ σκοπιμώτεροι τρόποι διορθώσεως τῶν ἐκθέσεων; κ.κ.

σιαν ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος μαθήματι ὡς πρὸς τὰ σπουδαιότατα ταῦτα προβλήματα.

"Αλλαις λέξεσι, παρὰ τὸν σχετικῶς ἱκανὸν ἀριθμὸν τῶν παρ' ἡμῖν πραγματειῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων ἰδεῶν καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, οὐδεμίαν εὐρίσκομεν στηριζομένην ἐπὶ ἐρευνῶν σκοποῦσῶν εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν κύκλων διαφερόντων, ἐξ ὧν οἱ μαθηταὶ ἀρέσκονται νὰ ἀντῶσι τὰ θέματα τῶν ἐκθέσεων τῶν, τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὑποβάλλουσι ταῦτα ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν εἰς κατεργασίαν κ.τ. ὃ. Ἐξετάζουσι δ' αὖται τὸ ζήτημα τῆς διδασκαλίας τῶν ἐκθέσεων μόνον ἀπὸ τῆς διδακτικῆς πλευρᾶς, ἐν τῇ διατυπώσει δὲ τῶν ἐπὶ μέρους ἀποψεῶν ἀφορμῶνται ἀπὸ τῆς ψιλῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς ξένης βιβλιογραφίας. Οὐδεμία τούτων ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ ζητήματος ἀνατρέχει εἰς ψυχολογικὰ δεδομένα, οὐδὲ χρησιμοποιεῖ μαθητικὸς ἐκθέσεις ὡς ὑλικὸν συστηματικῆς ἐρεύνης συμβαλλομένης εἰς τὴν ἐπίλυσιν διδακτικῶν προβλημάτων.

'Ἐν τῇ ξένῃ ἀφ' ἑτέρου βιβλιογραφίᾳ ἀπαντῶσιν ἐργασίαι συναφεῖς πρὸς τὸ πρόβλημα τῶν ἐκθέσεων ἰδεῶν. Καὶ αὗται δ' ὅμως, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, δὲν ἐξετάζουσι τὴν ἔκθεσιν τῶν ἰδεῶν ὡς ψυχολογικὸν καὶ διδακτικὸν πρόβλημα, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦσιν αὐτὴν ὡς τρόπον συναγωγῆς ψυχολογικοῦ ὑλικοῦ πρὸς μελέτην προβλημάτων τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδὸς καὶ τῆς τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν. Διὰ ταῦτα δὲν θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ προβῶμεν εἰς ἀνάλυσιν καὶ κρίσιν τῆς ἡμετέρας καὶ ξένης βιβλιογραφίας ὡς μὴ σχετιζομένης ἀμέσως πρὸς τὰ προβλήματα καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς προκειμένης ἐρεύνης.¹

'Ἐν τούτοις ἡ δημοσίευσις ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, ἀναφερομένων εἰς τὰ θεμελιώδη προβλήματα τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων, εἶναι εὐκταία, διότι αὗται οὐ μόνον δύνανται νὰ βοηθῶσι τὸν διδάσκοντα νὰ καταστήσῃ ἀποδοτικωτέραν τὴν ἐν τῷ μαθήματι τούτῳ ἐπιτελουμένην διδακτικὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ ἐξυπηρετοῦσι καὶ ἄλλως, ἐμμέσως οὕτως εἰπεῖν, τὸ ἔργον τῆς καθόλου ἀγωγῆς, καθ' ὅσον καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ μαθήματος τούτου εἰς αὐτὸ ἐκτείνεται πέρα τοῦ καθαρῶς

1. Πίναξ τῆς βιβλιογραφίας ταύτης τῆς τε ἡμετέρας καὶ ξένης εὑρηται ἐν τέλει τοῦ βιβλίου.

διδασκτικοῦ αὐτοῦ σκοποῦ. Συγκεκριμένως αἱ ἐκθέσεις ἰδεῶν ὡς ἔκφρασις τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ μαθητοῦ ἀποτελοῦσιν ἄριστον ὕλικόν πρὸς διάγνωσιν τῆς ἀτομικότητος αὐτοῦ. Τὸ δυνατόν τῆς τοιαύτης τῶν ἐκθέσεων χρησιμοποίησις διείδεν ἀνεκάθεν πᾶς διδάσκαλος στηριζόμενος εἰς ἔμφυτον ἐνόρασιν ὠξυμμένην διὰ τῆς πρακτικῆς πείρας. Δι' ὃ καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἐκθέσεως τοῦ μαθητοῦ ὡς σχολικῆς ἐργασίας συνῆγεν ἐκ ταύτης συμπεράσματα περὶ τῆς ἀτομικότητος αὐτοῦ χαρακτηρίζων τοῦτον ἐπὶ παραδειγματι ὡς προσεκτικόν ἢ μὴ, εὐφυᾶ ἢ ἀμβλύνουν, προτρέχοντα πνευματικῶς τῆς ἡλικίας του ἢ βραδέως ἐξελισσόμενον κ.τ.θ. Καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον. Κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἐκθέσεως τῶν οἱ μαθηταὶ ἀναγκάζονται νὰ διακρίνωσι, κατατάσσωσι καὶ συστηματοποιῶσιν ὅ,τι ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν εὔρηται παρὸν καὶ παρὰ γουσιν οὕτως ἴδιον δημιούργημα, κατοπερίζον τὸν ἐσῶτερον ψυχικόν τῶν κόσμον.

Διὰ τοῦτο, ὡς γνωστόν, καὶ ἡ νεωτάτη ψυχολογία τοῦ παιδὸς καὶ ἡ τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν χρησιμοποιοῦσι τὰς ἐκθέσεις ὡς ὕλικόν πρὸς συναγωγὴν ἐπιστημονικῶν συμπερασμάτων εἴτε καθολικῶν, τούτέστιν ἀναφερομένων εἰς τὴν καθόλου ψυχικὴν ἐξέλιξιν τοῦ παιδὸς, εἴτε πρὸς διάγνωσιν τύπων ἀτομικότητος. Συγκεκριμένως εἶναι δυνατὴ ἡ συναγωγὴ συμπερασμάτων περὶ τῶν τάσεων, κλίσεων καὶ διαφορῶν, τῆς δεξιότητος τῆς νοήσεως, τῆς παρατηρητικότητος, τῆς ζωηρότητος τῆς φαντασίας, τῆς ἰσχύος τῶν συναισθημάτων τῶν παίδων κ.τ.θ.

Εἰδικώτερον δ' ἐν τῇ σχολικῇ πράξει ἡ ἔκθεσις θὰ ἀποκαλύψῃ εἰς τὸν ἡσκημένον τοῦ διδασκάλου ὀφθαλμὸν ἐπὶ πλεόν καὶ τὰς ἐλλείψεις ἐκάστου τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, οἷον ἄλλατα κατὰ τὴν διανόησιν, ἐπιπολαιότητα τῆς ἀντιλήψεως, πενίαν τοῦ κύκλου τῶν παραστάσεων, ἐλλείψεις δημιουργικῆς φαντασίας, ἡλαττωμένον συμπαθητικόν συναίσθημα κ.τ.τ. ἢ καὶ ἀντιθέτως ἰκανότητος ἀποτελοῦσας τὸ περιεχόμενον τῆς ἰδιοφυίας αὐτοῦ. Μόνον δὲ διὰ τῆς τοιαύτης διαγνώσεως τῆς ἀτομικότητος τοῦ μαθητοῦ ὁ παιδαγωγὸς δύναται νὰ ρυθμίσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ ὡς οἶόν τε σκοπιμώματα οἰκοδομῶν ἐπὶ ἀσφαλῶν δεδομένων, ὥστε νὰ πραγματώσῃ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ μαθητοῦ τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς ¹.

1. Ἰδε Νικολάου Ἰ. Ἐξαρχοπούλου: Εἰσαγωγή εἰς

“Ὅθεν καί ἀπό τῆς πλευρᾶς ταύτης πιστοῦται πόσον ἐπιτακτικὴ ἀποβαίνει ἡ ἀνάγκη τῆς παρ’ ἡμῖν διενεργείας εἰδικῶν ἐρευνῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς ψυχολογικὰς κυρίως προϋποθέσεις τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων.

Ἡμεῖς ἐπιθυμοῦντες νὰ συντελέσωμεν ἔστω καὶ ἐπ’ ἐλάχιστον εἰς τὴν θεμελίωσιν τοῦ μαθήματος τούτου ἐπὶ τῶν ὀρθῶν ψυχολογικῶν βάσεων, προέβημεν εἰς σχετικὰς ἐρεύνας. Ἐκ τῶν ἀπειροπληθῶν δὲ προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνακύπτουσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐρευνητοῦ καὶ ἀφορῶσιν εἰς τὰς ψυχολογικὰς προϋποθέσεις τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων, ἐξελέξαμεν ὑποκειμενον τῆς ἡμετέρας ἐρέυνης, ὡς καὶ ἐκ τῶν προηγουμένων ἔχει καταστή φανερόν, τὰ ἀκόλουθα σημεῖα.

Ἐν πρώτοις ἐπεχειρήσαμεν νὰ διακρίνωμεν τοὺς κύκλους τῶν διαφορόντων ἢ ἄλλως τὰς πηγὰς, ἐξ ὧν ἀντιλοῦνται συνήθως τὰ θέματα τῶν ἐκθέσεων, ὅταν ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Ἐπειδὴ ὁμως ἀντελήφθημεν, ὅτι οἱ ποῖδες συναρτῶσι ποικιλοτρόπως μετὰ τοῦ ἀτομικοῦ αὐτῶν ψυχικοῦ βίου τὰ θέματα τῶν ἐκθέσεων τῶν, καὶ ἂν ἔτι εἶναι ταῦτα εἰλημμένα ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, ἐπεδιώξαμεν παραλλήλως νὰ ἐξακριβώσωμεν καὶ τοὺς τύπους, καθ’ οὓς συναρτᾶται τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως μετὰ τοῦ ὑποκειμένου τοῦ γράφοντος. Ἐν δευτέρῳ δὲ ὁ γράφων πραγματεύεται τὸ θέμα τοῦ ἐξ ἀντικειμένου εἶτε ὑποκειμενικῶς, ἢ τοῦτο ἀποτελεῖ προσωπικὴν βίωσιν ἢ ἀναπτύσσεται ὡς ξένον πρὸς τὸν ἐσώτερον αὐτοῦ ψυχικὸν κόσμον κ.τ.δ. Τρίτον τέλος πρόβλημα, οὗτινος τὴν ἐρευναν συμπληρωματικῶς ἐπεζητήσαμεν, εἶναι ἡ ἐξακριβώσις τοῦ χρόνου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀναφέρονται τὰ ἐν ταῖς ἐκθέσειν ἱστορούμενα, ἂν δηλαδὴ ταῦτα ἀναφέρονται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ μέλλον, τὸ παρὸν ἢ τὸ ἄμεσον παρελθόν κ.ο.κ.

Συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω ὑποκειμενον τῆς ἡμετέρας ἐρέυνης εἶναι ἡ συναγωγή συμπερασμάτων περὶ τῶν θεμάτων

τὴν Παιδαγωγικὴν, σ. 196 κ. ἐ. Ἔκδ 3η. Ἐν Ἀθήναις, 1934, ἐν^α ὡς ἐξῆς ὀρίζεται ὁ σκοπός, τὸν ὁποῖον ὀφείλει νὰ θηρεύῃ ἡ ἀγωγή: «Ἡ ἀγωγή σκοπὸν ἔχει νὰ καταστήσῃ τὸν παῖδα προσωπικότητα κεκτημένην ἰσχυρὰν καὶ ἠθικὴν βούλησιν, ἅμα δὲ νὰ εἰσαγάγῃ αὐτὸν εἰς τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐξελεῖξῃ τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς δεξιότητας καὶ τὴν ἰδιορμίαν αὐτοῦ».

έκείνων περί τα όποια στρέφεται τό διαφέρον τών μαθητών έν έκάστη ήλικία και τά όποια εΐναι πρόσφορα νά άποτελέσωσιν ύποκείμενον άνακοινώσεως και ίδία διά τοϋ γραπτοϋ λόγου, πρός δέ ή έξακριβώσις τής σχέσεως τοϋ περιεχομένου τής έκθέσεως πρός τό ύποκείμενον τοϋ γράφοντος ώς και τής σχέσεως αϋτοϋ πρός τόν χρόνον.

Σκοπός δ' ήμών άπώτερος εΐναι νά βοηθήσωμεν τόν διδάσκοντα εις τήν έκλογήν τών καταλληλοτέρων θεμάτων έκθέσεων, ήτοι τών εύρισκομένων έντός τοϋ κύκλου τών διαφερόντων τών μαθητών έν έκάστη ήλικία και άντιστοιχούντων πρός τήν πνευματικήν αϋτών ώριμότητα. Όσαϋτως νά παράσχωμεν εις αϋτόν σαφή γνώσιν τών τρόπων, καθ' οϋς οί μαθηται άντιμετωπίζουσι και πραγματεύονται τό θέμα αϋτών κατά τήν σύνταξιν τής έκθέσεως, ώστε νά προβαίνωσιν εις τήν άπό τής άπόψεως ταύτης όρθήν έκτίμησιν τής έκθέσεως ώς τελειωθέντος μαθητικοϋ έργου. Έν τέλει δέ νά γνωρίσωμεν εις αϋτόν άν και έν τίνι μέτρω τά ύπό τούτου ύποδεικνυόμενα εις τοϋς μαθητάς θέματα έκθέσεων δύνανται νά αναφέρονται εις γεγονότα έπίκαιρα ή μη εΐτε και εις ιστορικά εΐτε εις προβλήματα άναγόμενα εις τό μέλλον.

Κατά τήν έπεξεργασίαν τοϋ θέματος ήμών άκολουθοϋμεν τήν έξής πορείαν. Έν πρώτοις έπιχειροϋμεν σύντομον περιγραφήν τοϋ χρησιμοποιηθέντος ύλικοϋ και άνάλυσιν τής μεθόδου, ήν ήκολουθήσαμεν. Περαιτέρω παραθέτομεν τά έκ τής έπεξεργασίας τοϋ ύλικοϋ ήμών και τής ταξινομήσεως τών άριθμητικών δεδομένων συναχθέντα πορίσματα προβαίνοντες συγχρόνως εις ψυχολογικήν άνάλυσιν αϋτών. Τέλος ύποτυποϋμεν και τά παιδαγωγικά ήμών συμπεράσματα, Συμπληροϋμεν δέ τήν όλην έργασίαν διά τής έν έπιμέτρω παραθέσεως και δειγμάτων τινών θεμάτων έκ τών έκλεγομένων ύπό τών μαθητών διαφόρων ήλικιών, όταν διδεται εις αϋτοϋς έλευθέρα έκθεσις.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΝ

Α'. ΤΟ ΗΜΕΤΕΡΟΝ ΥΛΙΚΟΝ

Περιγραφή καὶ προέλευσις αὐτοῦ.

Τὸ Πειραματικὸν Σχολεῖον τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς παιδαγωγικῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν πάσης φύσεως μορφωτικῆ ἐπίδρασις τοῦ ἐνηλίκου ἐπὶ τὸν τρώφιμον ὀφείλει ἀπαραιτήτως νὰ προσαρμόζεται πρὸς τὴν ἀτομικότητα αὐτοῦ. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου τὸ Πειραματικὸν Σχολεῖον ὡς βᾶσιν τῆς ἐν αὐτῷ συντελουμένης μορφωτικῆς ἐργασίας ἔθηκε τὴν βαθεῖαν καὶ ὅσον ἔνεστιν ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἀτομικότητος τῶν εἰς αὐτὸ φοιτῶντων μαθητῶν, ἥτις καὶ ἐπιτυγχάνεται διὰ σειρᾶς ὀλης εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν διαγνωστικῶν μεθόδων.

Διὰ τῶν μεθόδων τούτων συλλέγεται κατ' ἔτος πλούσιον καὶ ποικίλον ψυχολογικὸν ὑλικὸν συνιστάμενον εἰς παρατηρήσεις, πειράματα καὶ διαφόρους περὶ ἐκάστου τῶν τροφίμων αὐτοῦ πληροφωρίας. Συγκεκριμένως τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν

1. Ἐν τοῖς ἐφεξῆς δηλοῦται τοῦτο διὰ τῶν ἀρχικῶν Π.Σ.Π. Α.

2. Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἀτομικότητος ἴδε Νικολάου Ἰ. Ἐξαρχοπούλου: Ψυχικαὶ διαφοραὶ τῶν παιδῶν καὶ ἡ διάγνωσις αὐτῶν, σ. 27—29 καὶ 91—95. Ἐν Ἀθήναις, 1932.

Τοῦ αὐτοῦ: Σωματολογία τοῦ παιδός, σ. 14-15. Ἐκδ. 2α. Ἐν Ἀθήναις, 1928.

3. Περὶ τῆς σημασίας τῆς διαγνώσεως τῆς ἀτομικότητος τῶν παιδῶν ἴδε Σ. Μ. Γεδεών: Παιδομετρία καὶ Παιδαγωγικὴ στατιστικὴ, σ. 8. κ. ἔ. Ἐν Ἀθήναις, 1930.

σωματικήν κατάστασιν καὶ ὑγείαν τῶν μαθητῶν, τὰς εἰδικὰς ἐπιδόσεις καὶ τὰ διαφέροντα τὰ κρατοῦντα ἐκάστοτε πορ' αὐτοῖς, τὰ φυσικὰ ἐλαττώματα καὶ προτερήματα αὐτῶν καὶ καθόλου τὰς ἰδιορρυθμίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσιν ἕκαστον, ἀπαρτίζει δὲ τὸν λεγόμενον ἀτομικὸν τοῦ μαθητοῦ φάκελλον¹.

Ἐκαστος τοιοῦτος φάκελλος περιλαμβάνει τὰ διὰ διαφόρων μεθόδων συλλεγόμενα περὶ ἐκάστου μαθητοῦ στοιχεῖα ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ τελευταίου ἔτους τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως, πάντες δὲ φυλάσσονται ἐν τῷ Πειραματικῷ Σχολεῖῳ ἐν ἰδιαιτέρᾳ αἰθούσῃ καὶ ἐντὸς εἰδικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατεσκευασμένων προθηκῶν².

Μεταξὺ τῶν στοιχείων τῶν περιλαμβανομένων εἰς τοὺς ἐπὶ μέρους τούτους φακέλλους συγκαταλέγονται καὶ αἱ ἐλευθεραὶ ἐκθέσεις³. Νοοῦμεν δὲ διὰ τοῦ ἔρου ἐλευθέρᾳ ἔκθεσις τὴν ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ ἐλευθέραν ἐκλογὴν τοῦ θέματος καὶ τὴν κατὰ τὸ δοκοῦν ἀνόπτειξίν του. Αἱ ἐκθέσεις αὗται συνετάσσοντο ὑφ' ἐκάστου μαθητοῦ ἅπαξ τοῦ ἔτους καὶ δὴ κατὰ μῆνα Μάιον. Παρωρμῶντο δ' οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἐλευθέρᾳ ἐκθέσεως διὰ τῆς ἀπλῆς, σαφοῦς καὶ στερεοτύπου πάντοτε ὁδηγίας: «Νὰ γράψῃς μίαν ἔκθεσιν δι' ὅ,τι ζήτημα θέλεις».

Ἡ συναγωγή τοῦ ὕλικου τούτου διειρηγεῖτο κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὥραν ἀνά πάσας τὰς τάξεις τοῦ σχολείου, εἰς δὲ τοὺς μαθητὰς δὲν προανηγέλλετο, ὅτι ἐπέκειτο ἡ γραφὴ τῆς ἐλευθέρᾳ ἐκθέσεως, ἵνα ἀποφεύγηται πᾶσα συνεννόησις μεταξὺ αὐτῶν περὶ τοῦ θέματος, ὅπερ ἕκαστος θὰ ἀνέπτυσσεν.

1. Ἀνάλυσιν τοῦ μέτρου τῆς τηρήσεως ἐν τῷ Π.Σ.Π.Α. ἀτομικοῦ φακέλλου τῶν μαθητῶν ὡς καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ ἴδε Αἰκ. Στρίφτοῦ: Ὁ ἀτομικὸς φάκελλος τῶν μαθητῶν. (Γ' Τόμος τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Π.Σ.Π.Α.). Ἐν Ἀθήναις, 1936.

2. Οἱ φάκελλοι τῶν ἀπολυομένων, μετεγγραφομένων καὶ γενικῶς ἀποφοιτῶντων ἐκ τοῦ Π.Σ.Π.Α. μαθητῶν μεταφέρονται μεθ' ὅλων αὐτῶν τῶν στοιχείων εἰς τὸ μῆμα συλλογῆς ὕλικου τοῦ Ἐργαστηρίου Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς δι' ἐπιστημονικὰ μελέτας, ὅφ' οὗ ὁ πρῶτιστος σκοπὸς τῆς τηρήσεως τούτων ἐν τῷ σχολεῖῳ ἦτοι ἡ διάγνωσις τῆς ἀτομικότητος τῶν φοιτῶντων τροφίμων ὑπὸ τῶν διδασκόντων, δὲν ὑφίσταται πλέον.

3. Περὶ τούτων ἴδε Αἰκ. Στρίφτοῦ, ἔ. .α

Ἄπρηγορεύετο ὡσαύτως πᾶσα συζήτησις ἐν τῇ τάξει περὶ τοῦ θέματος ὡς καὶ πᾶσα ἐρώτησις πρὸς τὸν διδασκοντα ἀπευθυνομένη, ἡ ὁποία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπεβάλλῃ τὸ θέμα εἰς τοὺς ἄλλους μαθητάς.

Ὁ χρόνος ἐκτελέσεως τῆς ἐργασίας ταύτης ἠδύνατο καὶ νὰ ὑπερβῇ τὴν διδακτικὴν ὥραν, ἀν παρίστατο ἀνάγκη.

Αἱ ἐκθέσεις αὗται οὕτω συλλεγεῖσαι διὰ μεθόδου καθαρῶς ἐπιστημονικῆς, ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὴ ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν καὶ δι' ἐπιστημονικὸς ἐρεῦνας, ἀπετέλεσαν τὸ ὑλικὸν τῆς προκειμένης ἐργασίας.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων καθίσταται σαφές, ὅτι αὗται ὡς πρὸς τὴν ψυχολογικὴν ὑφὴν δὲν συμπίπτουσι πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν μαθητῶν συντασσομένης ἐν τῷ οἰκείῳ μαθήματι κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα ἐκθέσεις, ἔστω καὶ ἐπὶ θεμάτων ἐλευθέρως ὑπ' αὐτῶν ἐκλεγομένων¹, ὡς γραφόμεναι ὑπὸ εἰδικοῦς ψυχολογικοῦς ὄρους. Δι' ὅ καὶ περιωρίσθημεν εἰς ἐπεξεργασίαν τῶν ἐν τοῖς ἀτομικοῖς φακέλλοις ἐμπεριεχομένων ἐλευθέρων ἐκθέσεων, ἀποφυγόντες νὰ συμπεριλάβωμεν εἰς τὸ ὑλικὸν ἡμῶν καὶ κοινοῦ τύπου μαθητικὰς ἐλευθέρως ἐκθέσεις. Ἴδια ἐφοβήθημεν, μὴ ὠρισμένοι ἐπικαιρότητες π. χ. ἐκκλησιαστικά ἢ ἐθνικά ἔορταί, ἔκτακτὸν τι κοινωνικὸν ἢ ἱστορικὸν γεγονός, φυσικὸν φαινόμενον κ.τ.δ. παρορμήσωσι τοὺς πλείστους τῶν μαθητῶν εἰς ἔκφρασιν, ὅποτε πλέον τὰ πορίσματα

1 Περὶ τῶν ἐλευθέρων τούτων ἐκθέσεων ἴδε Νικολάου Ἰ. Ἐξαρχοπούλου: Ἀρχαὶ τεθεῖσαι διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐκθέσεων ἰδῶν ἐν τῷ Π. Σ. Π. Α. (2^{τ'} Τόμος τῶν Δημοσιευμάτων τοῦ Π. Σ. Π. Α. ὑπὸ τύπωσιν), ἐνθα αἱ ἐκθέσεις ἀναλόγως τῶν θεμάτων των διακρίνονται κατ' αὐτὸν εἰς τὰ ἐξῆς τρία εἶδη: α') τὰς κοινὰς τῆς τάξεως, τὰς ὁποίας παρασκευάζουσιν ἅπαντες οἱ τῆς τάξεως μαθηταὶ καὶ τῶν ὁποίων τὰ θέματα ὑποδεικνύονται κατὰ κανὸν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἢ κατόπιν κοινῆς συνειροήσεως διδασκάλου καὶ μαθητῶν, β') τὰς ἐλευθέρως, αἵτινες παρασκευάζονται ὑπὸ ομάδων μαθητῶν ἢ καὶ μεμωμένων μαθητῶν καὶ τῶν ὁποίων τὰ θέματα ἐκλέγονται ἐλευθέρως ὑφ' ἐκάστου μαθητοῦ καὶ γ') τὰ θέματα περιῶρα, αἵτινα εἶναι μεκτικῆς φύσεως, ἀφ' οὗ μετέχουσι καὶ τῆς ἐλευθέρως ἐκλογῆς τοῦ μαθητοῦ, καταλείποντα στάδιον εἰς ἐπιλογὴν, ὠρισμένων ἐντυπώσεων καὶ στοιχείων ἐκ μεζονός τινος ὄλου, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑποδείξεως τοῦ διδασκάλου, ὅστις διαγράφει σαφῶς τὰ ὅρια τῆς περιοχῆς, ἐξ ἧς θὰ ἀντλήσωσιν οἱ μαθηταί.

ἡμῶν δὲν θὰ ἀπεκάλυπτον τὰ φυσικὰ καὶ ἐκ τῶν ἔνδον ὑπαγορευόμενα διαφέροντα τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ τὸν βαθμὸν μεθ' οὗ γεγονότα ἐπικαίρα ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος τῆς ἐλευθέρας ἐκθέσεως.

Καὶ ταῦτα μὲν ὄσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τρόπον συναγωγῆς τοῦ ἡμετέρου ψυχολογικοῦ ὑλικοῦ. Ὑπολείπεται νῦν νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συλλεγισῶν ἐκθέσεων, τῆς ἡλικίας, ἣν διήνυον καὶ τῆς τάξεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφοίτων οἱ συντάξαντες ταύτας μαθηταί, τῶν σχολικῶν ἐτῶν, καθ' ἃ συνελέγησαν αὐταὶ κ. ἄ. δ.

Εἰς ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν καὶ στατιστικὴν ἐπεξεργασίαν ὑπεβλήθησαν πεντακόσιοι ἐνενήκοντα δύο (592) ἐν ὄλῳ ἐκθέσεις συνταχθεῖσαι ὑπὸ ἀρρένων μαθητῶν¹ τοῦ Π. Σ. Π. Α., ἡλικίας 10—19 ἐτῶν, φοιτῶντων ἀπὸ τῆς Ε' τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μέχρι καὶ τῆς τελευταίας τάξεως τοῦ ἑξατάξιου γυμνασίου παλαιοῦ τύπου². Τὰ ἔτη τοῦτα τῆς ἡλικίας συμπίπτουσι πρὸς τὰ ἔτη τῆς ἡλικίας, ἅτινα διατρέχουσι κατὰ τὰ νῦν κρατοῦντα ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων μέσης ἐκπαιδεύσεως, εἰς τὸ μορφωτικὸν ἔργον τῶν ὁποίων σκοπεῖ νὰ συμβάλῃ ἡ παρούσα ἔρευνα.

Ἐναφέρεται δὲ τὸ ὑλικὸν ἡμῶν εἰς τὰ σχολικὰ ἔτη 1933—1934, 1934—1935 καὶ 1935—1936³. Ἐκ τῶν φακέλλων ἐλήφθησαν αἱ συνταχθεῖσαι κατὰ τὰ σχολικὰ ταῦτα ἔτη ἐκθέσεις μα-

1. Τὸ Π. Σ. Π. Α. συγκείμενον ἐκ τριῶν σχολείων ὑπὸ κοινὴν διεύθυνσιν —ἐνὸς πολυταξίου δημοτικοῦ σχολείου, ἐνὸς μονοταξίου δημοτικοῦ σχολείου καὶ ἐνὸς γυμνασίου κλασικῆς μορφώσεως—δέχεται θήλας εἰς μόνον τὰ δημοτικά σχολεῖα αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἡ ἔρευνα ἡμῶν περιορίσθη κατ' ἀνάγκην εἰς ἄρρενα, ἀνάλογος δὲ ἔρευνα καὶ ἐπὶ θηλέων θὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον αὐτοτελοῦς ἡμῶν ἐργασίας ἐν τῷ μέλλοντι.

2. Πρόκειται περὶ τοῦ καταργηθέντος βάσει τῶν Α. Ν. 770]1937 καὶ 1849/1939 «Περὶ ὀργανώσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως» ἑξατάξιου γυμνασίου, εἰς ὃ εἰσήγοντο οἱ μαθηταὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν ἑξαετοῦς φοιτήσεως ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ.

3. Ὁ θεσμὸς τῶν ἐλευθέρων ἐκθέσεων ὡς μέσου πρὸς διάγνωσιν τῆς ἀτομικότητος τῶν μαθητῶν ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ εἰς τὸ Π. Σ. Π. Α. ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1933—1934.

θητών των προμνημονευθεισών ηλικιών και τάξεων, άνευ ουδέμιας έπιλογής.

Τήν κατανομήν των έκθέσεων τούτων καθ' ηλικίας και τάξεις δεικνύουσιν οί κατωτέρω ύπ' αριθ. 1 και 2 πίνακες.

Πίναξ 1.

Έμφαίνων τήν καθ' ηλικίας κατανομήν των έκθέσεων.

Ήλικία	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-19	Σύνολον
Αριθ. έκθέσεων	35	70	76	73	72	90	94	82	592

Πίναξ 2.

Έμφαίνων τήν κατά σχολικώς τάξεις κατανομήν των έκθέσεων.

Τάξις	ε' 1	στ'	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'	Σύνολον
Αριθ. έκθέσεων	61	66	81	70	77	80	83	74	592

Β'. Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

α') Αποδελτίωσις.

Έξ έκάστης των κατά τόν προμνημονευθέντα τρόπον συγκεντρωθεισών έλευθέρων έκθέσεων των μαθητών του Π. Σ. Π. Α., αίτινες και άπετέλεσαν τό πρός σπουδήν του ήμετέρου προβλήματος χρησιμοποιηθέν ύλικόν, έλήφθησαν ύπ' όψιν τά κάτωθι στοιχεία κριθέντα χρήσιμα διά τήν ήμετέραν έρευναν.

α') Ο αριθμός του άτομικού φακέλλου του μαθητού.

β') Το όνομα και έπώνυμον, ή τάξις και ή ηλικία αύτου.

1. Τά έν τῷ πίνακι μικρά στοιχεία δηλοῦσι τάς τάξεις του δημοτικού σχολείου, τά δέ κεφαλαία τάς τάξεις του Γυμνασίου.

γ') 'Ο τίτλος τῆς ἐκθέσεως καί ἡ ἡμερομηνία, καθ' ἣν ἐγράφη αὕτη' καί

δ') Τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως ἐν βραχείᾳ περιλήψει περιλαμβανούσῃ τὰ κύρια αὐτοῦ σημεῖα.

Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐθεωρήθη σκόπιμον νὰ μεταγραφῶσιν ἐπὶ ἀτομικῶν ὀνοματικῶν δελτίων, ὧν ἕκαστον ἀντεστοίχει πρὸς μίαν ἔκθεσιν.

Προέβημεν δὲ εἰς τὴν μεταγραφὴν ταύτην, διότι οὕτω παρέχονται εὐσυνόπτως πάντα τὰ χρήσιμα εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἡμετέρου προβλήματος στοιχεῖα καὶ ἐξασφαλίζεται ἡ ταχεῖα καὶ ἀκρβῆς στατιστικὴ ἐπεξεργασία. Συγκεκριμένως ὁ χρησιμοποιοῦν ἀτομικὰ δελτία δύναται νὰ κατατάσῃ αὐτὰ ἐκάστοτε ἀπὸ διαφόρων ἀπόψεων, ἐξοικονομοῦνται δ' οὕτω χρόνος καὶ δυνάμεις καὶ ἀποκλείονται τὰ ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἀντιγραφῶν καὶ τῆς ἀπ' εὐθείας πινακογραφῆσεως δυνάμενα νὰ προέλθωσι σφάλματα. Διὰ τοὺς λόγους δὲ τούτους συνιστῶνται ταῦτα ὑπὸ πάντων τῶν ἐπιστημόνων ἐρευνητῶν ἡμετέρων καὶ ξένων ¹.

Ἀμέσως κατωτέρω περιγράφομεν διὰ βραχέων τὸν τύπον τῶν ὑφ' ἡμῶν χρησιμοποιηθέντων δελτίων ὡς καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπ' αὐτῶν μεταγραφῆς τῶν περὶ ὧν ἀνωτέρω ὁ λόγος στοιχείων.

Τὰ δελτία ταῦτα ἔχουσι διαστάσεις 17×10 ἑκατοστῶν.² Ἐν τῇ ἄνω ὀριστερῇ γωνίᾳ ἐκάστου ὑπάρχει ἡ σύντμησις Αὐξ. Ἀριθ. (= Αὐξων Ἀριθμός), παραπλεύρως δὲ βραχεῖα ὀριζόντιος γραμμὴ, ἐν ἣ εὗρηται καταγεγραμμένος ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἀτομικοῦ φακέλλου τοῦ μαθητοῦ, ἐξ οὗ ἐλήφθη ἡ ἔκθεσις.

Ἐν τῇ ἄνω δεξιᾷ γωνίᾳ ὑπάρχουσι δύο ὀριζόντιοι γραμμαὶ ἀρχόμεναι ἀπὸ τοῦ μέσου περίπου τοῦ δελτίου προοριζόμεναι διὰ τὴν ἀναγραφὴν τὸ μὲν τοῦ ὀνόματος καὶ ἐπωνύμου τοῦ μαθητοῦ καὶ δὴ κατὰ τὴν σειρὰν, ἐπώνυμον ὀνομα-ὄνομα πατρός, τὸ δὲ τῆς σχολικῆς τάξεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφοῖτα οὗ-

1. Ἰδε Νικολάου Ἰ. Ἐξαρχοπούλου: Σωματολογία τοῦ παιδός, σ. 127 καὶ 363 κ. ἐ. Ἐν Ἀθήναις, 1928. Ὁσαύτως Σ, Μ. Γεδεών: Παιδομετρικαὶ ἐρευναι ἐν Ἑλλάδι, σ. 12. Ἐν Ἀθήναις, 1931. καὶ R. Martini: Richtlinien für Körpermessungen. München, 1924.

2. Βλ. καὶ τὸν ἐν σ. 13 τύπον ἀτομικοῦ δελτίου συμπληρωμένου.

τος, ὅτε ἔγραψε τὴν ἔκθεσιν, καὶ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ εἰς ἔτη, μῆνας καὶ ἡμέρας.¹

Κάτωθεν τῶν στοιχείων τούτων ἀνεγράφετο κατὰ σειρὰν ὁ τίτλος τῆς ἐκθέσεως, ἐλλείπει δὲ τούτου αἱ λέξεις «ἀνευ τίτλου» ἐντὸς ἀγκυλῶν, ὡς καὶ ἡ ἡμερομηνία, καθ' ἣν ἐγράφη ἡ ἔκθεσις. Μετὰ δὲ ταῦτα εἰς τὸν ὑπόλοιπον χώρον τοῦ δελτίου εὐρῆται καταγεγραμμένον τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως ἐν βραχείᾳ περιλήψει.

ΤΥΠΟΣ ΑΤΟΜΙΚΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ

<p>Αὑξ. ἀριθ. 58 Φ</p>	<p>Δεῦμέξης Ἀριστείδης Νικητία Ε'. Δημου. 10—3—14</p>
<p>Ἡ ἐκδρομὴ εἰς τὴν Βουλιαγμένην</p>	<p>I Σχολ. βίος</p>
<p>15—5—1934</p>	<p>II Βεβιωμ.</p>
<p>Περιγράφει τὰ ἐπ' αὐτοῦ καὶ τῶν συμμαθητῶν του πεπραγμένα κατὰ τὴν σχολικὴν ταύτην ἐκδρομὴν, τὴν γενομένην τὸ παρελθὸν Σάββατον.</p>	<p>III Παρόν ἢ ἄμ παρόνθ</p>

[Τὸ δελτίον ὡς ἔχει μετὰ τὴν ἐπ' αὐτοῦ μεταγραφὴν ἐκ τοῦ πρῶτου τύπου τῆς ἐκθέσεως τῶν διὰ τὴν ἔρευσαν ἡμῶν ἀπαραιτήτων στοιχείων, τὴν ὑποτιπῶσιν τοῦ θέματος περιληπτικῶς καὶ τὴν ἀγαγωγὴν αὐτοῦ εἰς κατηγορίας ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεως].

Δεξιᾶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δελτίου ὑπάρχει περὶ θῶριον πλάτους τεσσάρων ἑκατοστῶν περίπου προοριζόμενον διὰ τὴν ἀναγραφὴν στοιχείων προκυπτόντων ἐκ τῆς περαιτέρω ψυχολογικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐκθέσεων. Ταῦτα εἶναι αἱ κατηγορίαι, εἰς ἃς

1. Περὶ τοῦ τρόπου ἐξαγωγῆς τῆς ἡλικίας οὕτω πως ἴδε Σ. Μ Γ ε δ ε ὦ ν, ἔ. ἄ. σ. 15.

άνάγονται αί επί μέρους έκθέσεις καί αί όποίαι παριστώνται επί τοῦ περιθωρίου τούτου διά συντετημένων λέξεων.¹

Πλήν τῆς τοῦ δελτίου περιγραφῆς καί τοῦ τρόπου μεταγραφῆς ἐκ τῶν ἐκθέσεων ἐπί τῶν δελτίων τῶν διά τήν ἔρευναν ἡμῶν ἀπαιτουμένων στοιχείων, θεωροῦμεν ἀπαραίτητον νά ἐκθέσωμεν διά βραχυτάτων εἰς τί ἐχρησιμοποίησαμεν ἕκαστον τούτων.

Ὁ ἀριθμός τοῦ ἀτομικοῦ φακέλλου τοῦ μαθητοῦ, ἐξ οὗ ἐλήφθη ἡ ἔκθεσις, σκοπόν εἶχε νά καθιστᾷ εὐχερῆ ἀνά πάσαν στιγμήν ἐνδεχόμενον ἔλεγχον ἀναφερόμενον εἰς τὰ ἐπί τοῦ δελτίου καταγραφέντα στοιχεία, ὡς εἰς τήν ἡλικίαν, τήν τάξιν, τήν χρονολογίαν καί ἡμερομηνίαν γραφῆς τῆς ἐκθέσεως κ.λ. Ὡσαύτως καθίστα εὐχερῆ ἐνδεχομένην συμπλήρωσιν τῶν δελτίων καί δι' ἄλλων στοιχείων ἐκ τοῦ φακέλλου, οἷα ἡ οἰκονομική κατάστασις, ἡ κοινωνική τάξις, ὁ βαθμός ἐπίδόσεως ἐν τοῖς μαθήμασι κ.τ.δ., ἐφ' ὅσον, προΐουσης τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ὕλικοῦ ἡμῶν, τοιοῦτόν τι θά καθίστατο ἀναγκαῖον.

Τό δνομα καί ἐπώνυμον τοῦ μαθητοῦ, διευκολῶνον καί τοῦτο τήν βαθυτέραν σπουδῆν ἐκάστης ἀτομικῆς περιπτώσεως, ἦτο ἀπαραίτητον ἰδίᾳ δι' ἐνδεχομένην τυπολογικὴν ἔρευναν. Νοοῦμεν δ' ἐνταῦθα διά τοῦ ὄρου τυπολογικὴ ἔρευνα τήν συγκέντρωσιν πασῶν τῶν ἐκθέσεων τῶν γραφεισῶν ὑφ' ἐκάστου τῶν μαθητῶν κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας, τήν σύγκρισιν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας καί τήν ἀναζήτησιν κοινῶν ἐν σὺ ταῖς γνωρισμάτων πρὸς μὀρφωσιν ἀτομικῶν εἰκόνων ψυχικῆς συνθέσεως τῶν παιδῶν, αἱ ὁποῖαι καί νά ἀναχθῶσι βραδύτερον εἰς ψυχολογικοὺς τύπους, τῇ βοηθείᾳ καί τοῦ λοιποῦ ἐν τοῖς ἀτομικοῖς φακέλλοις φυλαττομένου πολυτιμοτάτου ὕλικου².

Ἡ μεταγραφὴ τῆς σχολικῆς τάξεως καί τῆς ἡλικίας τοῦ μαθητοῦ ἦτο, ὡς εἶκός, ἀπαραίτητος βᾶσις διά τε τήν στατιστικὴν ἐπεξεργασίαν καί τήν ψυχολογικὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀτομικῆς περιπτώσεως.

1. Περὶ τοῦ περιεχομένου τῶν κατηγοριῶν τούτων καί τῶν ἀντιστοιχῶν συντηήσεων ἴδε κατωτέρω ἐν τοῖς οἰκείοις κεφαλαίοις.

2. Περὶ τοῦ ὕλικου τούτου βλ. τὰ ἐν τῷ κεφαλαίῳ: Τό ἡμέτερον ὕλικόν σ. 7 κ. ἐ.

Ἡ καταγραφή βραχείας τοῦ περιεχομένου περιλήψεως ἐκρίθη ἀπαραίτητος, ἵνα συμπληρώσῃ καὶ ἀποσαφήσῃ τὸν ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ διδόμενον εἰς τὴν ἔκθεσιν τίτλον, διότι παρατηρήθη, ὅτι οὗτος δὲν διαφωτίζει ἡμᾶς πλήρως περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεως. Συγκεκριμένως οὗτος, ἰδίᾳ παρὰ τοῖς νεωτέροις μαθηταῖς, εἴτε δὲν συμπίπτει πάντοτε πρὸς τὸ θέμα, εἴτε δὲν καλύπτει πᾶσαν τὴν ἔκτασιν αὐτοῦ, εἴτε διατυπῶνται ὡς γενικώτατα, εἴτε τέλος οὐδαμῶς ὑποδηλοῖ τὸν τρόπον χειρισμοῦ τοῦ θέματος ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Κατ' ἀκολουθίαν ἔρευνα περὶ τῶν θεμάτων καὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἐκθέσεων βραχιστομένη εἰς μόννας τάς ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐπιγραφὰς δύναται ἀσφαλῶς νὰ ἀγάγῃ εἰς πλάνας. Ἐπὶ πλέον ἰκανὸς ἀριθμὸς τῶν εἰς χεῖρας ἡμῶν ἐκθέσεων ἐστερεῖτο τίτλου.

Πρὸς πίστῳσιν τῶν ὑφ' ἡμῶν λεγομένων καταχωρίζομεν ἐνταῦθα παραδείγματα ἐκθέσεων, τῶν ὁποίων ὁ τίτλος δὲν διαφωτίζει ἡμᾶς ἐπαρκῶς περὶ τοῦ περιεχομένου :

1) Ἐκθεσις ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὰ παράξενα», ἔνθα ὁ γράψας ὀμιλεῖ περὶ τῆς ἐντυπώσεως, τὴν ὁποίαν ἐνεποίησαν εἰς αὐτὸν αἱ ἐπιδόσεις νέου τινὸς ἄνευ χειρῶν καὶ μεθ' ἑνὸς μόνου ποδός. Τὸ περιεχόμενον τοῦτο οὐδαμῶς ὑποδηλοῦται διὰ τοῦ τίτλου.

2) Ἐκθεσις «Ἡ χιών», εἰς τὴν ὁποίαν περιγράφονται τὰ πεπραγμένα ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ, καθ' ἣν ἡμέραν ἔπεσε χιών, ἐν ᾧ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη θὰ εἶχε θέσιν μᾶλλον εἰς ἔκθεσιν περιγράφουσαν τὸ φυσικὸν τοῦτο φαινόμενον εἴτε τὴν φύσιν κατὰ τὴν πτῶσιν τῆς χιόνος ἢ ἄλλο τι παρόμοιον.

Ἡ ἡμερομηνία τέλος λόγον εἶχε νὰ διευκολύνῃ ἡμᾶς εἰς τὴν ἐξακριβῶσιν τῆς ἐπικαιρότητος ἢ μὴ τοῦ θέματος ὡς καὶ εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ περιεχομένου.

Ἡ τοιαύτη ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐκτεθεῖσα μεταγραφὴ τοῦ ὕλικου εἰς τὰ ἀτομικὰ δελτία ὡς καὶ ἡ πρώτη κατεργασία αὐτοῦ—ἐπὶ παραδειγματι ἢ ἀπόδοσις τοῦ περιεχομένου διὰ βραχείας περιλήψεως—ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς σπουδῆς τῶν προβλημάτων, τὴν ὁποίαν ἐθέσαμεν ὡς σκοπὸν τῆς ἡμετέρας ἐρεύνης, ἥτοι τὴν πρῶτην ἐπεξεργασίαν τοῦ ὕλικου. Τὸ δευτέρον στάδιον—ἡ κυρίως ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου—συνίσταται εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν θεμάτων καὶ τὴν ὑπαγωγήν τῶν συγγενῶν πρὸς ἄλληλα εἰς ομάδας, εἰς τὸν σχηματι-

σμών δηλ. κατηγοριών θεμάτων και περιεχομένων εκθέσεων. ¹

Μετά την κατά τὰ ὡς ἄνω ὑπαγωγήν ἐκάστης ἐκθέσεως εἰς τὴν ἀντίστοιχον πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτῆς κατηγορίαν ὑπελείπετο ἡ στατιστικὴ ² ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου ἡμῶν, τῆς ὁποίας ἀπλουστάτη μορφή ἦτο ἡ ὀρίθμησις τῶν ὑφ' ἐκάστην κατηγορίαν ὑπαχθειςδων ἐκθέσεων ἀνά τὰς διαφόρους ἡλικίας ἢ σχολικὰς τάξεις καὶ ἡ πινακογράφησις τῶν ὀριθμητικῶν ³ τούτων δεδομένων πρὸς συναγωγήν τελικῶν πορισμάτων.

β) Ἡ κατάταξις τῶν δελτίων.

Ὡς ἐλέχθη, τὰ ἀτομικά δελτία ἐκθέσεων κατετάγησαν :

α') Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἡλικίας, τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ μαθηταὶ καθ' ἣν ἡμέραν ἔγραφαν τὰς ἐκθέσεις αὐτῶν καὶ

β') Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σχολικῆς τάξεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφοίτων οὗτοι ⁴.

Ἐν τοῖς ἐπομένοις θὰ ἐκθέσωμεν διὰ βραχείων τὸν τρόπον τῆς καθ' ἡλικίας κατανομῆς τοῦ ὕλικου, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς προεκρίναμεν ἐκ τῶν πλειόνων τοῦ ἐνὸς χρησιμοποιουμένων εἰς τὴν καθόλου παιδολογικὴν ἔρευναν.

Κατὰ τὴν κατάταξιν τῶν ἐκθέσεων ἀναλόγως τῆς ἡλικίας τῶν ἐξετασθέντων μαθητῶν ἐκ τῶν τεσσάρων ἐν χρήσει συστημάτων κατατάξεως καθ' ἡλικίας, ἦτοι τοῦ κατὰ συμπληρωμένα ἔτη, τοῦ κατὰ διατρεχόμενα ἔτη, τοῦ κατὰ διατρεχόμενα διαστήματα καὶ τοῦ κατὰ τὸν μαθηματικὸν τρόπον, προετιμήσαμεν τὸ τῶν διατρεχομένων διαστημάτων.

Νοοῦμεν δὲ διὰ τοῦ ὅρου τούτου τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον

1. Περὶ τούτων ἴδε ἐν τῇ μεθειομένη παραγράφῳ.

2. Περὶ τῆς σημασίας τῆς στατιστικῆς ἴδε Σ. Μ. Γ ε δ ε ὡ ν : Παιδομετρία καὶ παιδαγωγικὴ στατιστικὴ, σ. 19 κ ε Ἐν Ἀθήναις, 1930.

3. Περὶ ταύτης ἴδε Σ. Μ. Γ ε δ ε ὡ ν : Παιδομετρικαὶ ἔρευναι ἐν Ἑλλάδι, σ. 37. Ἐν Ἀθήναις, 1931.

4. Ἡ κατανομή τῶν ἐκθέσεων καὶ ἀπὸ τῆς δευτέρας ταύτης βάρους κατατάξεως, ἥτις οὐδεμίαν παρέχει δυσχέρειαν, ὡς δεικνύει καὶ ὁ ἐν σ. 11 ὑπ' ἀριθ. 2 πίναξ, ὑποβοηθεῖ ἡμᾶς πλὴν ἄλλων νὰ διαγνώσωμεν ἐνδεχομένως κατὰ πόσον ἡ ὕλη τῆς διδασκαλίας δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος.

άφορμάται ἐκ τοῦ δεδομένου ὅτι ἡ ἀκριβὴς ἡλικία τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι δυνατόν νά δηλωθῇ δι' ἑνὸς καὶ μόνου ἀριθμοῦ, ἀφ' οὗ ἐν ταῖς πλείσταις τῶν περιπτώσεων οὗτος δὲν ἄγει ἡλικίαν πλήρους ἔτους, ἀλλὰ ἔτους τινὸς καὶ μιᾶς ἢ περισσοτέρων ἡμερῶν ἢ καὶ ἑνὸς ἢ περισσοτέρων μηνῶν. Τοῦτου ἕνεκα, κατὰ τὸ περί οὗ ὁ λόγος σύστημα, ἀπαρτίζονται ομάδες ἀτόμων διατρεχόντων τὰ αὐτὸ ἔτος τῆς ἡλικίας, αἵτινες καὶ λαμβάνουσι τὴν ὀνομασίαν ἐκ τοῦ ἀντιστοίχου ἐτησίου χρονικοῦ διαστήματος. Ἐπιπλέον, ἡ οὕτω σχηματισθεῖσα ὁμάς ὀμηλικῶν παιδῶν χαρακτηρίζεται διὰ δύο ἀριθμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρῶτος δηλοῖ τὰ ὑπὸ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ὁμάδα παίδων συμπεπληρωμένα πλήρη ἔτη τοῦ βίου, ὁ δὲ δευτέρος συμπίπτει πρὸς τὸ ἔτος, τὸ ὁποῖον οὗτοι διατρέχουσι.

Παράδειγμα : Παῖδες ἡλικίας 10—11 ἐτῶν.

Εἰς τὴν ὁμάδα ταύτην ἀνήκουσι πάντες οἱ συμπληρώσαντες τὸ 10ον ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν παίδες, καὶ δὴ παῖδες ἡλικίας 10 ἐτῶν καὶ μιᾶς ἡμέρας καὶ παῖδες 10 ἐτῶν, 11 μηνῶν καὶ 30 ἡμερῶν.¹

Οἱ λόγοι δι' οὓς προεκρίνομεν τὸ σύστημα τοῦτο, τῶν διατρεχομένων διαστημάτων, εἶναι οἱ ἑξῆς.

Ὁ τρόπος οὗτος κατατάξεως εἶναι προσφορώτερος εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἔρευναν καὶ παρέχει ἀκριβεστέραν ἀριθμητικὴν εἰκόνα τῆς ἡλικίας, τὴν ὁποῖαν διατρέχει ἡ ὁμάς, δυνάμενος οὕτω νά προφυλάξῃ ἀπὸ πλανῶν. Συγχρόνως δὲ ἔχει καὶ τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἐπιτρέπει συγκρίσεις πρὸς ὁμοίαν ἢ παρεμφερεῖς ξένας ψυχολογικάς ἐρεῦνας καὶ δὴ οὐ μόνον πρὸς ἐκείνας, αἵτινες προκρίνουσι κατάταξιν τοῦ ὕλικου κατὰ διατρεχόμενα διαστήματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκείνας, τὰ πορίσματα τῶν ὁποίων ἔχουσι διαταχθῆ κατὰ τὸ σύστημα τῶν συμπεπληρωμένων ἐτῶν.²

1. Περὶ τῶν συστημάτων τούτων κατατάξεως καθόλου ἴδε Σ. Μ. Γεδεών, ἔ. ἀ. σ. 16—19, ἔνθα καὶ πίναξ δηλῶν ἀντιστοιχίαν ὑπολογισμοῦ διατρεχομένων ἐτῶν καὶ διατρεχομένων διαστημάτων.

2. Τὴν κατανομὴν τῶν ἐκθέσεων καθ' ἡλικίας δεικνύει ὁ ἐν σ. 11 ὑπ' ἀρ. 1 πίναξ.

γ') Αί απόψεις ψυχολογικής εξέτασεως του ήμετέρου ύλικού—Υπαγωγή των θεμάτων των εκθέσεων υπό κατηγορίας.

Κύριος σκοπός της ήμετέρας έρεύνης υπήρξεν ή συναγωγή συμπερασμάτων περί των θεμάτων εκείνων, τά όποια προσελκύουν τό διαφέρον των μαθητών έν έκάστη ηλικία και είναι πρόσφορα νά παρορμήσωσι πρός άνακοίνωσιν ίδια δια του γραπτού λόγου.

I. Πρός επίτευξιν του σκοπού ήμων τούτου έπεζητήσαμεν νά εξετάσωμεν τά θέματα των εκθέσεων των μαθητών έν πρώτους από της άπόψεως της πηγής, έκ της όποίας έκαστος των γραφόντων άντλεί τας έμπνεύσεις αύτου. Έπεχειρήσαμεν δηλονότι κατά την περαιτέρω ψυχολογικήν του ύλικού ήμων έπεξεργασίαν νά διακρίνωμεν τους κύκλους διαφερόντων, εις τους όποιους άνάγονται συνήθως τά θέματα των έλευθέρων εκθέσεων των μαθητών.

Έπί παραδειγματι: Ό περιγράφων την φύσιν έν τή εκθέσει τή έπιγραφομένη «Άνοιξις» άντλεί την έμπνευσιν αύτου έκ της περιβαλλούσης φύσεως. Έν έτέρα υπό την έπιγραφην «Όμόνοια-Πατήσια», εις ήν ό γράψας εκθέτει, τί υπέφερον, έως ότου εύρη μέσον συγκοινωνίας διά τά Πατήσια και τί κατά την διαδρομήν υπέστη, άντλεί τό άναπτυσσόμενον θέμα έκ της προσωπικής του ζωής. Εις τρίτην έπιγραφομένην «Η δυναστεία των Άντωνίνων», εις την όποιαν ό μαθητής χαρακτηρίζει τους άυτοκράτορας της δυναστείας ταύτης συγκρίνων τούτους πρός άλλους πρό αύτων βασιλεύσαντας και πρός βασιλείς άλλων έθνών, άντλεί τό θέμα έκ της πολιτικής ιστορίας. Ούτω διακρίνομεν ως κύκλους διαφέροντος ή πηγάς, έξ ών ήντλησαν οι μαθηταί ούτοι τό περιεχόμενον της έλευθέρας αύτων εκθέσεως εις μέν την πρώτην περίπτωσιν την Φύσιν, εις την δευτέραν την προσωπικήν του παιδός ζωήν, εις δε την τρίτην την Πολιτικήν Ιστορίαν.

II. Σύν τή προόδω δμως της έργασίας άντελήφθημεν, ότι υπάρχουν εις εκθέσεις, αί όποιαί, ει και στρέφονται περί θέματα της αύτης φύσεως και δη αναγόμενα εις την αύτην κατηγορίαν πηγής έμπνεύσεως, εμφανίζουσιν ούχ ήττον μεγάλας διαφοράς πρός άλλήλας. Τοϋτο έπεισεν ήμάς, ότι ή εξέτασις των εκθέ-

σεων από μόνης τῆς ἀπόψεως τοῦ θέματος καὶ τῆς πηγῆς ἐμπνεύσεως ἢ τοῦ κύκλου διαφέροντος, εἰς τὸν ὁποῖον τοῦτο ἀνάγεται, δὲν εἶναι πλήρως ἱκανοποιητικὴ διὰ τὸν ψυχολόγον καὶ παιδαγωγικὸν ἐρευνητὴν. Ἔδει δηλαδὴ αἱ ἐκθέσεις νὰ ἐξετασθῶσι καὶ ἀπὸ ἄλλης τινὸς ἀπόψεως.

Ποία εἶναι αὕτη θέλομεν πειραθῆ νὰ ἀποσαφήσωμεν ἐν τοῖς κατωτέρω.

α') Ἐν πρώτοις παρατηρήθη κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐκθέσεων, ὅτι μαθηταὶ τινες γράφοντες τοποθετοῦσι τὸ ἐγὼ αὐτῶν εἰς τὸ κέντρον τοῦ θέματος, τὸ ὁποῖον πραγματεύονται—γεγονότος, ἐπεισοδίου, ἱστορήματος κ.τ.δ.—τρόπον τινὰ συνδέουσιν ἑαυτοὺς πρὸς τὰ ἱστορούμενα, τὰ ὁποῖα παρίστανται οὕτως ὡς ἀποτελοῦντα οὐσιώδεις στοιχεῖον τῆς ψυχικῆς αὐτῶν ἱστορίας.

Πρὸς κατανόησιν τούτου παραθέτομεν τὰ κατωτέρω θέματα ἐκθέσεων:

1) «Ὁ πεθαμὸς τοῦ γατιοῦ μου». Εἰς ταύτην ὁ γράφας ἐκφράζει τὰ συναισθήματά του ἐκ τοῦ ἀδίκου θανάτου τῆς μικρᾶς γαλῆς του. 2) «Ἄγοιζις», εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ μαθητὴς ἐκφράζει τὸν ἐνθουσιασμόν αὐτοῦ διὰ τὴν ὠραιότητα τῆς φύσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἣν καὶ θεωρεῖ ὡς τὴν ὠραιότατην. 3) «Τὸ σχολεῖον». Εἰς ταύτην ὁ γράφας ἀναπτύσσει τὴν χρησιμότητα τοῦ σχολείου ἐκφράζει τὴν θλίψιν του διὰ τὴν ἐντὸς ὀλίγου ἐξ αὐτοῦ ἀποφοίτησίν του. 4) «Τὸ ἄδειο κλουβί», εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ γράφας μαθητὴς, ὀρμώμενος ἐκ τῆς θέας κενοῦ τινος κλωβοῦ, διηγεῖται, πῶς καὶ πότε ἀπέθανε τὸ πτηνὸν του καὶ συγχρόνως ἐξωτερικεῖ τὸν πόνον του διὰ τὸν θάνατον τούτου, δι' ὃν εἶχε τύψεις, ὡς θεωρῶν ἑαυτὸν φονέα τοῦ πτηνοῦ.

β') Ἄλλοι πάλιν μαθηταὶ γράφοντες, οἰοῦνι ἀποχωρίζουσι τὸ ἱστορούμενον—τουτέστι τὸ θέμα ὅπερ πραγματεύονται—ἀπὸ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἐγὼ καὶ ἐξετάζουσι τοῦτο ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τοῦ ἀντικειμενικοῦ παρατηρητοῦ. Τὰ ἱστορούμενα φαίνονται παραμείναντα ἔξω τῆς ἐσωτέρας προσωπικῆς τῶν γραφόντων ζωῆς, μὴ κινήσαντα αὐτοὺς εἰς ἰσχυρὰν βίωσιν. Οὗτοι φαίνονται ἀντιμετωπίζοντες τὰ θέματα ταῦτα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συναισθηματικῶς ἀμέτοχοι.

Τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὴν ἐκθεσιν τὴν ἐπιγραφομένην «Ἀπὸ ἀπροσεξίαν ἐπροξένησε τραγικὸν δυστύ-

χημα», εις την οποίαν ὁ γράψας διηγείται τὰ κατὰ τὸν ἐκτροχιασμόν τροchioδρομικοῦ τινος ὀχήματος, ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἀπροσεξίαν τοῦ κλειδοῦχου.

᾿Ωσαύτως πάντα τὰ θέματα τῶν ἐκθέσεων τὰ φερόμενα ὡς παραδείγματα τῆς ὑπὸ τὸ στοιχεῖον α' περιπτώσεως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὴν περί ἧς νῦν ὁ λόγος περιπτῶσιν, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἐν αὐταῖς ὁ προσωπικὸς τόνος, ἢ προσωπικὴ τῶν γραφόντων στάσις ἔναντι τοῦ γεγονότος. Παραδείγματος χάριν: Ἡ ἐκθεσις «Ὁ πεθαμὸς τοῦ γατιοῦ μου» θὰ κατετάσσετο ἐνταῦθα, ἂν τὸ περιεχόμενον συνίστατο ἀπλῶς εἰς περιγραφὴν τοῦ θανάτου τοῦ ζῴου. Ἡ ἐκθεσις «Ἄνοιξις», ἂν ἢ περιγραφὴ τῆς φύσεως ἦτο ἀντικειμενικὴ, χωρὶς νὰ συνοδεύηται καὶ ὑπὸ ἀναλύσεως τῶν ἐντυπώσεων, διαθέσεων καὶ συναισθημάτων τοῦ γράφοντος. ᾿Ωσαύτως ἢ ἐκθεσις «Τὸ σχολεῖον», ἂν ὁ γράφων περιωρίζετο εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κατὰ τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ σχολείου κ.ο.κ.

Ἐὰν θελήσωμεν νὰ παραστήσωμεν σχηματογραφικῶς τὴν ψυχολογικὴν σχέσιν τοῦ μαθητοῦ πρὸς τὸ θέμα, ὅπερ πραγματεύεται, εἰς τὴν πρώτην τῶν περιπτώσεων τούτων θέμα καὶ μαθητῆς παρίστανται διὰ δύο ἐπαλλήλων κύκλων, εἰς δὲ τὴν δευτέραν διὰ δύο παραλλήλων κύκλων.

Τὸ πόθεν ἄρα ἀντλεῖ ὁ παῖς τὸ πρὸς ἀνάπτυξιν θέμα εἶναι τι τὸ τελείως διάφορον τοῦ τρόπου καθ' ὃν πραγματεύεται τοῦτο, ὅστις καὶ μαρτυρεῖ ποία ἢ σχέσις τοῦ θέματος πρὸς τὸ ἴδιον τοῦ γράφοντος ἐγῶ. Ὁ δὲ ψυχολόγος καὶ παιδαγωγὸς ἐνδιαφέρεται νὰ μάθῃ οὐ μόνον τίς ἢ τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων πηγὴ ἐμπνεύσεως, ἦτοι ἐκ τίνος κύκλου διαφερόντων ἀντλοῦσι τὰ θέματα τῶν ἐλευθέρων αὐτῶν ἐκθέσεων οἱ μαθηταί, ἀλλὰ καὶ πῶς διάκεινται οὗτοι πρὸς αὐτὰ καὶ τίς ἢ θέσις, τὴν ὁποίαν κατέχουσι ταῦτα ἐντὸς τοῦ ψυχικοῦ αὐτῶν κόσμου, ἦτοι τίς ἢ συνάρτησις τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεως πρὸς τὴν ἀτομικότητα τοῦ γράφοντος¹. Διὰ τοῦτο ἐκρίνομεν ἀπαραίτητον, ὅπως ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἐρεῦνης ἡμῶν περὶ τῶν ἐλευθέρων ἐκ-

1. Ἡ τοιαύτη ἐξαρκρίβωσις τῶν τύπων, καθ' οὓς οἱ γράφοντες συναρτῶσι τὸ περιεχόμενον τῶν ἐκθέσεων τῶν μετὰ τοῦ ὑποκειμένου αὐτῶν ἐπιτυχάνεται ἐπίσης, ἐὰν τὸ πρὸς σπουδὴν ὑλικὸν ἀποτελῶσιν ἐκθέσεις, ὧν τὰ θέματα ὑπεδείχθησαν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου κοινὰ δι' ὅλους τοὺς μαθητάς.

θέσεων τῶν μαθητῶν ἀσχοληθῶμεν ἐκτενέστερον καὶ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπίλυσις θέλει πλουτίσει τὰ τε ψυχολογικὰ καὶ παιδαγωγικὰ συμπεράσματα ἡμῶν.

III. Ἄλλὰ δὲν περιορίσθημεν εἰς μόνην τὴν τοιαύτην ἐπεξεργασίαν καὶ κατάταξιν τοῦ ὑλικοῦ ἡμῶν, ἦτοι δὲν ἐνομίσαμεν, ὅτι πρέπει ἡ μελέτη αὐτοῦ νὰ ἐξαντληθῇ εἰς τὴν ἐξετάσιν τῶν κύκλων τῶν θεμάτων ὡς καὶ τὴν τῆς ψυχολογικῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸν γράφοντα. Ἦδη κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ὑλικοῦ ἡμῶν ἀπὸ τῶν δύο τούτων θεμελιωδῶν ἀπόψεων ἐθεωρήσαμεν, ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπος ἡ συμπλήρωσις τῆς ἀνά χειρᾶς ἐργασίας διὰ τῆς ἐξετάσεως καὶ τρίτου τινὸς προβλήματος, ἦτοι τοῦ χρόνου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐντάσσονται τὰ ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους ἐκθέσεσιν ἱστορούμενα, ἂν δηλαδὴ ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὸ μέλλον, τὸ παρὸν ἢ ἄμεσον παρελθόν, τὸ ἀπώτερον παρελθόν εἴτε τὸ ἱστορικὸν παρελθόν. Καὶ τῆς ἐξετάσεως ταύτης σκοπὸς ἦτο νὰ ἐξακριβωθῇ, εἰς ποῖαν τῶν ὡς ἄνω κατηγοριῶν τοῦ χρόνου ἀνήκει τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐκλεγέντων ἐλευθέρων θεμάτων καὶ ἂν ὑφίστανται ἐνδεχομένως διαφοραὶ ὀφειλόμεναι εἰς τὴν ἡλικίαν.

Συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ἡ ἐπεξεργασία τοῦ περιεχομένου τῶν ἐκθέσεων τῶν μαθητῶν πρὸς ἀναγωγὴν εἰς κατηγορίας ἐγένετο ἀπὸ τῶν ἐξῆς τριῶν ἀπόψεων.

A'. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς πηγῆς ἐμπνεύσεως ἢ τοῦ κύκλου τῶν διαφερόντων, ἐκ τοῦ ὁποῖου οἱ μαθηταὶ ἀντλοῦσι τὰ ἐπὶ μέρους θέματα.

B'. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς συναρτήσεως τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεως μετὰ τῆς ἀτομικότητος τοῦ γράφοντος· καὶ

Γ'. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ χρόνου, εἰς ὃν ἀναφέρονται τὰ ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν ἱστορούμενα.

Οὕτω λήγει τὸ πρῶτον μέρος τῆς παρούσης ἐργασίας. Τὸ δ' ἐπόμενον, τὸ κύριον μέρος αὐτῆς, περιλαμβάνει τὰ πορίσματα, εἰς τὰ ὁποῖα κατελήξαμεν ἐπεξεργασθέντες κατὰ τὰς ἐν τοῖς πρόσθεν ἐκτεθείσας μεθόδους τὸ ὑλικὸν ἡμῶν.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Π Ο Ρ Ι Σ Μ Α Τ Α

Α'. ΤΙΝΕΣ ΑΙ ΠΗΓΑΙ ΕΜΠΝΕΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΤΑΞΙΝ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ

α'. 'Ανάλυσις τῶν κατηγοριῶν.

"Ἦδη προβαίνομεν εἰς ἀνάπτυξιν τῶν ἡμετέρων πορισμάτων ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐπὶ μέρους προβλήματος. Καὶ δὴ ἐν τῷ πρώτῳ τούτῳ κεφαλαίῳ τοῦ δευτέρου μέρους διακρίνομεν εἰς κατηγορίας τὰ διαφέροντα ἢ ἄλλως τὰς πηγὰς ἐμπνεύσεως, ἐξ ὧν ἀντλοῦσι τὰ θέματα τῶν ἐκθέσεων αὐτῶν οἱ μαθηταί. Ἐν συναφείᾳ δὲ θέτομεν ὑπ' ὄψιν τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν τὰ πορίσματα τῆς στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τῶν δεδομένων, ἀναλύοντες ἅμα αὐτὰ ἐξ ἐπόψεως ψυχολογικῆς καὶ διδακτικῆς.

"Ἐνδεκα εἶναι αἱ κατηγορίαι, εἰς τὰς ὁποίας διεκρίνομεν τὰς πηγὰς ἐμπνεύσεως τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν γραφὴν τῶν ἐλευθέρων ἐκθέσεων, ἔχουσι δὲ ὡς ἀκολουθῶς :

1. Σχολικὸς βίος.
2. Ψυχολογικὴ ἐξέτασις ἐν τῷ Π.Σ.Π.Α.
3. Γεγονότα τοῦ προσωπικοῦ βίου τοῦ παιδός.
4. Καθημερινὸς βίος.
5. Ἴδιον ἐγώ.
6. Φύσις.
7. Βίος τῶν ζώων.
8. Πολιτικὴ Ἱστορία.
9. Πολιτισμὸς.
10. Ἄξια καὶ περὶ βίου θεωρία.
11. Φανταστικὰ γεγονότα.

Ἐν τοῖς κατωτέρω ἐξετάζομεν εὐρύτερον τὰς κατηγορίας ταύτας παραθέτοντες καὶ τινὰ παραδείγματα, ἵνα κατανοηθῇ πληρέστερον τίνες ἐκθέσεις ἀνάγονται καθ' ἡμᾶς εἰς ἐκάστην.

1. Σχολικὸς βίος.—Ὑπὸ τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπὴ-γάγομεν τὰς ἐκθέσεις, ὧν τὸ περιεχόμενον ἐλήφθη ἐκ τοῦ σχολείου καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ βίου τῶν μαθητῶν, ἦτοι ἐκείνας, διὰ τὴν γραφὴν τῶν ὁποίων παρόρμησιν ἔδωκεν ὁ ἐν τῷ σχολείῳ βίος. Τὰ ἐν ταῖς ἐκθέσει ταύταις ἱστορούμενα δύνανται νὰ ἀναφέρωνται εἴτε εἰς αὐτὸν τὸν γράψαντα εἴτε εἰς ἄλλον τινὰ τῶν συμμαθητῶν ἢ νὰ εἶναι γενικωτέρας φύσεως.

Δεῖγμα τοιαύτης ἐκθέσεως περὶ γεγονότα τοῦ σχολικοῦ βίου στρεφομένης καταχωρίζομεν κατωτέρω.

Οἱ διαγωνισμοί¹.

Εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα τῶν διαγωνισμῶν. Ὅλοι μας εἴμεθα συγκεντρωμένοι εἰς τὸ προαύλιον. Πόση μεγάλη ὄμως διαφορὰ εἰς τὴν στάσιν καὶ τὴν συμπεριφορὰν μας ἀπὸ τὰς ἄλλας ἡμέρας! Οὔτε παιχίδια, οὔτε καὶ τρεξίματα σήμερον! Ἀντιθέτως ὅλοι ἀγωνι-οῦμε! Ὅλοι μας συζητοῦμε διὰ τὸ μάθημα, ποῦ θὰ ἐξετασθῶμε, καὶ προσπαθοῦμε νὰ μαντεύσομε τὸ θέμα, ποῦ θὰ μᾶς τύχῃ. Δίπλα μου ἀκούω κάποιον νὰ λέγῃ.

— Ἄχ καὶ νὰ μᾶς ἔβαζαν τὸ τελευταῖον μάθημα, ποῦ τὸ θυ-μᾶμαι καλά!

— Τὸ ξερώω νεράκι, λέγει ἓνας ἄλλος! Θὰ πάρω δέκα εἰς τὴν ἱστορίαν, ἂν μᾶς τὸ βάλουν!

Δὲν ἐπέρασε πολλὴ ὥρα καί, ἀφοῦ ἐκτύπησεν ὁ κώδων, ἐοχη-ματίσαμεν γραμμὴν. Ἡ ἀγωνία μας ἐμεγάλωσε. Ποιὸς θὰ δρισηθῇ, διὰ νὰ ἀπαγγείλῃ τοὺς κλήρους; Θὰ εἶναι τυχερός;

Καθὼς ἀνεβαίνουμε τὴν σκάλαν, τὸ καρδιοκτύπι κορυφούται! Ἀφοῦ ἐφθάσαμεν εἰς τὴν τάξιν μας καὶ ἐκαθήσαμεν εἰς τὰ θρο-νία μας, ὁ διδάσκαλός μας εἶπε: «Πέτρο, πῆς δύο ἀριθμοὺς ἀπὸ τὸ 1 ἕως τὸ 10».

Νεκρικὴ σιγὴ ἐπικρατεῖ!

— Ἐνα καὶ δέκα, λέγει αὐτὸς μὲ τρέμουσαν φωνήν.

1. Πᾶσαι αἱ ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐργασία περιλαμβανόμεναι αὐτού-σαι ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν καταχωρίζονται ἀνευ μεταβολῆς τινος καὶ διορθώσεως πλὴν τῆς τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων.

— Δοιπόν, παιδιά, τὸ μὲν πρῶτον ζήτημα εἶναι «ἢ Ἐξώσις τοῦ Ὁθωμανοῦ», τὸ δὲ δεύτερον «Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι».

Τὸ τί ἐνηκολούθησε, δὲν περιγράφεται. Ἄλλοι φωνάζουν «τὸ πρῶτον», ἄλλοι «τὸ δεύτερον», ἄλλοι κτυποῦν τὰς χεῖρας τῶν ἀπὸ τῆν χαρῶν τῶν καὶ ἄλλοι τέλος σκύβουν ἀπὸ τῆν ἀπελπισίαν. Δὲν ἐκράτησεν ὁμως ἐπὶ πολλὴν ὥραν αὐτό. Μετ' ὀλίγον ὅλοι ἄρχισαν νὰ γράφουν.

Τὸ ἴδιον ἐπεισόδιον ἐπανελαμβάνετο κάθε ἡμέραν ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα, ἕως οἷον ἐτελείωσαν οἱ διαγωνισμοὶ καὶ ἐξετάσθησαν ὅλα μὲ τὰς θερινὰς διακοπὰς.

[12—13, σί. 1936]

Ἄλλα δείγματα ἐκθέσεων ἐκ τῶν ἀναχθεισῶν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἔστωσαν ἐν περιλήψει καὶ τὰ ἑξῆς:

1) «Δὲν ἔχω θέμα», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ γράψας ἀναπτύσσει τὴν μὴ ἱκανοποίησιν τῶν μαθητῶν, δι' ἕνια ὑπὸ τοῦ διδασκάλου διδόμενα θέματα ἐκθέσεων κ.ο.κ. 2) «Πῶς λειτουργεῖ ἡ σχολικὴ μας βιβλιοθήκη», 3) «Μικρὸς τὸ δέμας ἀλλὰ μαχητὴς», εἰς ἣν ὁ μαθητὴς, περιγράφων πῶς συμπεριφέρεται εἰς τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ ἐν τῇ τάξει καὶ κατὰ τὰ διαλείμματα, προβαίνει εἰς κρίσεις περὶ τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ. 4) «Τὸ πρῶτον μου μάθημα εἰς τὸ σχολεῖον». Ἐν αὐτῇ ὁ γράψας ἐκθέτει πῶς ἡ διδασκάλισσα διὰ τῆς προσηνοῦς πρὸς αὐτὸν συμπεριφορᾶς τῆς κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς φοιτήσεώς του εἰς τὸ σχολεῖον τὸν ἔκαμε νὰ μεταβάλη τὴν κακὴν περὶ τοῦ σχολείου καὶ τῶν διδασκάλων γνώμην του.

2. Ψυχολογικὴ ἐξέτασις ἐν τῷ Π. Σ. Π. Α.—Παρεμφερὴς πρὸς τὴν προηγουμένην κατηγορίαν εἶναι ἡ τῆς ψυχολογικῆς ἐξετάσεως τῶν μαθητῶν, ἥτις διενεργεῖται ἐν τῷ Π. Σ. Π. Α. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνάγονται ἐκθέσεις ὡς αἰ κάτωθι: 1) «Ἡ ἔκθεσις τοῦ Ἐργαστηρίου», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ μαθητὴς, ἐπειδὴ δὲν εὐρίσκει θέμα πρὸς ἀνάπτυξιν, ἐκθέτει τὰς εἰκασίας τῶν συμ-

1. Ἡ ἐν ταῖς ἀγκύλαις παραπομπῇ δηλοῖ κατὰ σειρὰν τὸ ἔτος τῆς ἡλικίας, τὸ ὅποιον διατρέχει ὁ γράψας τὴν ἔκθεσιν μαθητῆς, τὴν σχολικὴν τάξιν εἰς ἣν φοιτᾷ, χρησιμοποιουμένων μικρῶν μὲν ψηφῶν διὰ τὸ δημοτικὸν κεφαλαίων δὲ διὰ τὸ γυμνάσιον, καὶ τὸ ἔτος καθ' ὃ ἐγράφη ἡ ἔκθεσις.

μαθητῶν αὐτοῦ περὶ τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ἡ καθηγήτρια τῶν τοῦς ἠρώτησεν, ἐὰν ἔχῃσι μελάνην καὶ κονδυλοφόρον, ἀναφέρων συνάμα, ὅτι οὗτος ἐφαντάσθη τὴν «ἐνοχὴν» (sic) τοῦ Ἐργαστηρίου Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς. 2) «Αἱ μετρήσεις», εἰς ἣν ὁ γράφας ἀναφέρει τὴν στενοχωρίαν του, διότι δὲν γνωρίζει τὸν ἐπιστημονικὸν λόγον τῶν μετρήσεων, ἐκθέτων συνάμα τὰς γνώμας τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ ὡς καὶ τὴν ἰδικήν του περὶ αὐτῶν. Ὡσαύτως ἡ κατωτέρω καταχωριζομένη αὐτοῦσία ἔκθεσις.

Τὸ Ἐργαστήριον.

Πάλιν τὰ ἴδια. Τὸ Ἐργαστήριον μᾶς ἐνοχλεῖ.

Γιὰ ποσοστὴν φορὰν;

Ποῦ νὰ θυμᾶται κανεῖς!

Τὴν μίαν φορὰν μπαίνει εἰς τὴν τάξιν ἕνας λευκοφορεμένος καὶ σοῦ λέγει.

Παιδιά, σήμερον ἔχομε μειωθῆσεις.

Τὴν ἄλλην σοῦ παρουσιάζουν μίαν κόλλαν λέγοντές σου. «Σκέψου πρῶτα καλὰ καὶ προσπάθησε ν' ἀπαντήσης εἰς τὰ κάτωθι ἐρωτήματα».

Ἀν μᾶς ἐρωτοῦν ὅμως. Παιδιά, ἔχετε ὄρεξιν γιὰ μειωθῆσεις; Ὁχι. Αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν δὲν τὴν ἤκουσα ποτέ. Ὁ μαθητὴς καὶ δὴ ὁ μαθητὴς τοῦ Π.Σ.Π.Α. εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ γδύνηται, νὰ ξεμαλλιάζεται, νὰ παγῶνῃ τὸν χειμῶνα εἰς τὰ ψηφιδωτά, νὰ ἀπαντᾷ εἰς ἐρωτήσεις κ.τ.τ. καὶ ὅλα αὐτὰ δι' ἐπιστημονικοῦς σκοποῦς.

Ἄλλὰ γιὰ σιάσου, μοῦ λέγει μιὰ φωνὴ σὰν τὴν φωνὴν τοῦ Σωκράτους. Σὰν πολλὰ δὲν σοῦ φαίνεται, ὅτι τὰ εἶπες; Γιὰ ἐνθυμήσου ἐκείνην τὴν Παρασκευὴν, πὺν ἦσαν τελείως ἀδιάβαστος· τί χαρὰν ἔνωσες, ὅταν εἶδες ἐκεῖνον τὸν λευκοφορεμένον, πὺν λέγεις παραπάνω, νὰ μπαίνη εἰς τὴν τάξιν;

Ἀλήθεια! Ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὁ λευκοφορεμένος ὑπῆρξεν ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεός. Αἱ μειωθῆσεις ἦσαν ἐπιβεβλημένα, διὰ νὰ γνωρίζῃ τὸ Παιδαγωγικὸν Ἐργαστήριον τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ ἐξαγάγῃ τὰ ἐκ τῶν μειωθῆσεων ἐπισημονικὰ του πορίσματα!

Ἐκείνην τὴν ἡμέραν οἱ ἀτομικοὶ φάκελλοι, τὰ ἐρωτηματολόγια, αἱ ἐλεύθεραι ἐκθέσεις κτλ. ἦσαν ὅλα ἐπιβεβλημένα!

[16-17, Ε'. 1935]

Θὰ ἠδύνατο βεβαίως νὰ εἶπη τις, ὅτι καὶ τὰ ἐν ταῖς ἐκθέσεσι ταύταις ἱστορούμενα ἀναφέρονται εἰς τὸν ἐν τῷ σχολεῖῳ ἡμῶν βίον τῶν μαθητῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἔδει νὰ ὑπαχθῶσιν αὐταὶ ὑπὸ τὴν κατηγορίαν σχολικὸς βίος. Τοῦτο ἀναντιρρήτως ὑπαγορεύει ἡ αὐστηρὰ λογικὴ. Οὐχ ἤττον ἐθεωρήσαμεν σκοπιμώτερον διὰ λόγους σχετιζομένους πρὸς τὴν ψυχολογικὴν ἔρευναν νὰ ὑπαγάγωμεν ὑπὸ ἴδιαν κατηγορίαν τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου γραφείσας ἐκθέσεις. Ἐπεδιώξαμεν δηλαδὴ διὰ τοῦ τρόπου τούτου νὰ ἀποχωρίσωμεν γνώρισμα τοῦ σχολικοῦ βίου μὴ χαρακτηρίζον εἰ μὴ μόνην τὴν ἐν τῷ Π. Σ. Π. Α. ζωὴν τῶν μαθητῶν. Ἐφ' ὅσον δέ, ὡς γνωστόν, τοιαῦται ψυχολογικαὶ ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν δὲν γίνονται εἰς ἄλλα σχολεῖα, ὥστε νὰ ἀντλήσωσιν ἐξ αὐτῶν οὗτοι θέμα ἐκθέσεως, διὰ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῶν τοιούτων ἐκθέσεων ἐπεζητήσαμεν νὰ προσδώσωμεν εἰς τὰ πορίσματα ἡμῶν περὶ τῶν θεμάτων τοῦ σχολικοῦ βίου γενικώτερον κύρος. Ἡ διαστολὴ αὕτη ὑπῆρξε λίαν καρποφόρος, ὡς θὰ ἴδωμεν ἄλλαχού¹.

3. Γεγονότια τοῦ προσωπικοῦ βίου τοῦ παιδός.—Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνάγονται αἱ ἐκθέσεις αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν ἐκτὸς τοῦ σχολείου —ἐν τῇ κοινωσίᾳ καὶ τῇ οἰκογενεῖᾳ— βίον τῶν παιδῶν¹ εἰς γεγονότα, ἐπεισόδια καὶ πράξεις δηλονότι, εἰς τὰ ὁποῖα ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος καὶ τὰ ὁποῖα ἐπέζησαν ἐντόνως, ὥστε νὰ ἐντυπωθῶσιν ἰσχυρῶς εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν καὶ παρορμήσωσιν οὕτως εἰς ἀνακοίνωσιν. Ἐν ταῖς ἐκθέσεσι ταύταις οἱ μαθηταὶ ἀνακοινοῦσι στοιχεῖα τῆς ἀτομικῆς αὐτῶν ψυχικῆς ἱστορίας.

Δείγματα τοιούτων ἐκθέσεων ἔστωσαν τὰ κάτωθι ἐν περιλήψει. 1) «Μία περιπέτεια εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς μου», ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκτίθεται, πῶς κατὰ τινὰ ἐν Χαρτοῦμ ἐπανάστασιν τῶν Ἰθαγενῶν ὁ γράψας εὐρέθη ἐντὸς τῆς ζώνης τοῦ πυρός καὶ πῶς ἐσώθη. 2) «Ζουρλοπαρέα». Ἐν αὐτῇ ὁ μαθητὴς ἐκθέτει, πῶς αὐτὸς εἰς ἐξοχὴν τινὰ μετ' ἄλλων ὀμηλικῶν, διὰ νὰ διασκεδάσουν κατέστησαν σχεδὸν ἄχρηστον ἐν αὐτοκίνητον. 3) «Ὁ πρῶτος μου ἥρωισμός», ἐν ᾗ ὁ γράφων ἐκθέτει, πῶς κατὰ τινὰ εἰς Βουλιαγμένην οἰκογενειακὴν ἐκδρομὴν ἔσωσε τὴν ἐξὰ δέλφην του κινδυνεύουσαν νὰ πνιγῇ.

1. Ἴδε τὸ ἐν τῷ ἀμέσῳ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ ὑπ' ἀριθ. 7 πόρισμα ὡς καὶ τοὺς ὑπ' ἀριθ. 3, 4, 5 καὶ 6 πίνακας.

Οὐχ! ἄσκοπον θεωροῦμεν νὰ καταχωρίσωμεν προσέτι ἐνταῦθα καὶ αὐτοῦσαν ἔκθεσιν, ἧς τὸ θέμα ἀναφέρεται εἰς χάρακτριστικὸν ἐπεισόδιον τῆς ζωῆς τοῦ παιδός.

*Κωμικοτραγικὸν ἐπεισόδιον
κατὰ μῆνα Μάιον.*

Τὸ ἔτος ἐκεῖνο διέκομα τὰ μαθήματά μου ἐνωρίτερον τοῦ κανονικοῦ λόγῳ ἀσθενείας μου καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐταξιδεύαμεν οἰκογενειακῶς δι' Ἄνδρον.

Αἱ ἡμέραι τῆς παραμονῆς μου εἰς τὴν ὠραίαν αἰτὴν νῆσον ἐκλυοῦσαν ἄνευ περιπειτιῶν, θὰ ἐξηκολούθουν δὲ ἔτσι, ἐὰν δὲν συνέβαιναν ἐπεισόδιον τι μᾶλλον κωμικοτραγικόν.

Κάποτε μᾶς ἐπεσκέφθησαν εἰς τὰ Λάμυρα — τὸ χωρίον εἰς τὸ ὁποῖον παρεθεοῖζαμεν — μία θεία μου μὲ τὰ δύο τῆς τέκνα, μίαν κόρην καὶ ἓνα υἱόν, διὰ νὰ περάσουν ὀλίγας ἡμέρας κοντὰ μας. Ἐξ αὐτῶν ἡ μὲν ἐξαδέλφη μου, κοντὰ τι μεγαλύτερα τοῦ ἀδελφοῦ τῆς, ἦτο πάρα πολὺ ἡσυχῆ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀδελφόν τῆς, ὁ ὁποῖος ἦτο προσωποποιήσις τοῦ διαβόλου.

Μίαν ἐσπέραν οἱ γονεῖς μας ἦσαν προσεκλημένοι εἰς τὴν οἰκίαν κάποιου οἰκογενειακοῦ μας φίλου, εἰς δὲ τὸ σπίτι ἐμείναμεν ἡ ἐξαδέλφη μου, ὁ ἀδελφός τῆς, ἐγὼ καὶ εἰς κοινός μας φίλος. Ἐνῶ ὅλοι ἐπαίζαμεν διάφορα παιγνίδια, ὁ φίλος μας εἶπε: «Ἐέρχετε παιδιά; Εἰς τὸν ἀπέναντι πύργον λέγουν, ὅτι κάθε βράδυ ἀκούεται μεγάλος θόρυβος, πὺν προέρχεται ἀπὸ τὰ ὑπόγεια καὶ ἄλλοι μὲν λέγουν, ὅτι εἶναι νεράιδα, ἄλλοι δὲ πάλιν, ὅτι εἶναι ὁ διάβολος. Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ στοιχεῖά, συνέχισε, πηγαίνουν μόνον ἐκεῖ, ὅπου ὑπάρχει θησαυρός. Γιὰ φαντασθῆτε νὰ εὐρίσκαμεν τὸν θησαυρὸν αὐτόν!»

Ἄν ἐχρειάσθησαν περισσότερα. Ὁ ἐξαδελφός μου, τοῦ ὁποῖου ἡ φαντασία ὠργιάζειν, εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν λέξεων αὐτῶν ἐτινάχθη ὡς ἡλεκτροισθεῖς.

Νεράιδα! Διάβολος! Φαντάσματα! Ἦσαν ὅ,τι τοῦ ἐχρειάζετο πρὸς δροῶσιν.

«Φεύγω» εἶπεν ἀμέσως: «πηγαίνω εἰς τὸν πύργον».

«Καὶ τοὺς διαβόλους;» τοῦ εἶπεν ἡ ἀδελφή του.

«Ἄν τοὺς φοβοῦμαι» ἀπήντησε.

Καὶ εἶχε δίκαιον! Ποίους διαβόλους νὰ φοβηθῆ, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἦτο τοιοῦτος; Διὰ ποῖα φαντάσματα νὰ ῥιγῆσῃ, ἀφοῦ ἐσπύ-

ραν και προΰταν ὠνειρευέτο πολέμους και λιθοβολισμούς με Νεραΐδες ; Ἐφυγε λοιπὸν πρὸς ἀναζήτησιν τῶν «πνευμάτων».

Ἡμεῖς συνεζητούσαμεν, ἐὰν ἔπρεπε γὰρ τὸν ἀκολουθήσωμεν.

«Ναί, ἀλλὰ ἐὰν οἱ Νεραΐδες μᾶς ἀρπάσουν;» ἔλεγε ὁ φίλος μας.

Ἐγὼ ἔμαθα, εἶπεν ἡ ἐξαδέλφη μου ὡς μεγαλυτέρα, ὅτι δὲν ὑπάρχουν οὔτε φαντάσματα, οὔτε Νεραΐδες. Ἄς τὸν ἀκολουθήσωμεν λοιπὸν, διὰ γὰρ μὴ πέσῃ και κτυπήσῃ.

Εἴχομεν φθάσει πρὸ τοῦ πύργου, ὅτε ἐξαίφνης ἠκούσαμεν κρότον και φωνάς.

«Τὰ φαντάσματα!!!», εἶπεν ὁ φίλος μας και ἐξηφανίσθη. Ἐπεχείρησα και ἐγὼ γὰρ θπισθοχωρήσω, ἀλλ' ἓνα χέρι με ἐκράτησε. «Ἡ νεραΐδα!» διελογίσθη και ἐπάγωσα ἀπὸ τὸν φόβον μου.

Ἄλλ' εὐτυχῶς ἦτο ἡ ἐξαδέλφη μου, ἡ ὁποία μοῦ ἔλεγε γὰρ μὴ φοβοῦμαι. Ἀλληλοκρατούμενοι ἀπὸ τὰς χεῖρας ἐπροχωρήσαμεν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πύργου και πρὸς τὸ μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἠκούοντο αἱ φωναί. Τέλος ἐφθάσαμεν εἰς μίαν οκοτεινὴν αἴθουσαν, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας κάτι ἐκινεῖτο. Ἡ ἐξαδέλφη μου με ἐκράτησε, διὰ γὰρ μὴ πέσω, και εὐτυχῶς ἐγκαίρως, διότι θὰ εὐρισκόμην φαρδὸς πλατὺς εἰς τὴν λάσπην, ἡ ὁποία ἦτο πρὸ ἡμῶν.

Μετὰ κόπου κατωρθώσαμεν γὰρ ἀνασῶμεν τὸ κινούμενον ὄν, τὸ ὁποῖον ἦτο ὁ ἐξάδελφός μου.

Ἀφοῦ ἐδέχθη οὗτος τὴν ἐπίπληξιν τῆς ἀδελφῆς του, ἐπεστρέφωμεν εἰς τὴν οἰκίαν μας.

Ὁ φίλος μας ἀνέμενεν εἰς τὴν ἐξώθυρον. Ὅταν μᾶς εἶδεν ἐρχομένους και κρατοῦντας κάτι λασπωμένον και μαῦρον, ἐτράπη εἰς φυγὴν, φωνάζων. «Ἐπιασαν τὸν διάβολον! Ἐπιασαν τὸν διάβολον!». Μήπως εἶχε και ἄδικον; Εἴχαμεν πιάσει, ἂν ὄχι τὸν ἴδιον τὸν διάβολον, πάντως κάτι παρεμφερές.

Τὸ πρῶγμα δὲν ἔγινε γνωστὸν εἰς τοὺς γονεῖς μας, διότι ἡ ἐξαδέλφη μου περιοποιήθη τὸν ἀδελφόν της και ἔτσι οὗτος παρουσιάσθη καθαρὸς κατὰ τὴν ὄραν τοῦ φαγητοῦ.

[15—16 Δ'. 1936]

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ὡς και τῶν παρατιθεμένων παραδειγμάτων καταφαίνεται, ὅτι αἱ κατηγορίαι σχολικὸς βίος και προσωπικὸς βίος τοῦ παιδὸς εἶναι συγγενεῖς πως πρὸς ἀλλήλας ὡς πρὸς ἓν σημεῖον. Καὶ ὑπὸ τὴν κατηγορίαν δηλαδὴ σχολικὸς βίος ὑπάγονται θέματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν

προσωπικὴν ζωὴν τοῦ παιδός. Ὑπάρχει ὁμως ἡ διαφορὰ, ὅτι ἐνταῦθα τὰ ἀτομικὰ τῶν παίδων βιώματα εἶναι ἐξωσχολικά. Λογικῶς θὰ ἦτο βεβαίως δυνατὴ ἡ ἀναγωγὴ πιασῶν τῶν οἰκειῶν ἐκθέσεων εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν γεγονότων τῆς προσωπικῆς ζωῆς τοῦ παιδός. Οὐχ ἦτιον δὲν ἐπράξαμεν τοῦτο, διότι καθ' ἡμᾶς καὶ ψυχολογικῶς ἔχει σημασίαν καὶ ἰδιαιτερον ἐνέχει διὰ τὸν παιδαγωγὸν διαφέρον τὸ νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἰσχύν τῶν βιώσεων, τὰς ὁποίας γεννᾷ παρά τῷ μαθητῇ ὁ ἐν τῷ σχολεῖω βίος ἐν συγκρίσει πρὸς ἐκείνας, τὰς ὁποίας ὁ παῖς ἀποκτᾷ ἐκτὸς αὐτοῦ.

4. *Καθημερινὸς βίος.* — Ὑπὸ τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπεργάγομεν πάσας ἐκείνας τὰς ἐκθέσεις, ὧν τὰ θέματα οἱ μαθηταὶ ἐνεπνεύσθησαν ἐκ γεγονότων ἢ σκηνῶν ἐκ τε τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ τοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ βίου (ναυτικοῦ, ἀγροτικοῦ καὶ τοῦ ἐν τῇ πόλει). Ἐκθέσεις τοιαῦται εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀναχθεῖσαι εἶναι ἐπὶ παραδειγματικαὶ ἐξῆς :

1) «Ὁ καυγᾶς δύο μικρῶν ἀδελφῶν», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ γράψας διηγεῖται τὴν φιλονικίαν δύο μικρῶν ἀδελφῶν καὶ τὴν ἐνεκα ταύτης τιμωρίαν αὐτῶν. 2) «Ἀπὸ τὸ σπῆτι εἰς τὸ σχολεῖον», εἰς ἣν ὁ μαθητὴς περιγράφει σκηνὰς μετημφισμένων, τὰς ὁποίας παρηκολούθησε κατὰ τὴν μετάβασίν του εἰς τὸ σχολεῖον ἡμέραν τινὰ τῶν Ἀπόκρεων. 3) «Τὰ λουστράκια», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ γράψας ἀφηγεῖται ἐπεισόδιόν τι ἐκ τῆς ζωῆς ἐνός μικροῦ λούστρου, ὡς ἀντελήφθη οὗτος τοῦτο. 4) «Οἱ πλανόδιοι πωληταί», εἰς ἣν ὁ μαθητὴς διηγεῖται ἐπεισόδιόν τι, οὐτινος παρέστη αὐτόπτης μάρτυς, μεταξύ συγγενοῦς του καὶ ἐνός πλανοδίου πωλητοῦ.

Πρὸς μείζονα ἀποσάφισιν καταχωρίζομεν ἐνταῦθα αὐτοῦσιαν χαρακτηριστικὴν ἔκθεσιν.

Ὁ ἐκτροχιασμὸς τοῦ τροάμου.

Μίαν ἡμέραν, ἐνῶ ἐβάδιζα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀκαδημίας, ἤκουσα ἕνα παράξενον θόρον καὶ συγχρόνως φωνὰς. Μὲ ἔκπληξιν ἐστοράφην καὶ τότε εἶδα ἕνα τροχιοδρομικὸν ὄχημα νὰ κατέρχεται μὲ πολὺν μεγάλην ταχύτητα.

Τὶ νὰ συμβαίνει ἄρα γε ; διελογίσθην. Δὲν ἐχρειάσθην ὁμως καὶ μεγάλην μαντικὴν δύναμιν. Αἱ τρομαγμένοι φωναὶ τῶν ἐπιβα-

τῶν καὶ τὸ ἠλλοιωμένον ἦφος τοῦ ὁδηγοῦ μὲ ἔκαμαν νὰ ἐννοήσω τὴν ἀλήθειαν.

Τὰ φρένα τοῦ τροχοδρομοῦ εἶχαν χαλάσει καὶ αὐτὸς μὲ διαδοχικῶς αὐξανομένην λόγῳ τοῦ κατηφόρου ταχύτητα παρεσύρετο πρὸς τὴν καταστροφὴν ἕως δὲ καὶ τὸν θάνατον 25 ἐπιβατῶν.

Ἀπολιθωμένος τόσον ἐγὼ ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι διαβάται καὶ μὲ ἀναπνοὴν συγκρατημένην ἀπὸ τὸν τρόμον ἐβλέπαμεν τὸ ὄχημα νὰ πλησιάζῃ πλέον εἰς τὴν στροφὴν, τὸ σημεῖον δηλαδὴ τῆς καταστροφῆς.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιβάτας, ἐπειδὴ ἀντιλήφθησαν, ὅτι ἦτο βέβαιος ὁ ἐκτροχιασμός, ἐπροτίμησαν νὰ πηδήσουν. Ἡ ταχύτης ὁμως τοῦ ὀχήματος ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε παρεσύρθησαν καὶ ἔπεσαν.

Ὁ ὁδηγὸς προσπαθεῖ μὲ κάθε τρόπον νὰ διορθώσῃ τὴν βλάβην καὶ ἔτσι νὰ σώσῃ τοὺς ἐπιβάτας καὶ τὸ ὄχημα, ἀλλὰ εἰς μάτην. Αἱ φωναὶ τῶν ἐπιβατῶν γίνονται τώρα περισσότερον διαπεραστικάι.

Ἀπὸ δευτερολέπτου εἰς δευτερολέπτου περιμένομεν τὴν καταστροφὴν καὶ ἡ ἀγωνία μας φθάνει εἰς τὸ κατακόρυφον, ἀφοῦ μάλιστα δὲν δυνάμεθα καὶ νὰ τοὺς βοηθήσομε.

Ἄλλ' ἡ Θεία Πρόνοια ἐλυπήθη τοὺς δυστυχεῖς ἐπιβάτας καὶ τὸ ὄχημα, ἀφοῦ ἐπῆρε τὴν στροφὴν, ἐξετροχιάσθη καὶ προσέκρουσεν ἐπὶ ἐνὸς στύλου, χωρὶς νὰ ἀνατραπῇ. Κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἔλαβεν ἔστω καὶ τὸ ἐλάχιστον τραῦμα.

Τὰ μόνα θύματα τῆς δραματικῆς ταύτης σκηνῆς ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐπήδησαν κατὰ τὴν κάθοδον τοῦ ὀχήματος. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐτραυματίσθησαν, ἀλλ' εὐτυχῶς καὶ αὐτοὶ ἐλαφρῶς.

Ἡ σκηνὴ αὐτὴ παραμένει εἰς τὸν νοῦν μου τόσον ζωντανή, ὥστε νομίζω, ὅτι τὴν ἔχω ἐμπρὸς μου.

[14—15, Γ' 1934]

Εἰς πάσας τὰς ὑπὸ τὴν κατηγορίαν καθημερινὸς βίος περιληφθείσας ἐκθέσεις, ὡς καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν παρατεθέντων παραδειγμάτων, ἐκτίθενται, ὅσα ἀντελήφθησαν οἱ γράφοντες συμβαίνοντα εἰς τὸ περὶ αὐτοὺς ἀνθρώπινον περιβάλλον, οὐχὶ δ' ὁμως καὶ εἰς τοὺς ἰδίους, Τοῦτο διαστέλλει τὰς ἐκθέσεις ταύτας τῶν ἐκθέσεων τῆς προηγουμένης κατηγορίας, αἵτινες πασαὶ στρέφονται περὶ γεγονότα, ἐπεισόδια κ.τ.λ., εἰς τὰ ὅποια ὁ γράφας ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος. Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι ἡ διαστολὴ μεταξὺ θεμάτων ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου, μὴ συνυφαινομένων

πρὸς τὸν ἀτομικὸν ψυχικὸν βίον τοῦ μαθητοῦ καὶ θεμάτων ἀναφερομένων εἰς γεγονότα, ἐπεισόδια καὶ πράξεις, τὰς ὁποίας οὗτος ἐνήργησε καὶ ἔζησε, εἶναι ὑψίστης ψυχολογικῆς καὶ παιδαγωγικῆς σκοπιμότητος ἀποτελοῦσα κατὰ ταῦτα μεθοδικὴν ἀνάγκην.

5. Ἴδιον Ἐγώ. — Ὡς πέμπτην κατηγορίαν διεκρίνομεν ἐκείνην, καθ' ἣν οἱ μαθηταὶ πραγματεύονται θέματα ἀναφερόμενα εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν ἐγώ, ἀναλύοντες οὕτως εἰπεῖν τὰς κλίσεις καὶ τὰ μελλοντικὰ αὐτῶν σχέδια ἢ διατυπώνοντες τὰς ἑαυτῶν σκέψεις εἴτε περὶ ἐπικειμένων ἰδίων πράξεων εἴτε ἐξ ἀφορμῆς βεβιωμένων ἢ γεγονότων ἢ τέλος αὐτοχαρακτηριζόμενοι ἢ αὐτοβιογραφούμενοι.

Χαρακτηριστικὸν δεῖγμα τοιούτων ἐκθέσεων καταχωρίζομεν κατωτέρω :

Ποῖος εἶμαι :

Εἰς ξένος, ποὺ θὰ μὲ ἴδῃ διὰ πρώτην φορὰν, θὰ πῆ: «Ὁ Πέτρος εἶναι νέος, μελαχροινός, μᾶλλον κοντός, φλύαρος, πρόσχαρος». Αὐτὸς εἶναι. Μὲ τὰς ιδιότητες αὐτὰς θὰ μὲ χαρακτηρίσῃ ἴσως καὶ ὁ διδάσκαλός μου ἱκανοποιημένος μάλιστα, διότι δηθεν θὰ ἠμπορέσῃ εἶτα νὰ ἐπιδράσῃ ἐπάνω μου.

Ἄρα γε αὐτὸς εἶμαι ἐγώ; Ἐνα παιχίδι τοῦ καθρέπτου; Ὅχι! Ἄς μὴ παρασύρωμαι πολλάκις καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος.

Ἄλλὰ τότε ποῖός εἶμαι; Ἐσκέφθηκα νὰ μελετήσω τὸν ἑαυτόν μου μακρὰν τῶν καθρεπτῶν καὶ τῶν κρυστάλλων, διὰ νὰ δεξιωθῆ, χωρὶς τὸν φόβον νὰ πάρουν εἶδησιν καὶ οἱ ἄλλοι καὶ ἀντιληφθοῦν ποῖός εἶμαι.

Πράγματι αὐτὸ ἔκαμα. Τὸ ἴδιο βράδυ ὠμίλησα διὰ πρώτην φορὰν μὲ τὸν Πέτρον... Τὸν ἤῤα ρωμαντικόν, λάτρη τῆς φύσεως. Τοῦ ἀρέσει νὰ ἀπολαμβάνῃ τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου καὶ νὰ ἀκούῃ τὴν ἀηδονὰ νὰ ψάλλῃ τὸ γλυκύ της κελάδημα παρὰ τὸν ρέοντα ρύακα. Νὰ βλέπῃ τὰ πρόβατα νὰ βόσκουν εἰς τὰς πλαγιάς τῶν βουνῶν καὶ τὸν μικρὸν βοσκὸν νὰ παίξῃ τὴν φλογέρα του.

Ἡ μοναξιά ὁμως δὲν τοῦ ἀρέσει τοῦ Πέτρον. Θέλει πάντοτε νὰ περιστοιχίζεται ἀπὸ φίλους πιστούς, οἱ ὁποῖοι νὰ τὸν ἀγαποῦν καὶ τέτοιους ἔχει εὗρει πολλοὺς καὶ δι' αὐτὸ ἔχει εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸν καὶ τὴν Τύχην, διότι πιστεύει καὶ εἰς τὰ δύο.

Τοῦ Πέτρον δὲν τοῦ ἀρέσουν τὰ κοινὰ πράγματα ἐπὶ παρα-

δείγματι μία κοινή εὐχαρίστησις ἢ περιπέτεια. Ἐνθούσιάζεται διὰ τὰ ἀλλόκοτα καὶ συγχρόνως τὰ δυσκόλως ἐπιτυγχανόμενα.

Ὅταν ἀποφασίση κάτι, θὰ τὸ κάμῃ, δι' αὐτὸ καὶ σκέπτεται πολὺ, ποῖν λάβῃ τὴν ἀπόφασίν του. Ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ δ Πέτρος εἶναι ὀλίγον σχολαστικός.

Ὅταν ἀγαπήσῃ πραγματικά, θνσιάζεται διὰ τὸν φίλον του.

Ὅταν μισήσῃ, δυνατὸν νὰ μὴ ἐκδικηθῇ, πάντως δὲν θὰ ξεχάσῃ.

Τὰ ποιήματα καὶ τὰ δράματα, ὁ Γκαίτε, ὁ Σίλλερ, ὁ Μνυσεέ, ὁ Χατζόπουλος ἠρέσουν πάρα πολὺ εἰς τὸν Πέτρον. Περισσότερον ὄλων ὁμως τοῦ ἀρέσει ἡ Μουσική.

Ὅταν ἀκούῃ Μπετόβεν ἢ Βάγκερ κατὰ σελιγρόλουστον μάλισι νύκτα, τότε ὁ Πέτρος κλαίει, κλαίει εἰς τ' ἀλήθεια!

Αὐτὸς εἶμαι εἰς τὴν πραγματικότητα.

[16—17, Ε'. 1935]

Ἄλλα δείγματα ἐκθέσεων ἀναχθειςῶν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἔστωσαν ἐν περιλήψει καὶ τὰ ἑξῆς: 1) «Τι θὰ ἤθελα νὰ γίνω, ὅταν μεγαλώσω», ἐν ἧ ὁ γράψας αἰτιολογεῖ, διατί θι ἐκλέξῃ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωπόνου παρὰ τὴν ἀρχικὴν του ἀπόφασιν νὰ γίνῃ μηχανικός. 2) Ἐκθεσις ἄνευ τίτλου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ μαθητὴς ἐν ἐπιστολῇ πρὸς φίλον του διατυπώνει τὰς περὶ διαθέσεως τοῦ χρόνου του κατὰ τὸ θέρος σκέψεις αὐτοῦ. 3) «Τὸ μυαλὸ μου δὲν πάει καλά», ἐν ἧ ὁ γράψας ἀναφέρων τὰ ἐλαττώματά του, λέγει, ὅτι εἶναι εὐχαριστημένος.

6. **Φύσις.** — Τὰς ἐκθέσεις ἐκείνας εἰς τὰς ὁποίας οἱ μαθηταὶ ἀντλοῦσι τὰ πρὸς ἀνάπτυξιν θέματα ἐκ τῆς πέριξ φύσεως, περιγράφοντες εἰκόνας ἐξ αὐτῆς ἢ καὶ φυσικὰ φαινόμενα, ἀνηγάγομεν εἰς ἰδίαν κατηγορίαν, τὴν ὁποίαν ὠνομάσαμεν Φύσις.

Τοιαῦται ἐκθέσεις εἶναι ἐπὶ παραδείγματι αἱ ἑξῆς:

1) «Ἡ θάλασσα», ἐν ἧ ὁ μαθητὴς περιγράφει τὸ ὄρατον θέαμα τῆς θαλάσσης κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. 2) Ἐκθεσις ἄνευ τίτλου, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ γράψας περιγράφει τὴν πέριξ φύσιν ὀρμώμενος ἐκ τῆς περιγραφῆς γειτονικοῦ του ἀνθοκηπου. 3) «Χωρὶς τίτλον», ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ μαθητὴς ὀμιλεῖ περὶ τῆς ἀκαταστασίας τοῦ καιροῦ καὶ τῆς ἀσταθείας τοῦ ἀττικοῦ οὐρανοῦ, καίτοι ἦσαν ἀρχαὶ τοῦ θέρους.

7. **Βίος τῶν ζῴων.** — Τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀπῆρτισαν ἐκθέσεις, ἐν ταῖς ὁποίαις ζῴων τι ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς ἀφη-

γήσεως, αναγράφονται δὲ συνήθως ἐν αὐταῖς ἐπεισόδια ἐκ τοῦ βίου τῶν ζώων ὡς κάτωθι: 1) «Πίστις», εἰς ἣν ὁ μαθητὴς διηγείται τὴν ἀφοσίωσιν, τὴν ὁποῖαν ἐπέδειξε κύων εἰς ναυάγιον, διὰ τὴν σῶσιν τὴν τυφλὴν κυρίαν του. 2) «Τὸ πουλάκι μου», εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ γράψας ὀρμώμενος ἐκ τῆς θέας κενοῦ κλωβοῦ διηγείται πῶς καὶ πότε ἀπέθανε τὸ πτηνόν του.

8. Πολιτικὴ ἱστορία.— Ὑπὸ τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπηγάγομεν τὰς ἐκθέσεις ἐκείνας, εἰς τὰς ὁποίας οἱ μαθηταὶ ἐκθέτουσιν ἱστορικὰ γεγονότα ὡς ἐγνώρισαν αὐτὰ ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ οικείου μαθήματος καὶ ἐκ τῆς προσφάτου ἱστορικῆς πραγματικότητος, εἴτε γράφοντες διδουσι τῇ βοηθείᾳ τῆς φαντασίας αὐτῶν εἰκόνα παρωχημένων ἐποχῶν.

Ταῖαῦται ἐκθέσεις εἶναι:

1) Ἐκθεσις ἄνευ τίτλου, εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ μαθητὴς ἀναπτύσσει τὴν ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίαν. 2) Ἀνέκδοτόν τι ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, οὐτινος κέντρον ἢ στενοχωρία τοῦ Μιαοῦλη, διότι κατὰ ναυμαχίαν τινὰ πρὸς τὸν τουρκικὸν στόλον τὰ τουρκικὰ πυρὰ κατέστρεψαν τὸ μαγειρεῖον τῆς ναυαρχίδος καὶ οὕτως ἐχύθη ἡ παρασκευαζομένη φασουλάδα αὐτοῦ.

Ἡ κατωτέρω καταχωριζομένη ἐκθεσις ἀποτελεῖ λαμπρὸν δεῖγμα τοῦ πῶς ὁ μαθητὴς ἀναδημιουργεῖ ἱστορικὰς ἐποχὰς δίδων ζῶσαν εἰκόνα αὐτῶν διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἱστορικῶν στοιχείων τῇ βοηθείᾳ τῆς φαντασίας.

Ἡ ἦ τ τ α τ ῶ ν Ἀ χ α ι ῶ ν ὑ π ὸ τ ῶ ν Δ ω ρ ι ἑ ὠ ν.

Εὐρισκόμεθα εἰς τὸ ἔτος 1200 π.Χ. Εἰς τὰς Μυκῆνας, δπου βασιλεύει ὁ πανίσχυρος βασιλεὺς τῶν Ἀχαιῶν, φθάνει εἰς ἔφιππος ἄγγελιαφόρος τρέχων. Πρὸ τῆς μεγάλης πύλης τῶν ἀνακτόρων τὸ ἄλογον σωριάζεται καὶ ὁ καβαλλάρης, πὺν ἔπυσε, φωνάζει. «Τὸ πέμπτον!»

Οἱ φρουροὶ ἐσκέφθησαν. «Γιὰ τὴν σκάση αὐτὸς πέντε ἄλογα, θὰ πῆ, ὅτι ἔχει τὴν ἀναγγεῖλην κατὰ τὸ σπουδαῖον.» Δι' αὐτὸ τὸν ἄφησαν τὴν εἰσέλθῃ χωρὶς πολλὰς διατυπώσεις.

Ὁ ἄγγελιαφόρος ἔτρεχεν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν ἀνακτόρων φωνάζων. «Τὸν βασιλιά! Τὸν βασιλιά!»

Οἱ μεγιστῆνες καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ τόπου ἀκούοντες τον, διερωτῶντο. «Τὴν ἔπαθεν αὐτὸς καὶ τρέχει εἰς;» Ὁ καθένας ἔβαζε χί-

λιες υποθέσεις εις τὸν νοῦν του, ἀλλ' ὅλοι τὸν ἀκολουθήσαν εἰς τὴν αἰθουσαν, ὃ του ἦτο ὁ βασιλεὺς. Μίλις φθασαν ἐκεῖ, τὸν ἄκουσαν νὰ λέγῃ. «Μεγάλε βασιλιά, οἱ ἐχθροὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν χώραν σου καὶ καίουν τὰς πόλεις σου. Τὰ ὄπλα των εἶναι ἀπὸ κάποιο καιν. . . » καὶ ἔπεσε λιπόθυμος.

Ὁ βασιλεὺς διέταξε νὰ τὸν ἐπιναφέρουν εἰς τὰς αἰσθήσεις του καὶ διὰν ἔγινε αὐτό, ὁ ἀγγελιαφόρος ἐξηκολούθησεν, ἐνῶ ὅλοι ἦσαν κορμασμένοι ἀπὸ τὰ χεῖλη του μετὰ τὴν ἀγωνίαν ζωγραφισμένην εἰς τὰ πρόσωπά των. «Τὰ ὄπλα των εἶναι ἀπὸ κάποιο καινούσιο καὶ παράξενο μέταλλο. τὸ ὁποῖον εἶναι σκληρότερον ἀπὸ τὸν χαλκὸν καὶ τὸν ὀρειχαλκον ἀκόμη! Πέντε ἄλογα ἔσκασα, διὰ νὰ σοῦ τὰ ἀναγγείλω».

Εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν λόγων αὐτῶν τοῦ ἀγγελιαφόρου ὁ βασιλεὺς διέταξεν. «Οἱ φρουροὶ τῶν ἀνακτόρων νὰ διπλασιασθῶν. Ὅσοι ἠμποροῦν νὰ φέρουν ὄπλα νὰ μαζευθῶν ἀμέσως κάτω εἰς τὸν κάμπον καὶ πρὸ παντὸς ψυχραιμία.»

Ὁ μάντις μετὰ τὴν θυσίαν ἐκοίταξε τὰ σπλάγχνα τοῦ ζώου καὶ τὸ πρόσωπόν του ἐσκοτείνιασεν. «Ἄσχημα σημάδια, ἐμουρομούρι-σεν. Ἐγὼ πάντως θὰ πῶ εἰς τὸν στρατὸν ὅ,τι βλέπω, καὶ ὅ,τι γίνῃ ἄ; γίνῃ.»

Τὸ θλιβερὸν ἄγγελμα ἐγέμισε τὴν καρδίαν τοῦ στρατοῦ μελαγχολίαν.

Καὶ πράγματι, ὅπως εἶπεν ὁ μάντις, ἔτσι καὶ ἔγινεν. Οἱ Ἀχαιοὶ ἐνικήθησαν καὶ οἱ Δωριεῖς ἐπροχώρησαν ἀκάθεκτοι. Μετὰ μικρὸν διάστημα δὲν ὑπάρχει πλέον Ἀχαιῶν κράτος. Ὑπάρχουν ἐρείπια καμμένα, πτώματα ἄταφα καὶ ὀλίγοι αἰχμάλωτοι, πρὸς σιενάζουν ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῆς δουλείας. Οἱ κατακτηταὶ δὲν περιορίσθησαν εἰς αὐτὸ μόνον. Ἐχάλασαν τοὺς τάφους καὶ ἐκοήμνισαν τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ λοιπὰ κτίρια, τὰ ὁποῖα δὲν κατέστρεψεν ἡ πυρκαϊά.

Ἀργότερα ὅλα αὐτὰ κατεχώσθησαν, ἕως ἄδου ἡ σκαπάνη τοῦ Σλήμαν τὰ ἔφερεν εἰς φῶς.

Καὶ τώρα τὰ ἀνάκτορα αὐτά, τὰ ὁποῖα ἐγνώρισαν ἄλλοτε τόσην δόξαν, τὰ βλέπουν καὶ τὰ θαυμάζουν οἱ ξένοι καὶ οἱ ἰδιοὶ μας.

[12—13, Α'. 1935]

9. Πολιτισμός. — Ὑπὸ τὴν κατηγορίαν πολιτισμὸς ὑπηγάγομεν τὰς ἐκθέσεις, εἰς ἃς οἱ μαθηταὶ πραγματεύονται θέ-

ματα αναφερόμενα εις την τέχνην, την τεχνικήν και καθόλου τὰ ἀγαθὰ καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ.

Τοιαῦται εἶναι ἐπὶ παραδειγματι :

1) «Ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως», εἰς ἣν ὁ γράψας ἐπ' εὐκαιρίᾳ μεταβάσεώς του εἰς ταύτην μετὰ τινων συμμαθητῶν του κατὰ Κυριακὴν τινα ἀναπτύσσει τὴν σημασίαν τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἔργων διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ. 2) «Ἐντυπώσεις ἐκ τῆς Δ' χιουμοριστικῆς ἐκθέσεως», εἰς τὴν ὅποιαν ὁ μαθητῆς ἐξ ἀφορμῆς ἐπισκέψεώς του εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην κρίνει τὰ ἔργα τῶν διαφόρων καλλιτεχνῶν ἀναλύων συνάμα ταῦτα. 3) «Ἡ ἀναβίωσις τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων», εἰς ἣν ὁ γράψας κάμνει ἱστορικὴν ἐπισκόπησιν καὶ περιγραφὴν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀποφάσεως περὶ ἀναβιώσεως τούτων. 4) «Ὀμηρικὴ ἀρματοδρομία», εἰς τὴν ὅποιαν ὁ μαθητῆς περιγράφει τὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Πατρόκλου ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως ὀργανωθείσαν ἀρματοδρομίαν (ἢ περιγραφὴ εἰλημμένη ἐκ τοῦ Ψ τῆς Ἰλιάδος). 5) «Αὐτοκίνητον», εἰς ἣν ὁ γράψας ἀναφέρει τὰ διάφορα τοῦ αὐτοκινήτου ἐξαρτήματα καὶ τὴν χρησιμότητα ἐκάστου ἐξ αὐτῶν.

10. Ἀξίαι καὶ περὶ βίου θεωρία.—Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκουσιν ἐκθέσεις στρεφόμεναι περὶ προβλήματα ἠθικά, θρησκευτικά, ἔθνικα, κοινωνικά κ.τ.δ., εἰς τὰς ὁποίας ὁ γράφων μαθητῆς ἀξιολογεῖ τὰ σχετικὰ δεδομένα, ἤτοι προβαίνει εἰς ἐκτίμησιν αὐτῶν κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ.

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνηγάγομεν ἐκθέσεις ὡς τὰς κάτωθι :

1) «Ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου», εἰς τὴν ὅποιαν ὁ μαθητῆς ἀναφέρων τὰς περὶ ψυχῆς διαφόρους γνώμας καὶ ὁμιλῶν περὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, λέγει, ὅτι ἐκπληροῦται οὗτος, ἐὰν ἀκολουθῶμεν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. 2) «Θρησκεία», εἰς ἣν ὁ γράψας ἀναπτύσσει τὴν σημασίαν τῆς θρησκείας, διατυπώνει τὴν ἑαυτοῦ γνώμην περὶ τῶν μέσων ἐξυψώσεως ταύτης καὶ ὅτι διὰ τῆς ἐνώσεως χριστιανισμοῦ καὶ ἔθνισμοῦ θὰ ἐπιτευχθῆ ἡ εὐτυχία. 3) «Πλοῦτος καὶ υγεία», εἰς τὴν ὅποιαν ὁ μαθητῆς ἀποδεικνύει διὰ παραδειγμάτων ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὅτι τὰ πλοῦτη ἄνευ τῆς υγείας εἶναι ἄχρηστα. 4) «Τὰ ἐκ τῆς ὁμοιοῦς ἀγαθὰ», εἰς ἣν ὁ γράψας διὰ παραδειγμάτων ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου ἀπο-

δεικνύει, ὅτι τὰ ἐκ τῆς ὁμονοίας προερχόμενα ἀγαθὰ εἶναι πάμπολλα ὡς καὶ τὰ ἐκ τῆς διχονοίας κακὰ. 5) «Εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης», εἰς τὴν ὁποῖαν ἀναπτύσσων ὁ μαθητὴς δι' ἱστορικῶν παραδειγμάτων τὸ γνωμικὸν τοῦτο, ἐξαιρεῖ τὰ ἀγαθὰ τῆς φιλοπατρίας.

11. Φανταστικὰ γεγονότα.—Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκουσι πᾶσαι αἱ ἐκθέσεις, ὧν τὰ θέματα ἀναφέρονται εἴτε εἰς φανταστικὸν πρόσωπα εἴτε καὶ εἰς γεγονότα, ἅτινα οὔτε ἐκ τῆς ἱστορίας εἶναι γνωστὰ οὔτε εἰς τοὺς ἰδίους μαθητὰς συνέβησαν. Εἶναι δ' αἱ ἐκθέσεις οὖναι κατὰ κανόνα δημιουργήματα αὐτῆς τῆς φαντασίας τοῦ μαθητοῦ, δὲν ἀποκλείεται δ' ὅμως νὰ προέρχωνται καὶ ἐξ ἀναγνώσεως κ.τ.δ., ἀναδημιουργοῦνται δ' ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἐκθέσεως.

Ὡς δείγματα ἐκθέσεων ὧν τὸ περιεχόμενον εἶναι φανταστικὸν γεγονός, καταχωρίζομεν ἓν περιλήψει τὰ κάτωθι :

1) «Μία ληστρική συμμορία», εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ μαθητὴς διηγείται, πῶς ἀπεφεύχθη ὁ ἐκτροχιασμός ἀμαξοστοιχίας τινὸς καὶ ἡ ληστεία τῶν ἐπιβατῶν χάρις εἰς τὸ ὅτι μικρὸς τις ἀντελήφθη τοὺς ληστές. 2) «Αἱ δύο μητέρες», εἰς ἣν ὁ γράψας διηγείται, ὅτι χωρική τις, διὰ νὰ ἐπανεύρῃ τὸ ἀπαχθὲν ὑπὸ ἀετοῦ τέκνον τῆς, ἠψήφησε πάντας τοὺς παρουσιασθέντας κατὰ τὴν ἀναζήτησιν καὶ παραλαβὴν τούτου ἐκ τῆς φωλεᾶς τοῦ ἀετοῦ κινδύνους. 3) «Ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς», εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ μαθητὴς διηγείται τὰς ἀναζητήσεις πατρὸς τινος πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἀπαχθέντος μικροῦ υἱοῦ καὶ τὴν χαρὰν πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεώς των.

12. Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι ἐκθέσεις τινὲς ἦτο δυσχερὲς νὰ καταταχθῶσιν εἰς τινὰ τῶν ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀπαριθμηθεισῶν κατηγοριῶν, εἴτε διότι αὗται εἶχον μεικτὸν περιεχόμενον εἴτε διότι εἰς οὐδεμίαν τούτων ἦτο δυνατόν νὰ ἀπαρχθῶσιν. Αἱ τελευταῖαι αὗται δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἀπαρτίσωσιν ἰδίας κατηγορίας ὡς ἐκ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ ἐκείνων, αἵτινες ἐπραγματεύοντο συγγενῆ θέματα, δι' ὃ καὶ ἐθεωρήσαμεν σκοπιμώτερον νὰ περιλαβῶμεν πάσας ταύτας εἰς ἰδίαν ὁμάδα, ἣν ἀπεκαλέσαμεν **Σύνθετα—Διάφορα**.

β'. Στατιστικά πορίσματα· Ανάλυσις και ἔρμηνεία αὐτῶν.

Οἱ παρατιθέμενοι ὑπ' ἀριθ. 3, 4, 5 και 6 πίνακες ἐμφαίνουσι κατὰ ἔτη ἡλικίας και σχολικὰς τάξεις τὴν κατανομὴν τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων εἰς τοὺς διαφόρους κύκλους διαφερόντων τῶν μαθητῶν ἀπολύτως και ἐπὶ τοῖς ἑκατόν.

Πίναξ 3.

Ἐμφαίνων ἀπολύτως τὴν καθ' ἡλικίας κατανομὴν τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων εἰς τοὺς διαφόρους κύκλους διαφερόντων τῶν μαθητῶν.

Κατηγορίαι θεμάτων	Ἡ λ ι κ ι α ι								Σύνολον
	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-19	
Σχολικὸς βίος.....	4	7	7	9	8	11	6	10	62
Ψυχολ.ἐξέτ.ἐν τῷ ΠΣΠΑ				1	1	1	1	2	6
Γεγονότα τοῦ προσ.βίου τοῦ παιδὸς	13	30	20	14	18	17	21	18	151
Καθημερινὸς βίος.....		1	11	10	6	10	10	7	55
*Ἴδιον ἐγὼ.....			4	7	7	8	8	11	45
Φύσις.....	2	3	5	4	11	11	7	7	50
Βίος τῶν ζώων.....	5	5	1	2	2	2	3	2	22
Πολιτικὴ Ἱστορία.....	1	3	4	4	6	2	2	1	23
Πολιτισμὸς		2	2	2	2	7	10	4	29
*Ἀξίαι—Βιοθεωρία					3	7	14	16	40
Φανταστικὰ γεγονότα.	9	19	19	18	8	7	9	3	92
Σύνθετα—Διάφορα.....	1		3	2		7	3	1	17
Σύνολον....	35	70	76	73	72	90	94	82	592

Ἐκ τῆς ἐπισκοπῆσεως τῶν πινάκων τούτων συνάγομεν τὰ ἑξῆς:

1. Ἐν ᾧ κατὰ τὸ ἔτος 10-11 αἱ κατηγορίαι, εἰς τὰς ὁποίας κατατάσσονται τὰ θέματα τῶν ἐκθέσεων τῶν μαθητῶν, περιορίζονται εἰς ἕξ (6), κατὰ τὸ ἔτος 12-13, ἦτοι δύο ἔτη βραδύτερον, ἀυξάνονται εἰς ἑννέα (9), ἀπὸ δὲ τοῦ 14ου ἔτους τῆς ἡλικίας και ἐφεξῆς ἀναφαίνονται και δύο νέα. Ἄλλαις λέξεσιν, ὅσον νεώτεροι οἱ μαθηταί, τόσοι ὀλιγώτεροι αἱ πηγαί, ἐξ ὧν ἀντλοῦσι τὰ θέματα τῶν ἐκθέσεων αὐτῶν· ἀποβαίνουσι δι' αὐτὰ πλείονες προΐουσης τῆς ἡλικίας, διότι εὐρύνεται και ὁ κύκλος τῶν μαθητικῶν διαφερόντων.

Ἡ ἐπέκτασις αὕτη τοῦ κύκλου τῶν διαφερόντων τῶν παιδῶν ἐν πρώτοις ὀφείλεται πιθανώτατα εἰς τὴν προϊούσαν πνευματικὴν αὐτῶν ὀριμότητα. Ὡσαύτως βαίνει παραλλήλως πρὸς τὸν βαθμιαῖον πλουτισμὸν τῶν παραστάσεων καὶ ἐννοιῶν αὐτῶν σὺν τῇ ἡλικίᾳ, εἰς τὸν ὁποῖον συμβάλλει κατ' ἐξοχὴν ἢ ἐν τῷ σχολείῳ διδακτικὴ ἐργασία.

Πίναξ 4.

Ἐμφαίνων ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τῆν καθ' ἡλικίας κατανομὴν τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων εἰς τοὺς διαφόρους κύκλους διαφερόντων τῶν μαθητῶν.

Κατηγορίαι θεμάτων	Ἑ λ ι κ ι α ι							
	0-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-19
Σχολικὸς βίος.....	11	10	9	12	11	12	7	12
Ψυχολογ. ἐξέτ. ἐν τῷ Π.Σ.Π.Α.				1	1	1	1	2
Γεγονότα τοῦ προσωπ. βίου τοῦ π.	37	43	26	20	25	19	22	22
Καθημερινὸς βίος.....		2	14	13	9	11	10	8
Ἴδιον ἐγὼ.....			5	9	10	9	9	14
Φύσις.....	6	5	7	6	15	12	8	9
Βίος τῶν ζώων.....	14	7	2	3	3	2	3	2
Πολιτικὴ ἱστορία.....	3	4	5	6	8	2	2	1
Πολιτισμὸς.....		2	3	3	3	8	11	5
Ἀξίαι—Βιοθεωρίαι.....					4	8	15	20
Φανταστικὰ γεγονότα.....	26	27	25	25	11	8	9	4
Σύνθετα—Διάρθρα.....	3		4	2		8	3	1
Σύνολον.....	100	100	100	100	100	100	100	100

2. Κατηγορίαι τινὲς θεμάτων ἐμφανίζονται καὶ ἀπαντῶσιν εἰς ὀρισμένας περιόδους τῆς μαθητικῆς ἡλικίας, τὰς ὁποίας καὶ χαρακτηρίζουσιν.

Ἐιδικώτερον : α') Ἐκθέσεις στρεφόμεναι περὶ προβλήματα τοῦ ἰδίου ἐγὼ τοῦ μαθητοῦ ἄπαντῶσι συμφώνως πρὸς τὰ ἡμέτερα πορίσματα μάλιστα ἀπὸ τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ ἐφεξῆς

β') Ὡσαύτως ἐκθέσεις πραγματευόμεναι περιστατικὰ τοῦ

1. Βλ. τὴν ἀ-άλυσιν τῆς κατηγορίας «Ἴδιον ἐγὼ» ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ, σ. 32 κ.έ.

καθημερινού βίου ¹, πλὴν μιᾶς μεμονωμένης περιπτώσεως, δὲν παρατηροῦνται εἰς τὸ ἡμέτερον ὕλικόν πρὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ 12ου ἔτους. Τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς ἀκολούθως: Τὰ ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν, αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην, ἱστοροῦμενα κεῖνται συμφώνως πρὸς τὰ ἤδη λεχθέντα ἔξω τῆς στενῆς ἀτομικῆς ζωῆς καὶ βιώσεως τοῦ μα-

Πίναξ 5.

Ἐμφανῶν ἀπολύτως τὴν κατὰ τόξεις κατανοὴν τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων εἰς τὰς διαφόρους κύκλους διαφερόντων τῶν μαθητῶν.

Κατηγορίαι θεμάτων	Τ ἄ ξ ε ι ς								λογ ο γ μ
	ε'	στ'	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'	
Σχολικός βίος.....	6	6	6	7	8	9	9	11	62
Ψυχολογ.ἐξέτ.ἐν τῷ Π.Σ.Π.Α.			1		1		2	2	6
Γεγονότα τοῦ προσωπ.βίουτοῦ παιδός.....	27	23	22	14	21	20	12	12	151
Καθ.μερινός βίος.....	1	4	9	12	6	7	10	6	55
Ἴδιον ἐγὼ.....			7	6	6	8	6	12	45
Φύσις.....	2	4	5	7	11	9	4	8	50
Βίος τῶν ζώων.....	7	3	2	3	3	2	1	1	22
Πολιτικὴ ἱστορία.....	3	2	4	3	5	3	1	2	23
Πολιτισμός.....	1	1	3	3	4	3	11	3	29
Ἄξισι—Βιοθεωρία.....					3	7	16	14	40
Φανταστικά γεγονότα.....	13	22	18	15	7	7	8	2	92
Σύνθετα—Διάφορα.....	1	1	4		2	5	3	1	17
Σύνολον.....	61	66	81	70	77	80	83	74	592

θητοῦ. Περὶ ταύτην δ' ὁμως συγκεντροῦται κατ' ἐξοχήν, ὡς θέλει καταδειχθῆ ἐν τοῖς ἐπομένοις ², τὸ μείζον μέρος τοῦ διαφερόντος τῶν μαθητῶν.

γ') Τέλος, ὡς εἶναι ἐπόμενον, ἐκθέσεις περιλαμβάνουσαι κρίσεις περὶ τῶν διαφόρων ἀξιῶν εἴτε θίγουσαι ζητήματα θεωρίας περὶ τοῦ βίου ἐμφανίζονται μόλις ἀπὸ τοῦ 14ου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ δὴ ὑπερβαίνουσιν εἰς, συχνότητα ἀπὸ τοῦ 16ου ἔτους

1. Βλ. τὴν ἀνάλυσιν τῆς κατηγορίας «Καθημερινός βίος» ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ. σ. 30 κ.ε.

2. Βλ. τὸ ἐν τῇ παρούσῃ παραγράφῳ ὑπ' ἀριθ. 4 πόρισμα.

καί αὐτάς τὰς ἀναφερομένας εἰς προβλήματα τοῦ ἰδίου ἐγώ.
Ἡ βραδύτης ἐν τῇ ἐμφάνισι τῶν θεμάτων τούτων εἶναι εὐνόητος, ἂν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι προϋποθέτει παρὰ τῷ παιδί τὴν γένεσιν τῶν ἀντιστοίχων προβλημάτων καὶ ἀποριῶν καὶ ὅτι τοιοῦτόν τι ἀπαιτεῖ μεγάλην πνευματικὴν καὶ καθόλου ψυχικὴν ὀριμότητα.

3. Ὑπάρχουσιν ἀφ' ἐτέρου ἄλλαι κατηγορίαι θεμάτων ὡς

Πίναξ 6.

Ἐμφαίῳ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τὴν κατὰ τάξεις κατανομήν τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων εἰς τοὺς διαφοροὺς κύκλους διαφερόντων τῶν μαθητῶν.

Κατηγορίαι θεμάτων	Τ ἄ ξ ε ι ς							
	ε'	στ'	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'
Σχολικὸς βίος.....	10	9	8	10	11	11	11	15
Ψυχολογ. ἐξέτ. ἐν τῷ Π.Σ.Π.Α. ...			1		1		2	3
Γεγονότα τοῦ προσωπ. βίου τοῦ π.	44	35	27	20	27	25	15	16
Καθημερινὸς βίος.....	2	6	11	17	8	9	12	8
*Ἴδιον ἐγώ.....			8	9	8	10	8	16
Φύσις.....	3	6	6	10	14	11	5	11
Βίος τῶν ζώων.....	12	5	3	4	4	2	1	1
Πολιτικὴ ἱστορία.....	5	3	5	4	6	4	1	3
Πολιτισμὸς.....	1	1	4	4	5	4	13	4
*Ἀξίαι—Βιοθεωρία.....					4	9	19	19
Φανταστικὰ γεγονότα.....	22	34	22	22	9	9	9	3
Σύνθετα—Διάφορα.....	1	1	5		3	6	4	1
Σύνολον.....	100	100	100	100	100	100	100	100

ὁ σχολικὸς βίος, τὰ γεγονότα τοῦ προσωπικοῦ βίου τοῦ παιδός, ἡ φύσις, ὁ βίος τῶν ζώων, ἡ πολιτικὴ ἱστορία καὶ τὰ φανταστικὰ γεγονότα, ¹ εἰς τὰ ὅποια προσφεύγουσιν οἱ μαθηταὶ κατὰ πάντα σχεδὸν τὰ ἔτη τῆς ἡλικίας, τὰ ὅποια ὑπεβάλομεν εἰς ἔρευναν ἐνταῦθα.

4. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν κατηγοριῶν θεμάτων ἡ πολυπληθεστέρα καθόλου εἶναι ἡ κατηγορία τῶν γεγο-

1. Βλ. τὴν ἀνάλυσιν τῶν κατηγοριῶν τούτων ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ σ. 23 κ.έ.

νότων ἐκ τοῦ προσωπικοῦ βίου τοῦ παιδός, ἥτις κατὰ κανόνα συγκεντρώνει εἰς πάσας σχεδόν τὰς ἡλικίας τὸν μεγαλύτερον σχετικῶς ἀριθμὸν ἐκθέσεων.

Ἐκ τοῦ δεδομένου τούτου καθίσταται δῆλον, ὅτι οἱ μαθηταὶ καθόλου συχνότερον καὶ ἰσχυρότερον παρορμῶνται εἰς ἀνακοίνωσιν ὑπὸ γεγονότων καὶ ἐπεισοδίων, τῶν ὁποίων μετέσχον. Εἰς τὰς νεαρωτάτας ἰσῶς ἡλικίας (ἔτη 10-11 καὶ 11-12) τὸ ποσοστὸν τῶν μαθητῶν, οἵτινες ἐμπνέονται ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης εἶναι μέγα, ἐλαττοῦται δὲ πῶς βραδύτερον. Ἡ τοιαύτη ἐλάττωσις τοῦ ποσοστοῦ εἶναι συναφῆς πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς ἰκανότητος τῶν ὠριμωτέρων μαθητῶν, κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα, νὰ ἀντλῶσιν ἐκ πλειόνων πηγῶν τὰς ἐμπνεύσεις των.

5. Καὶ τὰ ἐκ τοῦ σχολικοῦ βίου θέματα προκαλοῦσιν ἰκανοὺς τὸν ἀριθμὸν μαθητῶν εἰς ἀφήγησιν. Τοῦτο εἶναι φυσικόν, ἐφ' ὅσον ταῦτα εἶναι συγγενέστατα πρὸς τὰ ἐκ τοῦ προσωπικοῦ βίου τῶν παιδῶν εἰλημμένα θέματα, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ γεγονότων, ἐπεισοδίων καὶ σκηνῶν, τῶν ὁποίων οἱ μετέσχον. Πάντως δεόν νὰ μὴ παρέλθῃ ἀπαρτήρητον, ὅτι ἡ ἐν τῷ σχολείῳ ζωὴ τοῦ μαθητοῦ παρορμῶν αὐτὸν ἐν ἡσσονι μοίρᾳ εἰς ἔκφρασιν ἢ ἐκτὸς τούτου καθαρῶς προσωπικῆ αὐτοῦ ζωῆς.

6. Τὰς ἀφηγήσεις καὶ σκέψεις ἐκ τοῦ σχολικοῦ βίου ὑπερτεροῦσι κατὰ κανόνα εἰς ἀριθμὸν αἱ φανταστικά γεγονότα ἀναπτύσσουσαι ἐκθέσεις. Καὶ περὶ αὐτῶν δεόν νὰ σημειωθῆ, ὅτι καθίστανται σπανιώτεραι εἰς τὰς ὠριμωτέρας ἡλικίας, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 14ου ἔτους κ.έ., ἄλλαις λέξεσι, καθ' ἃ ἔτι οἱ μαθηταὶ ἐλκύονται ὑπὸ τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς προβλήματα ἀξιῶν καὶ θεωρίας περὶ τοῦ βίου.

7. Τὰ ἐκ τῆς ψυχολογικῆς ἐξετάσεως ἐν τῷ Π. Σ. Π. Α. ἀντλούμενα θέματα ἐκθέσεων¹ εἶναι ἐλάχιστα, ἔξ (6) ἐν συνόλῳ, κατανεμόμενα εἰς τέσσαρας σχολικὰς τάξεις καὶ πέντε ἡλικίας.

Παρά τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὴ ἡ γραφὴ τῶν ὑπὸ ἐπεξεργασίαν

1. Περὶ τοῦ λόγου τῆς ὑπαγωγῆς τῶν θεμάτων τούτων ὑπὸ ἰσῶν κατηγορίαν βλ. τὰ ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ λεγόμενα ἐν τῇ ἀναλύσει τῆς κατηγορίας «Ψυχολογικὴ ἐξέτασις ἐν τῷ Π.Σ.Π.Α.» σ. 25 κ. ἐ.

έκθέσεων ἀποτελεῖ μέρος τῶν ψυχολογικῶν ἐξετάσεων τῶν μαθητῶν τοῦ Π. Σ. Π. Α. καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἠδύνατο νὰ δώσῃ λαβὴν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀναπτύξωσι τὸ περὶ τῶν ψυχολογικῶν τούτων ἐξετάσεων θέμα, τοιοῦτόν τι κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα δὲν παρατηρεῖται. Ἡ τοιαύτη δὲ σπάνις τῶν σχετικῶν θεμάτων μαρτυρεῖ τὴν οἰκείωσιν τῶν μαθητῶν πρὸς τὰς ἐξετάσεις ταύτας καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀποτελεῖ μίαν ἐπὶ πλέον ἔνδειξιν, διὸ οὗτοι ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς κατὰ τὴν γραφὴν τῶν ἐκθέσεων τούτων διατελοῦντας ὑπὸ συνθήκας φυσικὰς παραμένοντες ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης ἀνεπηρέαστοι.

8. Τὰ θέματα τὰ ὅποια οἱ μαθηταὶ ἀντλοῦσιν ἐκ τοῦ ἴδιου αὐτῶν ἐγῶ ὡς πηγῆς ἐμπνεύσεως καὶ τὰ ὅποια, ὡς εἶδωμεν, ἐμφανίζονται ἀπὸ τοῦ 12ου ἔτους, εἰς τὴν ἀνωτάτην τάξιν τοῦ γυμνασίου ἔρχονται συμφώνως πρὸς τὰ πορίσματα μας εἰς ἴσην μοῖραν πρὸς τὰ ἀφηγήματα ἐκ τοῦ προσωπικοῦ τῶν μαθητῶν βίου.

Τοῦτο εὐχερὲς εἶναι νὰ κατανοηθῇ, ἂν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ περιεχόμενον τῶν εἰς τὴν κατηγορίαν «Ἴδιον ἐγῶ» ἀναφερομένων ἐκθέσεων καὶ ἀναλογισθῶμεν, διὸ οἱ μαθηταὶ τῆς τελευταίας τάξεως τοῦ γυμνασίου εὐρίσκονται περὶ τὸ τέλος μιᾶς περιόδου τοῦ βίου αὐτῶν, τῆς σχολικῆς, καὶ δὴ εἰς τὰς παραμονὰς ἐνάρξεως ἄλλης, τῆς ζωῆς ἐν τῇ κοινῇ τῶν ἐνηλίκων. Εὐλογον λοιπὸν εἶναι νὰ ἀπασχολῇ τοὺς ζωηρῶς τὸ προσεχὲς μέλλον καὶ δὴ ἡ μετὰστασις εἰς διάφορον μορφήν ζωῆς.¹

9. Τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν θέματα, καθόλου εὐάριθμα, δὲν κατανέμονται ἐξ ἴσου εἰς τὰ διάφορα ἔτη τῆς ἡλικίας καὶ τὰς διαφόρους σχολικὰς τάξεις. Ἄξια σημειώσεως εἶναι ἡ αὐξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς τὸν πολιτισμὸν ἀναφερομένων ἀπὸ τοῦ 15ου ἔτους. Ἀπὸ τῆς ἡλικίας ταύτης δηλαδὴ φαίνονται ἀπασχολοῦντα τοὺς μαθητὰς ἐν μείζονι μοίρᾳ ἢ πρὶν τὰ ἀποτελέσματα τῆς πνευματικῆς ἐργασίας τῶν πρὸ αὐτῶν γενεῶν.

1. Βλ. κατ' ἐξοχὴν τοὺς ὑπ' ὄριθ. 5 καὶ 6 πίνακας τοὺς ἐμφαίνοντας ἀπολύτως καὶ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τὴν κατὰ σχολικὰς τάξεις κατανομήν τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων εἰς τοὺς διαφόρους κύκλους διαφερόντων τῶν μαθητῶν, ἔνθα τὰ περὶ ἴδιου ἐγῶ θέματα ἀπαντῶσι μετὰ τῆς μεγαλυτέρας συχνότητος παρὰ μαθηταῖς τῆς Στ' τάξεως τοῦ Γυμνασίου.

Β'. ΤΙΣ Η ΣΥΝΑΡΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ
ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΓΡΑΦΟΝΤΟΣ ¹

Α'. Ἀνάλυσις τῶν κατηγοριῶν

Ἐπεξεργαζόμενοι τὰς ἐλευθέρως ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν ἀπὸ τῆς δευτέρας ἀπόψεως, ἤτοι τῆς σημασίας τὴν ὁποίαν φαίνονται ἐνέχοντα τὰ ἐκλεγέντα θέματα διὰ τὸν ψυχικὸν βίον τοῦ γράψαντος καὶ τῆς θέσεως τὴν ὁποίαν καταλαμβάνουσιν εἰς τὸν ψυχικὸν αὐτοῦ κόσμον, ἄλλαις λέξεσιν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς συναρτήσεως τοῦ θέματος πρὸς τὸ ὑποκείμενον τοῦ γράψαντος, διεκρίνομεν τὰς ἀκολουθοῦσας ἕξ ἐν ὄλῳ κατηγορίας, εἰς ἃς καὶ κατετάξαμεν τὸ ὕλικόν ἡμῶν.

1. Βεβιωμένα.
 2. Ἐξ αὐτοψίας.
 3. Ἐκφρασις ἰδίων διαθέσεων.
 4. Κρίσεις περὶ ἐτέρων προσώπων.
 5. Ἐξ ἀντικειμένου ἀναπτύξεις (συγκεκριμένων δεδομένων).
 6. Ἐξ ἀντικειμένου ἀναπτύξεις (ἀφηρημένων δεδομένων).
- Ἐν τοῖς κατωτέρω ἀναλύονται τῇ βοηθείᾳ παραδειγμάτων αἱ ἐπὶ μέρους αὗται κατηγορίαι.

1. *Βεβιωμένα*.—Ἐπὶ τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπηγάγομεν τὰς ἐκθέσεις ἐκεῖνας, τῶν ὁποίων θέμα ἀποτελοῦσι βιωθεῖσαι ἐνέργειαι τοῦ γράφοντος. Ἄλλαις λέξεσιν, εἰς τὰς ὑπὸ τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπαχθείσας ἐκθέσεις κατοπτρίζε-

1. Περὶ τῆς ἀνάγκης ἐπεξεργασίας τοῦ ὕλικου καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης βλ. τὰ ἐν τῷ κεφαλαίῳ : Αἱ ἀπόψεις ψυχολογικῆς ἐξετάσεως τοῦ ἡμετέρου ὕλικου—Ἐπαγωγή τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων ὑπὸ κατηγορίας σ. 18 κ. ἔ.

ται εύκρινως ή άτομική βίωσις τῶν περιγραφομένων ίδιων ἐνεργειῶν. Ἐντάσσονται δέ αἱ ἰσχυρῶς βιωθεῖσαι αὐται ἴδιαι τοῦ γράφοντος ἐνεργεῖαι εἰς ἐπεισόδια καί γεγονότα εἴτε ἀτομικῶς εἰς αὐτόν συμβάντα εἴτε ἀπό κοινοῦ μετ' ἄλλων. Ἐν τῇ τελευταίᾳ δέ ταύτῃ περιπτώσει ὁ γράψας παριστᾷ ἑαυτόν ἐν τῇ ἐκθέσει ὡς τὸ κυριώτερον τῶν δρῶντων προσώπων καί καθόλου θέτει ἑαυτόν εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀφηγήσεως.

Ἴνα κατανοηθῇ πληρέστερον τίνες ἐκθέσεις κατετάγησαν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην, ἀναφέρομεν θέματά τινα ἐν περιλήψει : 1) «Μία ἐκδρομὴ εἰς τὸν Μαραθῶνα», εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ μαθητὴς ἀναπτύσσει, πῶς ἔζησε τὴν οἰκογενειακὴν τευ ταύτην ἐκδρομὴν. 2) «Τὸ ψάρευμα μὲ τὴν λέμβον», ἐν ἧ ὁ γράψας ἀφηγεῖται, πῶς ἐψάρευεν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀμοργοῦ, πῶς κατὰ τινα διὰ ψάρευμα ἐκδρομὴν ἐξελέγη αὐτὸς κυβερνήτης τῆς λέμβου καί πῶς ἔζησε τὰ κατ' αὐτὴν συμβάντα.

Ὡσαύτως καταχωρίζομεν αὐτουσίαν χαρακτηριστικὴν ἐκθεσιν.

Ἡ ἰλαροτραγωδία τῆς τσαισάρας.

Γιὰ τὰ ἰδοῦμεν, ἐσκέφθην μιὰν ἡμέραν πρὸ ἐνὸς ἔτους, πῶς περονᾷ ἢ φωνιὰ μέσα ἀπὸ τὰ δόντια τῆς τσαισάρας! Καὶ ἄμ' ἔπος ἄμ' ἔργον ἔλαβα τὴν τσαισάραν καὶ ἔθεσα ὑπ' αὐτὴν ἐν κηρίον ἀναμμένον.

Εἰς τὴν ἀρχὴν ἡ φλόγα ἐσημάτισε κανονικὰς γλώσσας, αἱ ὁποῖαι ἐπερονοῦσαν μέσα ἀπὸ τὰ δόντια τῆς τσαισάρας. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἀναψεν δλόκληρος καὶ ἐγώ, ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσα νὰ τὴν συγκρατήσω, διότι ἡ φλόγα μοῦ ἔκαψε τὰ δάκτυλα, τὴν ἄφησα καὶ ἔπεσε κάτω. Τότε ἄρχισα νὰ προσπαθῶ νὰ τὴν σβῆσω παιῶν αὐτὴν διὰ τοῦ πέλματος τῶν ὑποδημάτων μου. Εἰς μάτην ὅμως. Ὅσον ἐγώ τὴν ἐλάτουν, τόσον αὐτὴ ἐγλύστρα καὶ μετεκινεῖτο δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ.

Τί νὰ κάμω; Ἦρχισα νὰ φοβοῦμαι. Θεέ μου, τί ἔπαθα! Δὲν ἔχασα ὅμως τὸ θάρρος μου καὶ ἐξηκολούθησα νὰ κυνηγῶ τὴν τσαισάραν μὲ μεγαλύτερον πείσμα, καταβάλλων κάθε προσπάθειαν, διὰ νὰ τὴν σβῆσω.

Καὶ πάλιν ὅμως δὲν κατώρθωσα τίποτε ἀνιθέτως αὐτὴ γλυστοῦ συνέχως καὶ πηγαίνει κάτω ἀπὸ τὰς κλίνας. Τότε ἐτρομοκρατήθην, διότι ἐφοβήθην, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ μεταδοθῇ ἡ φω-

τιὰ εἰς τὰ στομάματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν γεμισμένα ἀπὸ τὴν λεγομένην «τζίβαν» καὶ ἤρχισα νὰ φωνάζω. Μαμά, φωτιά! Μαμά, φωτιά!

Τέλος ἡ μήτηρ μου ἀκούσασα τὸς φωνάς μου ἤλθε καὶ ἔσβησε τὴν καιομένην τσατσάραν καὶ μάλιστα μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐγὼ δὲν ἠμποροῦσα νὰ τὴν σβήσω.

Ἡ «κατσάδα», ὅπως λέγουν, τὴν ὁποῖαν ἔφαγα τότε, μὲ ἔκαμε νὰ ὑποσχεθῶ εἰς τὸν ἑαυτὸν μου νὰ μὴ ἐπαναλάβω τοιοῦτον πείραγμα, διὰ νὰ δῶ, πῶς περνᾷ ἡ φλόγα μέσα ἀπὸ τὰ δόντια τῆς τσατσάρας.

[13—14 Γ'. 1935]

Ἡ συνάρτησις παρομοίων περιεχομένων ἐκθέσεων πρὸς τὸ γράφον ὑποκείμενον εἶναι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ὡς εἶκόσ, στενωτάτη.

2. Ἐξ *αὐτοψίας*.— Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην κατηγορίαν ἀνάγονται ἐκθέσεις, ἐν αἷς ὁ μαθητὴς περιγράφει γεγονότα ἢ πράξεις, σκηνάς καὶ ἐνεργείας ἀναφερομένας εἰς τρίτους ἀπλῶς ὡς αὐτόπτης μάρτυς. Ἡ σχέσις δηλαδὴ τῶν ἐπεισοδίων τούτων, τῶν ὁποίων ὁ γράφων δὲν μετέσχε, δὲν παρίσταται ἐν τῇ ἐκθέσει τοσοῦτον στενωῶς συνδεομένη πρὸς τὴν ὄργανωσιν τοῦ ψυχικοῦ βλου αὐτοῦ ὡς ἐν τῇ προηγουμένη περιπτώσει, ἤτοι εἰς τὰς ἐκθέσεις τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν βίωσιν ἐνεργειῶν καὶ πράξεων ὡς ἀτομικῶν.

Δεῖγμα τοιαύτης ἐκθέσεως καταχωρίζομεν κατωτέρω :

Ἡ φιλονικία διὰ μίαν γούναν.

Ἦτο χειμῶν. Ἐπερνοῦσα ἀπὸ ἓνα ἀπόκεντρον δρόμον, διὰ εἶδα ὄμιλον ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδιῶν. Τί συμβαίνει ἀρῶ γε; διελογίσθη. Ἦθελα νὰ πλησιάσω, διὰ νὰ πληροφορηθῶ τὴν αἰτίαν, ἀλλ' ἡ προσταγὴ τοῦ πατρὸς μου νὰ ἐπιστρέψω συντόμως μὲ συνεκράτησε καὶ ἐξηκολούθησα τὸν δρόμον μου.

Δὲν εἶχα προχωρήσει ὀλίγα βήματα καὶ ἀκούω : « Ἀχ κλέφτρα! Τὴν γούναν τοῦ παιδιοῦ μου, κλέφτρα! »

Ἡ περιέργειά μου ἐξήφθη. Τὰ λόγια τοῦ πατρὸς μου νὰ ἐπιστρέψω γρήγορα ἤρχισαν νὰ ἤχουν εἰς τὰ αὐτιά μου ἠπιώτερον. Μὲ τὴν σκέψιν μάλιστα οὗ δὲν θὰ ἐχρονοτριβουν ἐπὶ πολὺ, ἐπλησίασα. Τότε εἶδα δύο γυναῖκας 45 περίπου ἐτιῶν, λαϊκῆς τάξεως, ἀρπαγμένας ἀπὸ τὰ μαλλιά νὰ ἀλληλοὑβρίζωνται. Εἰς μικρὸς δέκα πε-

ρίπου ἐτῶν ἐτόρβα τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν φωτάζων καὶ αὐτός. «Κλέφτρα!». Ἄλλαι γυναῖκες φίλαι τῶν φιλονικουσῶν ἐφώναζον καὶ αἰτὰ καὶ ἔτσι συνεπληροῦτο μὴ περίφημη εἰκόνα.

Δὲν εἶχα καταλάβει ἀκόμη τὴν ἀφορμὴν τῆς φιλονικίας, ὅτε βλέπω ἕνα ἀστυφύλακα νὰ ἔρχεται τροχάδην. Προσεπάθησε νὰ τὰ χωρίσῃ, ἀλλὰ ποῦ! Ἐκρατοῦντο τόσον δυνατά, ὥστε ἦτο ἀδύνατος ὁ χωρισμός των. Ἐπενέβησαν καὶ πολῖται ἀλλὰ καὶ πάλιν ματαιῶς. Τέλος ἡ μία ἀπεχωρίσθη τῆς ἄλλης κρατοῦσα εἰς χεῖρας τῆς μίαν τούφαν μαλλιών, τὴν ὁποῖαν καὶ ἐπεδείκνυεν ὡς λάφυρον τῆς μεγάλης τῆς νίκης ἐναντίον τοῦ φοβεροῦ ἐχθροῦ.

Τὸ τί ἐπηκολούθησε, δὲν περιγράφεται. Ἄλλοι ἀπὸ τοὺς παροκολουθοῦντας τὴν οκητὴν ἐφώναζαν ζήτω, ἄλλοι κάτω καὶ ἄλλοι τέλος προσεπάθουν νὰ παρηγορήσουν τὴν παθοῦσαν ἢ νὰ συγχαροῦν τὴν νικήτριαν, ἡ ὁποία καὶ ἐπιδεικτικῶς ἠθέλησε νὰ ἀποχωρήσῃ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἐπενέβη ὁμως ὁ ἀστυφύλαξ, ὁ ὁποῖος συνέλαβε καὶ τὰς δύο καὶ τὰς ὠδήγησεν εἰς τὸ τμήμα διὰ τὰ περαιτέρω.

[15—16, Δ'. 1934]

Ἐπὶ τὴν κατηγορίαν ταύτην, τὴν τῶν ἐξ αὐτοψίας, ὑπήχθησαν ὡσαύτως ἐκθέσεις ὡς αἰ κάτωθι: ἐν περιλήψει: 1) «Ἄνοιξιατικὴ βροχὴ». Εἰς ταύτην ὁ μαθητὴς περιγράφει ὅσα ἔβλεπεν ἐκ τοῦ παραθύρου τοῦ δωματίου τοῦ διαδραματιζόμενα εἰς τὴν ὁδὸν κατὰ τινὰ ἡμέραν τῆς ἀνοιξέως συνεπιεῖα ἀπροόπτου βροχῆς. 2) «Ὁ Σταυρός τῶν Θεοφανείων», ἐν ᾧ ὁ γράψας περιγράφει τὴν τελετὴν τῆς καταδύσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Πηνειοῦ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων. 3) «Βαλκανικοὶ ἀγῶνες δεκάθλου καὶ μαραθωνίου», ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ μαθητὴς περιγράφει, τί εἶδε κατὰ τοὺς ἀγῶνας τούτους. 4) «Ἐντυπώσεις ἀπὸ τοὺς σχολικοὺς ἀγῶνας», ἐν ᾧ ὁ γράψας περιγράφει τὴν διεξαγωγὴν τῶν σχολικῶν ἀγῶνων.

3. **Ἐφρασις ἰδίων διαθέσεων.**—Ἐπὶ τὴν κατηγορίαν ταύτην περιελάβομεν ἐκθέσεις, εἰς τὰς ὁποίας οἱ γράψαντες ἐπάγονται εἰς τὴν διατύπωσιν ἰδίων σκέψεων, κρίσεων καὶ ἀπόψεων εἴτε ἐξ ἀφορμῆς οἰουδήποτε περιγραφομένου γεγονότος καὶ ἐνεργείας, λαμβάνουσι δηλαδὴ θέσιν ἐναντι αὐτῶν, εἴτε ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἰδίων τυχῶν. Τοιαῦτα περιεχόμενα ἐκθέσεων διατελοῦσιν ἐν στενωτάτῃ συναρτήσῃ πρὸς τὸν ἐσῶτερον ψυ-

χικόν βίον τοῦ μαθητοῦ, ἐξ οὗ καὶ ἐκπηγάζουσιν, ἀποτελοῦσιν, οὕτως εἰπεῖν, μέρος τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως καὶ ἀποκαλύπτουσι βαθυτέρας πτυχὰς τῆς ἀτομικότητος αὐτοῦ.

Δεῖγμα τοιαύτης ἐκθέσεως παραθέτομεν αὐτούσιον κατωτέρω :

Ὁ ναυτικός.

Παρεθερίζαμεν εἰς τὴν Γλυφάδα, τὴν ὠραίαν αὐτὴν παραθαλασσίαν ἐξοχὴν, καὶ αἱ ἡμέραι ἐκλυοῦσαν ὡσὰν τὸ γάργαρον νερὸν τοῦ ρυακιοῦ.

Ὁ ὠραῖος καλοκαιριάτικος ἥλιος μᾶς ἐφηνε κυριολεκτικῶς τὸ κορμί, διὰν μετὰ τὸ μπάνιο μας ἐξηπλωνόμεθα εἰς τὴν ἀμμουδιάν. Εἰς τοιαύτην θέσιν εὐρισκόμην μίαν ἡμέραν, ὅτε μακράν, πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Πειραιῶς, εἶδα νὰ λερώνη τὴν θάλασσαν μία μαύρη κηλὶς. Παρετήρησα προσεκτικώτερα καὶ τέλος διέκρινα ἓν πλοῖον. Πολεμικὸν ἢ ἐμπορικόν ; μοῦ ἐγεννήθη ἀμέσως ἡ ἀπορία.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν διέκρινα ἓν ἀντιτορπιλικόν, τὸ ὁποῖον διέσχιζε τὴν ἀπέραντον γαλανὴν θάλασσαν ἀφῆνον ὀπίσω του μίαν ἄσπρην γραμμὴν. Τὰ κανόνια του ἐγυάλιζαν ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ εἰς τὸν προφωτῶν ἰστόν του ἐκυμάτιζεν ὑπερήφανος ἡ ἐνδοξος καὶ τιμημένη γαλανόλευκος σημαία μας.

Ὅταν ἐπλησίασε περισσότερον, διέκρινα τὸ πλήρωμά του. Τὰ ναυτάκια του, κατὰλευκα ἐνδεδυμένα, ἦσαν παρατεταγμένα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ μὲ τὰς ὠραίας των στολὰς ἔδιδον παραγγέλματα.

Εἰς τὴν θέαν αὐτὴν τὸ δυνειρόν μου ἀφύπνισθη. Ὁ μέγας μου πόθος νὰ γίνω ναυτικός ἐξω ἤρρευσε.

Ναυτικός ! Τί ὠραῖον ἐπάγγελμα ! Ναυτικός ὁμῶς εἰς τὰ πολεμικά, μὲ τὰ ὁποῖα νὰ διασχίζω τὰς θαλάσσας καὶ τοὺς ὠκεανούς καὶ ἐνδεδυμένος τὴν ἐνδοξον στολὴν τοῦ Ἑλλήνος ἀξιωματικοῦ τοῦ ναυτικοῦ νὰ ἐπισκέπτομαι τὰ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου, ἀπ' ὅπου καὶ νὰ ἀγοράζω διάφορα πράγματα, ὠραῖα σάλια ἀπὸ τὴν Ἰαπωνίαν καὶ ἀκριβὰ περιδέραια ἀπὸ τὴν Κίναν.

Ἐν καιρῷ δὲ πολέμου νὰ ἀναδειχθῶ ἀληθινὸς ἥρωας. Νὰ πολεμῶ ἐπὶ τῶν ὑπερηφάνων ἐλληνικῶν πολεμικῶν ὑπὸ τὰς ὁμοβροντίας τῶν πυροβόλων καὶ τὸ συνεχὲς σφυροκόπημα τῶν ἐχθρικῶν πυρῶν γενικῶς.

Τέλος ἀδελφωμένος με τοὺς συναδέλφους μου θὰ γνωρίσω χαρὰς καὶ λύπας, εὐτυχίας καὶ δυστυχίας, ἀνέσεις καὶ κακονυχίας.

Τὰς σκέψεις μου αὐτὰς διέλυσαν αἱ σειρῆνες τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον ἐξηκολούθησε τὸν δρόμον του διασχίζον τὴν γαλανὴν θάλασσαν.

[14—15, Γ'. 1935]

Ἄλλα δεῖγματα ἐκθέσεων ἀναχθεῖσων εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἔστωσαν ἐν περιλήψει καὶ τὰ ἑξῆς :

1) «Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν ἑνὸς ἱστορικοῦ βιβλίου», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ μαθητὴς ἐκφράζει, τί ἤσθάνθη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ εἰς τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν ἀναφερομένου βιβλίου «Ὁ στρατὸς μας ὀδηγούμενος εἰς τὴν ἡτταν». 2) Ἐκθεσις ἄνευ τίτλου, εἰς ἣν ὁ γράψας περιγράφει τὴν θλίψιν, ἣ ὁποία τὸν κατέχει κατὰ τὸ ταξίδιον τῆς ἐπιστροφῆς ἐκ τῆς πατρίδος του, μολονότι ἡ θάλασσα καὶ ἡ φύσις καθόλου ἦτο ὑπέροχος. 3) «Μάιος». Εἰς ταύτην ὁ μαθητὴς ὀμιλῶν περὶ τῆς ὠραιότητος τῆς φύσεως κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον, ἐκφράζει τὸν ἐνθουσιασμόν του δι' αὐτόν.

4. Ἐτέρα κατηγορία ἡ τῶν *κρίσεων περὶ ἐτέρων προσώπων* περιλαμβάνει, ὡς εἰκόσ, ἐκθέσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ γράψας ἐκφέρει τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν περὶ προσώπων τοῦ ἀμέσου αὐτοῦ περιβάλλοντος—μαθητικοῦ, οἰκογενειακοῦ, κοινωνικοῦ—ἢ καὶ ἱστορικῶν προσωπικότητων, ἢ περὶ τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ὀμαδικῆς ζωῆς κατὰ τὰς διαφόρους ἱστορικὰς ἐποχάς, εἴτε τέλος χαρακτηρίζει ὀμάδας—ἔθνικας, ἐπαγγελματικὰς, κοινωνικὰς—ἐκ τῶν τυπικῶν αὐτῶν ἐκδηλώσεων. Ἄλλαις λέξεσι λαμβάνει καὶ ἐνταῦθα θέσιν οὐχὶ ὁμοῦς ἔναντι γεγονότων καὶ ἐνεργειῶν εἴτε ἰδίων τυχῶν, ὡς ἀνωτέρω, ἀλλ' ἔναντι τρίτων προσώπων. Καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἐκδηλώσεων προερχομένων ἐκ τῶν βαθυτέρων στρωμάτων τῆς ἀτομικότητος τοῦ μαθητοῦ, ἐφ' ὅσον εἰς πάντα χαρακτηρισμὸν ἐνυπάρχει ἀξιολόγησις, ἤτοι ἠθικαὶ καὶ ἄλλαι σταθμῆσεις καὶ ἐκτιμήσεις.

Ἐπὶ παραδείγματι :

1) «Μικρὸς τὸ δέμας, ἀλλὰ μαχητὴς», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ γράψας περιγράφων, πῶς συμπεριφέρεται εἰς τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ ἐν τῇ τάξει καὶ κατὰ τὰ διαλείμματα πρὸς τοὺς καθηγητὰς καὶ τοὺς συμμαθητὰς του, προβαίνει εἰς κρίσεις περὶ τῆς

συμπεριφορᾶς αὐτοῦ. 2) «Ὁ Περικλῆς», εἰς ἣν ὁ μαθητὴς πειρᾶται νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν μέγαν τοῦτον ἄνδρα τῶν Ἀθηναίων. 3) «Ὁ δρόμος», ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ γράφων ἐπιχειρεῖ νὰ διαγράψῃ γνωρίσματα τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὴν ἐποχὴν του. Τὴν ἔκθεσιν ταύτην καταχωρίζομεν αὐτοῦσιαν ἐνταῦθα.

Ὁ δρόμος, θὰ ἠμποροῦσε νὰ πῆ κανεῖς, εἶναι ὁ καθρέπτης τῆς ζωῆς. Ἡ ἰδιωτικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ μας ζωὴ καὶ γενικῶς κάθε ἄλλη πλευρὰ αὐτῆς ἀπεικονίζονται καθαρὰ εἰς τὴν κίνησιν, εἰς τὴν εἰκόνα πὸν καθημερινῶς μᾶς παρέχει ὁ δρόμος.

Εἰδικώτερον ὁ χαρακτήρ μας, ἡ ἠθικὴ κατάστασίς μας, αἱ διάφοροι ἀντίληψεις, ἡ ἰδέα τῆς ἐποχῆς περὶ τοῦ ὠραίου, ἡ πολιτικὴ διαφθορά, ἡ οικονομικὴ κρίσις καὶ ἡ ἀδιαφορία δι' αὐτήν, ἐκδηλουμένη διὰ τῆς σπατάλης, εἶναι πράγματα, τὰ ὁποῖα συλλαμβάνει χωρὶς διάκρισιν ὁ αὐτόματος φακὸς τοῦ δρόμου.

Ἄλλ' ἄς ἐξέλθωμεν εἰς τὸν δρόμον καὶ ἄς κάμωμεν ἕνα περίπατον προσέχοντες ὀλίγον περισσότερον τὴν κίνησιν.

Κάθε τόσο συναντῶμεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ομάδας, γύρω ἀπὸ ἕνα σκυλὶ πὸν ἐπάτησεν ἕνα αὐτοκίνητον, γύρω ἀπὸ δύο ἀνθρώπους πὸν μαλλώνουν ἢ ἐμπρὸς εἰς μίαν τοιχοκόλλησιν. Νὰ μιὰ πλευρὰ τοῦ χαρακτῆρος μας : Περίεργοι !

Προχωροῦμεν. "Ἐνα καφφερεῖον ! Εἶναι γεμάτον ! " Ἀπὸ τοὺς θαμῶνας ἄλλοι συζητοῦν καὶ ἄλλοι διαβάζουν ἐφημερίδας. " Ἄλλη πλευρὰ τῆς ἀτομικότητός μας : Τάσις πρὸς τὴν τεμπελιά, μανία διὰ συζητήσεις, ἐπιπολαιότης, ἀφοῦ νομίζομεν, ὅτι θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ λύσωμεν ὅλα τὰ προβλήματα καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι λύονται τώρα.

Ἄλλὰ μήπως αἱ ἰδιοτροπίαί τῆς μόδας, οἱ ἐξωφρενισμοὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς δὲν μᾶς δείχνουν τὴν σημερινὴν περὶ τοῦ ὠραίου ἀντίληψιν ;

" Ἡ μήπως ἡ θέα τοῦ φανατισμένου ὄχλου, πὸν επικροτεῖ μικροπολιτικούς, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν νὰ ἐξοιτώσουν κάθε ἀντίπαλόν των, δὲν δείχνει τὴν πολιτικὴν καὶ ψυχικὴν διαφθορὰν ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ἢ τοῦλάχιστον μέρους αὐτῶν ;

Κρίσις ! Μὰ οἴξετε λοιπὸν μιὰ ματιὰ στοὺς δρόμους ! Ἰδέτε πολυτέλειαν, πλοῦτον, σπατάλην ! Εἶναι ἡ ἀδιαφορία, ἡ ἀπρονοησία, ἡ ἀσθητικὸς καὶ ἐπιπολαία αἰσιοδοξία μας !

Ὁ δρόμος εἶναι ἀδιάκριτος ἀλήθεια !

[15—16, Ε'. 1935]

5. *Ἐξ ἀντικειμένου ἀναπτύξεις (συγκεκριμένων δεδομένων).*

Ὡς καὶ ἐκ τῆς ἐπωνυμίας εἶναι δῆλον, εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην κατατάσσομεν τὰς ἐκθέσεις ἐκεῖνας, εἰς τὰς ὁποίας ἀναπτύσσονται συγκεκριμένα δεδομένα ἐξ ἀντικειμένου. Ἐνταῦθα τὸ ὑποκείμενον τοῦ γράφοντος οὐ μόνον οὐδεμίαν λαμβάνει θέσιν, ἀλλ' οὐδ' ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἀφηγήσει, οὔτε συνυφαίνει πως τὸ ἄτομον αὐτοῦ πρὸς τὰ διαδραματιζόμενα. Οὕτω τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως παρίσταται τελείως ξένον πρὸς αὐτόν. Ἡ ἀφήγησις δηλαδὴ γίνεται καθαρῶς ἀντικειμενική. Σημειώτεον ὅτι εἰς τὰς ὑπὸ τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπαγομένους ἐκθέσεις δὲν χρησιμοποιοῦνται ρηματικοὶ τύποι πρώτου ἑνικοῦ προσώπου, ὅπερ συμβαίνει ἀνεξαιρέτως εἰς τὰς τρεῖς πρώτας περιγραφείσας κατηγορίας, τὴν τῶν βεβιωμένων, τῆς ἐκφράσεως ἰδίων διαθέσεων καὶ τῶν ἐξ αὐτοψίας ἐκθέσεων¹.

Ἐπὶ τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπηγάγομεν ἐκθέσεις ὡς τὰς κάτωθι :

1) «Ἐποχαὶ τοῦ ἔτους», εἰς ἣν ὁ μαθητὴς περιγράφει τὴν φύσιν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς. 2) «Ὁ σκύλος», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ γράψας ἀπαριθμεῖ εἴδη κυνῶν, ἀναπτύσσει τὴν ἀποστολὴν τῶν κυνῶν τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου καὶ ἐξαίρει καθόλου τὴν χρησιμότητα τοῦ ζώου τούτου διὰ τὸν ἄνθρωπον. 3) «Τὸ αὐτοκίνητον», εἰς ἣν περιγράφει τὰ διάφορα ἐξαρτήματα τούτου.

Ἡ κατωτέρω καταχωριζομένη ἔκθεσις εἶναι ἀρκούντως χαρακτηριστικὴ τοῦ τρόπου περιγραφῆς ἐξ ἀντικειμένου συγκεκριμένων δεδομένων.

Π ὥ ς λ ε ι τ ο υ ρ γ ε ῖ ἡ σ χ ο λ ι κ ῆ ς β ι β λ ι θ ῆ κ η .

Εἰς τὸ Π.Σ.Π.Α. καθιερώθη ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του ἡ λειτουργία μαθητικῆς βιβλιοθήκης.

Αὕτη περιλαμβάνει δύο τμήματα. Τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ περιέχει βιβλία, τὰ ὁποῖα ἠμποροῦν νὰ διαβάσουν οἱ μαθηταὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, τὸ δὲ ἄλλο οἱ μαθηταὶ τοῦ Γυμνασίου.

1. Ἴδε καὶ τὰ πρὸς ἀποσάφισιν τῶν τριῶν τούτων κατηγοριῶν παρατιθέμενα παραδείγματα αὐτουσίῳ ἐκθέσεων ἐν τῷ οἰκίῳ χώρῳ, σ. 45—49.

Κάθε ένα από τὰ δύο αὐτὰ τμήματα χωρίζεται εἰς μικρότερα π. χ. τὸ ἱστορικόν, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἱστορίαν, τὸ μυθολογικόν, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν μυθολογίαν κ.ο.κ.

Εἰς τὴν βιβλιοθήκην αὐτὴν καταφεύγουν οἱ μαθηταὶ κατὰ τὰς ὥρας τῶν ἐλευθέρων ἀσχολιῶν¹, ἐὰν βεβαίως θέλουν κατὰ τὰς ὥρας αὐτὰς νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν ἀνάγνωσιν βιβλίων, ἢ ὅποτε ἄλλοτε θελήσουν νὰ συλλέξουν πληροφορίας, ποῦ θὰ τοὺς χρειασθοῦν κατὰ τὴν διδασκαλίαν μαθήματός τινος.

Ἴδου τώρα πῶς γίνεται ἡ παραλαβὴ τῶν βιβλίων ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐκ τῆς βιβλιοθήκης.

Ἡ τάξις μας, ὅπως καὶ κάθε ἄλλη τάξις, ἔχει ἓνα βιβλιοθηκάριον. Κάθε μαθητῆς, ποῦ θέλει νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὴν ἀνάγνωσιν ἐνὸς βιβλίου, γράφει εἰς ἓνα χαρτάκι τὸν τίτλον καὶ τὸν συγγραφέα τοῦ βιβλίου, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ διαβάσῃ, ἐπίσης δὲ τὸ ἐπώνυμόν του καὶ τοῦ τὸ δίδει ἀπὸ τῆς προῖας τῆς ἡμέρας τῶν ἐλευθέρων ἀσχολιῶν.

Ὁ βιβλιοθηκάριος, ἀφοῦ θὰ συλλέξῃ ὅλα τὰ χαρτάκια αὐτὰ τῶν συμμαθητῶν του, εὐρίσκει τὰ βιβλία καὶ ἔτσι, ὅταν τοῦ τὰ ζητήσουν τὸ ἀπόγευμα, τὰ δίδει ἀμέσως.

Τοιοτοτρόπως ἐν ὀλίγοις λειτουργεῖ ἡ σχολικὴ μας βιβλιοθήκη.

[14—15, Β'. 1936]

6. Συγγενεστάτη πρὸς τὴν ἤδη περιγραφείσαν κατηγορίαν εἶναι ἡ κατηγορία τῶν **ἐξ ἀντικειμένου ἀναπτύξεων ἀφηρημένων δεδομένων**. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν συνίσταται εἰς τὴν ὕψην τοῦ περιεχομένου, τὸ ὁποῖον, ὡς καὶ ἐκ τῆς ἐπωνυμίας καθίσταται δῆλον, εἶναι ἀφηρημένον.

Παραδείγματα τοιούτων ἐκθέσεων ἔστωσαν ἐν περιλήψει τὰ κάτωθι :

1) «Πλοῦτος καὶ ὑγεία», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ μαθητῆς ἀποδεικνύει διὰ παραδειγμάτων ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὅτι τὰ πλοῦτη ἄνευ τῆς ὑγείας εἶναι ἄχρηστα. 2) «Καὶ τώρα», εἰς ἣν ὁ γράψας ἀναπτύσσει τοὺς οἰκονομικοὺς λόγους, δι' οὓς

1. Περὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐλευθέρων ἀσχολιῶν ἐν τῷ Π.Σ.Π.Α. Ἰδε Νικολάου Ἰ. Ἐξαρχοπούλου : Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παιδαγωγικήν. Ἔκδ. 3. Ἐν Ἀθήναις, 1934, σ. 414—415.

οὐ ἄνθρωποι δὲν δύνανται νὰ ἀναδειχθῶσι καὶ νὰ φθάσουν ἐκεῖ ὅπου τοὺς ἀφίξει, προτείνει τρόπους, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἦτο τοῦτο κατορθωτόν. 3) «Διατὶ οἱ Εὐρωπαῖοι πρέπει νὰ εἶναι φιλέλληνες».

Πρὸς μείζονα ἀποσάφησιν καταχωρίζομεν ἐνταῦθα αὐτοῦσιαν ἔκθεσιν χαρακτηριστικὴν τῆς κατηγορίας τῶν ἐξ ἀντικειμένου ἀναπτύξεων ἀφηρημένων δεδομένων.

Σταγόνες ὕδατος πέτρας κοιλαίνουσι.

Πόσον ὥραίους λογισμοὺς γεννᾷ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἀνωτέρω ρητοῦ, ἀλλὰ καὶ πόσον ὥραϊα ἔχει διατυπωθῆ! Τέσσαρες λέξεις ἔλαβεν ὁ συνθέτης του, τὰς συνηρομολόγησε μὲ δωρικὴν λιτότητα καὶ μᾶς τὸ παρουσίασεν ὡς εὐκαμπτον καὶ ἁρμονικὸν σύνολον, ἐπιβαλλόμενον διὰ τῆς εὐθύτητός του καὶ τοῦ ἀδιαψεύστον τῶν ἐνωϊῶν του.

Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν πρῶτον εἰς τὴν κυριολεξίαν!

Τίς δὲν ἐθαύμασε τὴν τρωτικὴν δύναμιν τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον μεταβάλλει εἰς κοῖλα σπήλαια τοὺς βράχους καὶ τὰς ἀκτὰς;

Ἄδιάψευστος ἢ ἀπόδειξις του.

Ἄλλὰ καὶ πόσα πολύτιμα διδάγματα δὲν περικλείει τὸ βαθυστόχαστον ἀληθῶς τοῦτο ρητόν!

Σιέεται ὡς φάρος διὰ τὴν νεότητα, διότι μᾶλλον εἰς αὐτὴν ἀπευθύνεται, διὰ νὰ τὴν φωτίξῃ καὶ τὴν καθοδηγῆ δεικνῶν εἰς ταύτην τὸν ὁρθὸν δρόμον ὡς καὶ τὸν ἀληθῆ αὐτῆς προορισμὸν πρὸ τῶν ὑφάλων καὶ τῶν σκοπέλων τῆς ζωῆς, οἱ ὁποῖοι δολίως τὴν περιτριγυρίζουν καὶ προσπαθοῦν νὰ τὴν τραβήξουν, διὰ νὰ τὴν καταστρέψουν καὶ τὴν ἀφήσουν ἔρμαιον τῶν κυμάτων.

Εἰς τὸ τεράστιον αὐτὸ σχολεῖον, τὸ ὁποῖον καλεῖται κοινωνία, εἰς τὴν τερασίαν ταύτην λεωφόρον, ἥτις λέγεται ζωή, εἰς ἕκαστον ἡμῶν βῆμα εὐρίσκομεν καὶ ἓν ἄπτον παράδειγμα, ὅπερ ἐπιβεβαίωσιν τὴν ἀρχαίαν ταύτην ρῆσιν.

Χιλιάδες ἀνθρώπων διὰ τῆς ἰσχυρᾶς αὐτῶν θελήσεως κατώρθωσαν νὰ εὐμερῆσουν καὶ νὰ ἐκπληρῶσουν τὴν ἐπιθυμίαν των, τὴν ὁποίαν ἔθεσαν ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς των. Οἱ πάμπολλοι ἐφευρέται καὶ ἐρευνηταὶ μόνον δι' ἀκαταβλήτου θελήσεως, ἐκτὸς βεβαίως τοῦ σπινθηροβόλου τοῦ πνεύματός των, ἠδυνήθησαν νὰ καταστήσουν τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου εὐχάριστον καὶ συγχρόνως ἄνετον.

Ἄλλ' ἄς μὴ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὸν καθημερινὸν βίον.
Ἄς στραφῶμεν καὶ πρὸς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους μας,
ὅποτε θὰ πεισθῶμεν πλέον ἀπολύτως περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ ῥητοῦ.

Ἐπὶ 400 περίπου ἔτη ἡ Ἑλλάς ἦτο ὑποδουλωμένη εἰς τὸν
Τουρκοῦν! Ἐπὶ 400 περίπου ἔτη αὕτη κατεπιέζετο ὑπὸ τοῦ φοβε-
ροῦ καὶ ἀπαισίου κατακτητοῦ! Τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος ἦτο με-
λανόν!

Ὁ ὑπέρογκος βράχος ἦτο ὁ Τουρκοῦς καὶ ἡ Ἑλλάς ἡ μικρὰ
καὶ ἀνυπολόγιστος σταγὼν, ἥτις καθ' ὄλην τὴν περίοδον τῆς δου-
λείας τῆς ἔπιπεν ἐπὶ τοῦ βράχου μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἠδύνατο
ὑπονομεύουσα νὰ τὸν κατασυντρίψῃ κάποτε.

Καὶ πραγματικῶς τὸ θαῦμα ἔγινεν. Ἡ Ἑλλάς διὰ τῆς ἐπι-
μονῆς καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς καιώρθωσεν ἐν τέλει νὰ θραύσῃ τὸν
βράχον καὶ μὲ τὸ μέτωπον ὑψηλὰ νὰ βαδίσῃ μὲ θάρρος πρὸς ἐκ-
πλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν αὐτῆς ἰδανικῶν.

Διὰ τῆς ἐπιμονῆς ἄρα καὶ ὑπομονῆς κατορθοῦνται τὰ μεγαλύ-
τερα καλὰ καὶ ὑπερνικῶνται αἱ μέγιστα τῶν δυσκολιῶν. Διὰ τῶν
δύο τούτων ἀρετῶν ἐπιτυγχάνονται τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ ὅσα ἐκ
πρώτης ὄψεως φαίνονται ὡς ἔχοντα πρὸς αὐτῶν ἀνυπέροβλητα ἐμ-
πόδια.

Ἄς ἔχωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι εἴμεθα νέοι, ταῦτα
ὑπ' ὄψιν μας καὶ ἄς μὴ διστάσωμεν, ἄς μὴ καμφθῶμεν ἀπὸ οἶον.
δήποτε ἐμπόδιον, ἀλλ' ἄς πιστεύωμεν, ὅτι τὰ πάντα εἶναι κατορ-
θωτά, ἐφ' ὅσον θὰ ἐπιμείνωμεν, ἀλλ' ἐν ταυτῷ καὶ θὰ ὑπομείνωμεν.

[18—19, ΣΤ'. 1934]

7. Τὰς ἐκθέσεις τέλος, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι εὐχερὲς νὰ κα-
ταταχθῶσιν εἰς τινὰ τῶν ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀναπτυχθεισῶν
κατηγοριῶν, διότι κέκτηνται γνωρίσματα ἀναγόμενα εἰς πλείο-
νας τῆς μιᾶς κατηγορίας συνεκεντρώσαμεν εἰς ὁμάδα ὑπὸ τὴν
ἐπωνυμίαν **Μεικτά**.

Τοιαύτη ἐκθεσις εἶναι ἐπὶ παραδείγματι :

«Ἐνα βράδῳ εἰς τὸ δάσος μὲ πανσέληνον», εἰς ἣν ὁ γρά-
ψας περιγράφων τὴν φύσιν κατὰ πανσέληνόν τινα νύκτα ἐν
ἔσοχῇ ἀναπτύσσει, πῶς ἐπέρασε κατ' αὐτὴν, ἦτοι ἐν τῷ πρώτῳ
μέρει τῆς ἐκθέσεως περιγράφει ἐξ ἀντικειμένου συγκεκριμένον

τι δεδομένον, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἐκφράζει, πῶς ἐβίωθησαν ὑπ' αὐτοῦ ἴδιαι ἐνέργειαι.

*
**

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἀπόψεως διεπιστώθη, ὅτι ὠρισμέναι πηγαὶ ἐμπνεύσεως ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν διατελοῦσιν εἰς συνάρτησιν μετὰ τοῦ γράφοντος προσώπου κατὰ ἓνα καὶ μόνον ὠρισμένον τύπον, ὅστις εἶναι πάγιος. Ἀντιθέτως ἄλλαι πηγαὶ ἐμπνεύσεως δὲν διατελοῦσιν εἰς παγίαν συνάρτησιν μετὰ τοῦ γράφοντος προσώπου, ἀλλ' ἐμφανίζονται ὑπὸ ἄλλοτε ἄλλον τύπον, ὁ ὁποῖος ὀρίζεται ὑπὸ ἄλλων παραγόντων.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, τὴν περίπτωσιν δηλονότι τῶν παγίων συναρτήσεων, ἀνήκουσιν ἐπὶ παραδειγματι ἐκθέσεις πραγματευόμεναι θέματα εἰλημμένα ἐκ τοῦ ἰδίου ἐγῶ τοῦ μαθητοῦ. Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τύπον τῆς συναρτήσεως μετὰ τοῦ προσώπου τοῦ γράφοντος, θέματα ἐκ τοιαύτης πηγῆς ἐμπνεύσεως εἰλημμένα, κατατάσσονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ἐκφράσεως ἰδίων διαθέσεων.¹ Εἰς τὴν αὐτὴν ὡσαύτως περίπτωσιν ἀνήκουσι καὶ αἱ περὶ φανταστικῶν γεγονότων πραγματευόμεναι ἐκθέσεις, αἵτινες πᾶσαι κατατάσσονται εἰς τὰς ἐξ ἀντικειμένου ἀναπτύξεις συγκεκριμένων δεδομένων ὡς καὶ αἱ ἐκθέτουσαι τὰς περὶ ἀξιῶν καὶ θεωρίας περὶ τοῦ βίου ἀντιλήψεις τῶν μαθητῶν, αἵτινες πᾶσαι ἀνήκουσιν εἰς τὰς ἐξ ἀντικειμένου ἀναπτύξεις ἀφηρημένων δεδομένων.²

Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἀνακτέα τὰ ἐκ τοῦ σχολικοῦ βίου θέματα. Ταῦτα οἱ μαθηταὶ ἡμῶν ἐπεξεργάζονται ψυχικῶς οὕτως, ὥστε εἰς ἄλλας μὲν περιπτώσεις ἢ οἰκεία ἔκθεσις ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν βεβιωμένων, εἰς ἄλλας εἰς τὴν τῶν ἐξ αὐτοψίας, εἰς ἄλλας εἰς τὴν τῆς ἐκφράσεως ἰδίων διαθέσεων εἴτε τὴν τῶν κρίσεων περὶ ἐτέρων προσώπων καὶ τὴν τῶν

1. Ἴδε τὰ δείγματα ἐκθέσεων τὰ παρατιθέμενα πρὸς κατανόησιν τῆς κατηγορίας «Ἴδιον ἐγῶ», σ. 32—33, αἵτινα πάντα ἀνάγονται εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ἐκφράσεως ἰδίων διαθέσεων.

2. Ἴδε τὰ δείγματα ἐκθέσεων φανταστικῶν γεγονότων σ. 37 ὡς καὶ τὰ πρὸς κατανόησιν τῆς κατηγορίας «Ἀξίαι καὶ περὶ βίου θεωρία», σ. 36—37.

ἐξ ἀντικειμένου ἀναπτύξεων συγκεκριμένων καὶ ἀφρημένων δεδομένων. Ἐπὶ παραδείγματι: 1) Ἡ ἔκθεσις «Μία σχολικὴ ἐκδρομὴ εἰς τὸν Ἅγιον Ἀνδρέαν», εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ γράφας ἀναπτύσσει τὰ ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένα κατ' αὐτὴν καὶ ἡ ὁποία πηγὴν ἐμπνεύσεως ἔχει τὴν σχολικὴν ζωὴν, ἀνάγεται ἐνταῦθα εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν βεβιωμένων. 2) Ἡ ἔκθεσις «Οἱ σχολικοὶ μας ἀγῶνες», εἰς ἣν ὁ μαθητὴς περιγράφει τοὺς μεταξὺ δύο ομάδων τοῦ σχολείου του ἀγῶνας, ὡς παρηκολούθησε τούτους, ἥτις καὶ αὕτη πηγὴν ἐμπνεύσεως ἔχει τὴν ὀργάνωσιν τοῦ σχολικοῦ βίου, ἀνάγεται ἀπὸ τῆς δευτέρας ἀπόψεως εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐξ αὐτοψίας ἐκθέσεων. 3) Ὡσαύτως ἡ ἔκθεσις «Διὰ τὰ σπόρτ καὶ τὴν γυμναστικὴν», εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ γράφας ἐκφράζει τὴν ἀγωνίαν αὐτοῦ καὶ τῶν συμμαθητῶν ἐκ τῆς προσεγγίσεως τῶν ἀγωνισμάτων, κατατάσσεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ἐκφράσεως ἰδίων διαθέσεων. 4) Περαιτέρω «Ὁ χαρακτηρισμὸς ἑνὸς συμμαθητοῦ μου», εἰς τὴν κατηγορίαν κρίσεις περὶ ἐτέρων προσώπων. 5) Τέλος ἡ ἔκθεσις «Ἐν ᾧ πλησιάζουν αἱ διακοπαὶ», εἰς ἣν ὁ μαθητὴς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς προσεγγίσεως τῶν διαγωνισμάτων περιγράφει τοὺς κόπους τῶν μαθητῶν κατὰ τὰς παραμονὰς τούτων, εἰς τὰς ἐξ ἀντικειμένου ἀναπτύξεις.

Ἡ τοιαύτη διάφορος συνάρτησις τοῦ θέματος μετὰ τοῦ προσώπου τοῦ γράφοντος παρατηρεῖται ὡσαύτως εἰς τὰς ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἄνοιξις» ἐκθέσεις τῶν ἡμετέρων μαθητῶν, εἰ καὶ πᾶσαι αὐταὶ εἶναι εἰλημμένοι ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἐμπνεύσεως, τῆς φύσεως. Συγκεκριμένως τινὲς τῶν μαθητῶν περιέγραψαν τὴν φύσιν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὅλως ἀντικειμενικῶς, ἥτοι παρέστησαν τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως τελείως ἄσχετον πρὸς τὸν ὑποκειμενικὸν αὐτῶν κόσμον. Ἄλλοι πάλιν περιέγραψαν τὴν ὠραιότητα τῆς φύσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ἀλλὰ συγχρόνως ἐξέφρασαν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἱκανοποίησίν των, ἥτοι ἰδίας διαθέσεις, προκαλουμένας ἐκ τῆς θέας αὐτῆς. Οὕτως ἡ συνάρτησις τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεως μετὰ τοῦ ἐσωτέρου ψυχικοῦ βίου ὑπῆρξε παρὰ τοῖς τελευταίοις τούτοις στενωτάτη.

Αἱ ποικίλαι δυνατότητες συναρτήσεως τῶν ἐπὶ μέρους πηγῶν ἐμπνεύσεως μετὰ τοῦ ὑποκειμένου τοῦ γράφοντος δύνανται νὰ παρασταθῶσι διὰ τοῦ ἀκολουθοῦ διαγράμματος

ΕΠΟΠΤΙΚΟΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

ΠΗΓΗ ΕΜΠΝΕΥΣΕΩΣ	ΤΥΠΟΙ ΣΥΝΑΡΤΗΣΕΩΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΥΠΟΚ. ΤΟΥ ΓΡΑΦΟΝΤΟΣ									
	α' Βεβιωμένα	β' 'Εξ αυτο-ψίας	γ' 'Εκφρασις ἰδίων διαθέσεων	δ' κρίσεις περὶ ἑτέρων προσώπων	ε' 'Εξ ἄντικ. ἀναπ. συγκ. δεδωμ.	στ' 'Εξ ἄντικ. ἀναπ. ἀφ' ἑρ. δεδωμ.				
1. Ἴδιον ἐγὼ			☹☹ ☹☹							
2. Φανταστικά γεγονότα ..						☹☹ ☹☹				
3. Ἀξίαι καὶ περὶ βίου θεωρία									☹☹ ☹☹	
4. Γεγονότα τοῦ προσωπικοῦ βίου τοῦ παιδός	☹☹ ☹☹		☹☹ ☹☹							
5. Φύσις			☹☹ ☹☹			☹☹ ☹☹				
6. Καθημερινὸς βίος		☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹						
7. Πολιτικὴ ἱστορία			☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹				
8. Πολιτισμὸς			☹☹ ☹☹			☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹		
9. Βίος τῶν ζώων	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹		☹☹ ☹☹				
10. Σχολικὸς βίος καὶ ψυχολ. ἐξέτασ. ἐν τῷ Π.Σ.Π.Α.	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹	☹☹ ☹☹

β'. Στατιστικά πορίσματα - 'Ανάλυσις και έρμηνεία αúτων.

Οί παρατιθέμενοι ύπ' άριθ. 7, 8, 9 και 10 πίνακες έμφαίνουσι κατά έτη ήλικίας και σχολικάς τάξεις την κατανομήν τών έκθέσεων από τής άπόψεως τής συναρτήσεως του περιεχομένου αúτων μετά του ύποκειμένου του γράφοντος άπολύτως και επί τοίς έκατόν.

Πίναξ 7.

'Εμφαίνων άπολύτως την καθ' ήλικίας κατανομήν τών έκθέσεων από τής άπόψεως τής συναρτήσεως του περιεχομένου αúτων μετά του ύποκειμένου του γράφοντος.

Κατηγ. περιεχομένων	'Η λ ι κ ί α ι								Σύνολον
	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-19	
Βεβιωμένα	16	34	22	15	19	22	23	17	168
Αúτοψίαι		3	12	9	7	10	11	2	54
'Εκφρασις ιδίων διαθέσεων	4	4	10	21	19	21	22	32	133
Κρίσεις περί έτέρων προσώπων.					1	5	1		7
'Αντικειμ. συγκεκριμένα	15	29	31	26	22	18	20	12	173
'Αντικειμ. άφηρημένα..					2	10	15	17	44
Μεικτά			1	2	2	4	2	2	13
Σ ύ ν ο λ ο ν....	35	70	76	73	72	90	94	82	592

'Εκ τής έπισκοπήσεως τών πινάκων τούτων συνάγονται τά έξης πορίσματα :

1. Οί τύποι καθ' ούς τό περιεχόμενον τής έκθέσεως συναρτάται μετά του ύποκειμένου του γράφοντος είναι όλίγοι παρά τοίς νεωτέροις μαθηταίς, άποβαίνουσι δέ πλειονες σύν τή παρόδω τής ήλικίας.'

2. Καί δη είς τούς τέσσαρας τύπους συναρτήσεως, τούς άπαντώντας παρά νεωτέροις μαθηταίς, προστίθενται από του 14ου έτους και έφεξής δύο νέοι, ήτοι αί κρίσεις περί τρίτων

1. Βλ. τούς ύπ. άριθ. 7 και 8 πίνακας.

προσώπων και αί ἐξ ἀντικειμένου ἀναπτύξεις ἀφηρημένων δεδομένων.¹

Τό δεδομένον τοῦτο εἶναι συναφές πρὸς τὴν προϊούσαν τῶν μαθητῶν διανοητικὴν ὠριμότητα, ἡ ὁποία καθιστᾷ τούτους ἱκανοὺς νὰ προβαίνωσιν εἰς κρίσεις καὶ χαρακτηρισμοὺς τρίτων ὡς καὶ νὰ ἐπεξεργάζωνται αὐτοτελῶς καὶ αὐτοβούλως ἀφηρημένα δεδομένα.

Πίναξ 8.

Ἐμφαίνων ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τὴν καθ' ἡλικίας κατανομήν τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς συναρτήσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν μετὰ τοῦ ὑποκειμένου τοῦ γράφοντος.

Κατηγορίαι περιεχομένων	Ἡ λ ι κ ί α ι							
	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-19
Βεβιωμένα.....	46	49	29	21	27	25	24	21
Αὐτοψίαι.....		4	16	12	10	11	12	3
*Ἐκφρασις ἰδίων διαθέσεων.....	11	6	14	29	26	24	24	39
Κρίσεις περὶ ἐτέρων προσώπων...					1	5	1	
*Ἀντικειμενικὰ συγκεκριμένα.....	43	41	40	35	30	20	21	14
*Ἀντικειμενικὰ ἀφηρημένα.....					3	11	16	21
Μεικτὰ.....			1	3	3	4	2	2
Σ ὄ ν ο λ ο ν.....	100	100	100	100	100	100	100	100

3. Εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἡλικίας τρεῖς τύποι συναρτήσεως τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεως μετὰ τοῦ ὑποκειμένου τοῦ γράφοντος συγκεντροῦσι τὸν μείζονα ἀριθμὸν ἐκθέσεων. Εἶναι δὲ οὗτοι ἡ ἐπεξεργασία ἰδίων βιώσεων, αἱ ἐξ ἀντικειμένου ἀναπτύξεις συγκεκριμένων δεδομένων καὶ ἡ ἔκφρασις ἰδίων διαθέσεων.² Αἱ εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην κατηγορίαν ὑπαγόμεναι

1. Βλ. τὴν ἀνάλυσιν τῶν κατηγοριῶν τούτων ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ, σ. 49-50 καὶ 52-54.

2. Βλ. τὴν ἀνάλυσιν τῶν κατηγοριῶν τούτων ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ, σ. 44 κ. ἔ.

ἐκθέσεις καθίστανται πολυπληθείς ἀπὸ τοῦ 13ου ἔτους καὶ ἐφεξῆς, ἀμιλλώμεναι κατὰ τὴν συχνότητα τὰς βιώσεις γεγνησμένων καὶ τὰς ἐξ ἀντικειμένου ἀναπτύξεις συγκεκριμένων δεδομένων¹. Φαίνεται δηλαδή, ὅτι ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐκφράζειν ἰδίας διαθέσεις σπανίως ἀποτελεῖ πρόβλημα διὰ τοὺς νεωτέρους τοῦ 13ου ἔτους μαθητὰς.

Πίναξ 9.

Ἐμφαίνων ἀπολύτως τὴν κατὰ τάξεις κατανομὴν τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς συναρτήσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν μετὰ τοῦ ὑποκειμένου τοῦ γράφοντος.

Κατηγορίαι περιεχομένων	Τάξεις								Σύνολον
	ε'	στ'	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'	
Βεβιωμένα	32	25	23	16	21	24	14	13	168
Αὐτοψίαι	1	6	10	11	7	9	7	3	54
Ἐκφρασις ἰδίων διαθέσεων ..	5	3	16	19	19	19	22	30	133
Κρίσεις περὶ ἐτέρων προσώπων					1	3	2	1	7
Ἀντικειμ. συγκεκριμένα	23	32	29	23	25	15	18	8	173
Ἀντικειμενικὰ ἀφηρημένα ..					3	8	16	17	44
Μεικτὰ			3	1	1	2	4	2	13
Σύνολον	61	66	81	70	77	80	83	74	592

4. Καὶ ἡ ἀνά πᾶν δ' ἔτος τῆς ἡλικίας παρατηρουμένη σημαντικὴ αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν, οἵτινες ἀσχολοῦνται περὶ ἀντικειμενικὰ ἀφηρημένα θέματα, ὀφείλεται εἰς τὴν ποιοῦσαν διανοητικὴν ὀριμότητα αὐτῶν καὶ τὴν ἔντασιν τῶν οἰκείων διαφερόντων. Οὕτω δὲ οἱ πραγματευόμενοι τὰ θέματα ταῦτα ὀριμώτεροι μαθηταὶ τῶν 17—19 ἔτων ἀποβαίνουν τοσοῦτοι, ὅσοι καὶ οἱ πραγματευόμενοι βεβιωμένα, πολὺ δὲ πλείονες ἢ οἱ ἀναπτύσσοντες ἀντικειμενικὰ συγκεκριμένα θέματα.

1. Βλ. τοὺς ὑπ' ἀριθ. 7 καὶ 8 πίνακας.

5. Ἄπλοῦν βλέμμα εἰς τοὺς ὑπ' ἀριθ. 9 καὶ 10 πίνακας, ἔνθα τὸ ὕλικόν ἡμῶν εὐρηται διατεταγμένον κατὰ σχολικὰς τάξεις, διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι εἰς τὴν τελευταίαν γυμνασιακὴν τάξιν αἱ συχνότατα ἀπαντῶσαι ἐκθέσεις εἶναι αἱ ἀποτελοῦσαι ἔκφρασιν ἰδίων διαθέσεων, ὑπερβαίνουσαι τὸ τρίτον (1/3) τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ὑπὸ μαθητῶν αὐτῆς συνταχθεῖσων ἐκθέσεων.

Πίναξ 10.

Ἐμφασίαν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τὴν κατὰ τάξεις κατανομὴν τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς συναρτήσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν μετὰ τοῦ ὑποκειμένου τοῦ γράφοντος.

Κατηγορίαι περιεχομένων	Τ ἄ ξ ε ι ς							
	ε'	στ'	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'
Βεβιωμένα	52	38	28	23	28	30	17	18
Αὐτοψίαι	2	9	12	16	9	11	8	4
*Ἐκφρασις ἰδίων διαθέσεων	8	5	20	27	25	24	27	40
Κρίσεις περὶ ἑτέρων προσώπων ...					1	4	2	1
Ἀντικειμενικὰ συγκεκριμένα	38	48	36	33	32	19	22	11
Ἀντικειμενικὰ ἀφηρημένα					4	10	19	23
Μεικτὰ			4	1	1	2	5	3
Σ ὄ ν ο λ ο ν	100	100	100	100	100	100	100	100

Ἐκ τούτων καθίσταται καταφανές, ὅτι καὶ τὸ πρόβλημα τῆς στάσεως τοῦ ἀτόμου ἔναντι τοῦ ἕξω κόσμου καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐγῶ καὶ καθόλου ἢ μόρφωσις ἀπόψεων καὶ γνωμῶν ἀπασχολοῦσιν ἐξαιρετικῶς τοὺς ὠριμωτέρους μαθητάς¹.

1. Ἴδε τὰ πορίσματα τῆς στατιστικῆς ἐπεξεργασίας προκειμένου περὶ τῆς κατηγορίας «Ἴδιον ἐγῶ», ὡς πηγῆς ἐμπνεύσεως σελ. 43, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ἐν σελ. 57 ἐποπτικὸν διάγραμμα, ἐν τέλει τῆς προηγουμένης παραγράφου.

Γ' ΕΝΤΑΞΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ
ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΚΑΤΑ ΧΡΟΝΟΝ

α'. **Ἀνάλυσις τῶν κατηγοριῶν.**

Ἐπιθυμοῦντες, ὡς ἐλέχθη, νὰ ὀλοκληρώσωμεν τὴν ἡμετέραν ἔρευναν περὶ τῶν καταλληλοτέρων δι' ἑκάστην περίοδον τῆς σχολικῆς ἡλικίας θεμάτων ἐκθέσεων, προβαίνομεν ἤδη εἰς ἔκθεσιν τῶν πορισμάτων ἡμῶν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐντάσσονται κατὰ προτίμησιν τὰ ἐν ταῖς ἐκθέσειν ἱστοροῦμενα, εἴτε γεγονότα καὶ φαινόμενα εἴτε ἔννοιαι καὶ διανοήματα εἶναι ταῦτα, ἐφ' ὅσον ἐννοεῖται δὲν πρόκειται περὶ θεμάτων κειμένων ἐκτὸς χρόνου.

Ἐν πρώτοις ἐθέσαμεν ὡς βάσιν τὰς ἀκολουθοῦσας τέσσαρας κατηγορίας χρόνου.

1. Παρὸν καὶ ἄμεσον παρελθόν.
2. Ἀπώτερον παρελθόν.
3. Ἱστορικὸν παρελθόν.
4. Μέλλον.

Τίνα τὰ καθ' ἡμᾶς μεταξύ τῶν χρονικῶν τούτων κατηγοριῶν ὑφιστάμενα ὄρια ὡς καὶ τίνας ἐκθέσεις περιελάβομεν εἰς ἑκάστην, θέλομεν ἀποσαφήσει τῇ βοηθειᾷ παραδειγμάτων ἀμέσως κατωτέρω.

1. Παρὸν καὶ ἄμεσον παρελθόν.— Ὡς ἄμεσον παρελθόν ἐχαρακτήρισαμεν ὀλόκληρον τὸ ἀστρονομικὸν ἔτος, τὸ ὁποῖον συνεπληροῦτο, καθ' ἣν ἡμέραν συνετάχθη ἡ ἔκθεσις, ὡς παρὸν δὲ τὸ διὰ τὸν γράφοντα μαθητὴν «σήμερον». Τοῦτο συνηνώσαμεν μετὰ τῆς χρονικῆς κατηγορίας τοῦ ἀμέσου παρελθόντος, ἐπειδὴ ἐλάχισται ἐκθέσεις ἀναφέρονται εἰς γεγονότα ἐπισημβάντα κατὰ τὸ βραχύτατον διάστημα τῆς ἡμέρας, τὸ προη-

γηθὲν τῆς παραδόσεως τῆς ἐκθέσεως.

Τοιαῦται λ.χ. ἐκθέσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὸ παρὸν εἶναι αἱ ὀμιλοῦσαι περὶ τῶν πειραματικῶν ἐξετάσεων ἐν τῷ Π.Σ.Π.Α., μία τῶν ὁποίων εἶναι ἀκριβῶς ἡ σύνταξις ἐλευθέρως ἐκθέσεως. Ἄφ' ἑτέρου ἐκθέσεις εἰς τὰς ὁποίας οἱ μαθηταὶ πραγματεύονται γεγονότα ἐπισυμβάντα κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος, κατετάξαμεν εἰς τὸ ἄμεσον παρελθόν.

Συγκεκριμένα δείγματα τοιούτων ἐκθέσεων ἔστωσαν ἐν περιλήψει τὰ κάτωθι :

1) «Διὰ τὸ Ἔργαστήριον», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ γράφας ὀμιλεῖ περὶ τῆς δοθείσης ἐλευθέρως ἐκθέσεως. 2) «Εἰς μαγευτικὸς περίπατος», εἰς ἣν ὁ μαθητὴς ἐκφράζει τὴν εὐχαριστήριον του κατὰ τὸν χθεσινὸν αὐτοῦ εἰς τὸ Ζάππειον περίπατον. 3) «Πῶς ἐπέρασα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἀγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ γράφας ἀναπτύσσει τὰ κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν εἰς φιλικὴν τινα οἰκίαν ἐν Κηφισῆα κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην. 4) «Πῶς ἐπέρασα τὰς Ἁγίας Ἡμέρας», εἰς ἣν ὁ μαθητὴς διηγεῖται ἐπεισόδιόν τι, τὸ ὁποῖον συνέβη εἰς παιδικὴν τινα κατασκήνωσιν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα. 5) «Μία ἐκδρομὴ εἰς τὴν Ραφίναν», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ γράφας περιγράφει τὴν κατάδυσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ραφίνας κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων. 6) «Ἐνα ταξίδι ἀνά τὸν Σαρωνικόν», εἰς ἣν ὁ μαθητὴς περιγράφει τὸ εἰς Πόρον ταξιδιὸν του κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος.

2. Ἐπώτερον παρελθόν.—Ὡς ἀπώτερον παρελθόν ἐχαρκτηρίσαμεν τὸν χρόνον, ὁ ὁποῖος ἀπέχει τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν συνετάχθη ἡ ἔκθεσις, πλεον τοῦ συμπληρωμένου ἀστρονομικοῦ ἔτους.

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην τοῦ χρόνου ὑπηγάγομεν ἐκθέσεις ὡς τὰς κάτωθι :

1) «Μαθητικαὶ ἀναμνήσεις», εἰς ἣν ὁ γράφας περιγράφει τὰ τῆς πρώτης του ἐγγραφῆς εἰς τὸ σχολεῖον ἀνασκοπῶν συνάμα τὸν ὅλον μαθητικὸν αὐτοῦ βίον. 2) «Ἐνα ταξίδι εἰς τὴν Ὀδησσόν», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ μαθητὴς γράφει τὰς ἐντυπώσεις αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀπὸ Ἄνδρου εἰς Ὀδησσὸν ταξιδιὸν του τὸ ἔτος 1930'. 3) «Μία περιπέτεια εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς μου»,

1. Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἐγράφη κατὰ Μάιον τοῦ ἔτους 1933.

εις ἦν ἐκτίθεται, πῶς κατὰ μίαν ἐν Χαρτοῦμ ἐπανάστασιν τῶν Ἰθαγενῶν ὁ γράψας εὐρέθη ἐντός τῆς ζώνης τοῦ πυρὸς καὶ πῶς ἐσώθη. 4) «Ἡ 57η τυρόπιττα», εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ μαθητὴς ἀφηγεῖται πῶσον ἄσχημα διῆγεν ὡς οἰκότροφος, ὅτε ἦτο ἐνδεκαετής, καὶ πῶς ἀπέκτησε πενήτηκοντα ἐπτὰ τυρόπιττας¹.

3. *Ἱστορικὸν παρελθόν.*—Τῆς κατηγορίας ταύτης τὰ ὄρια εἶναι σαφῆ. Ὑπήχθησαν δ' ὑπ' αὐτὴν πάντα τὰ ἐκ τῆς Ἱστορίας εἰλημμένα θέματα, οἷα :

1) «Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος», εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ μαθητὴς ἀναπτύσσει τὰ κατορθώματα τοῦ βυζαντινοῦ τούτου αὐτοκράτορος. 2) «Ἐπίσκεψις εἰς τὴν Ἀκρόπολιν», εἰς ἣν ὁ γράψας ἐξ ἀφορμῆς ἐπισκέψεώς του εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μεταφέρεται εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν. 3) «Καλλίας ὁ λακκόπλουτος», εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ μαθητὴς ἀναφέρων τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Καλλίου κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην σωτηρίαν βαρβάρου τινὸς ὑποδείξαντος εἰς τὸν Καλλίαν κεκρυμμένον θησαυρόν, δικαιολογεῖ τὴν περιφρόνησιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του καὶ τὴν ὀνομασίαν τοῦ λακκοπλοῦτου. 4) «Ὀμηρικὴ ἀρματοδρομία», εἰς ἣν ὁ γράψας περιγράφει τὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Πατρόκλου ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως διοργανωθεῖσαν ἀρματοδρομίαν (ἡ περιγραφή εἰλημμένη ἐκ τοῦ Ψ τῆς Ἰλιάδος).

4. *Μέλλον.*—Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνηγάγομεν τὰ θέματα, ἅτινα ἀναφέρονται εἰς σχέδια τοῦ παιδὸς διὰ τὸ μέλλον καὶ εἰς προγράμματα ὡς :

1) «Τί θὰ μοῦ ἤρесе νὰ κάμω, ὅταν μεγαλώσω». 2) «Ὁ ναυτικός», εἰς ἣν ὁ γράψας ἀναπτύσσει διὰ ποίους λόγους θέλει νὰ γίνῃ ἀξιωματικὸς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. 3) «Τὸ καλοκαίρι», εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ μαθητὴς ἀναπτύσσει σχέδια διαθέσεως τοῦ χρόνου κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. 4) «Πῶς φαντάζομαι τὴν ἐπομένην ἐκδρομὴν», εἰς ἣν ὁ γράψας, ἐπικειμένης σχολικῆς ἐκδρομῆς, καταστρώνει τὸ πρόγραμμα τῆς κατ' αὐτὴν δράσεώς του.

5. Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι ἱκαναὶ ἐκθέσεις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τινὰ τῶν τεσσάρων περὶ ὧν ὁ λόγος κατηγοριῶν, εἴτε ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν εἴτε διότι δὲν καταφαίνεται

1. Ἡ ἔκθεσις αὕτῃ ἐγράφη, ὅτε ὁ γράψας μαθητὴς ἦτο ἡλικίας 14—15 ἐτῶν.

σαφώς ἐν αὐταῖς ἢ σχέσις ἢ ἐνυπάρχουσα μεταξύ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεως καὶ τοῦ χρόνου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀναφέρεται τοῦτο.

Ἐπὶ παραδειγματι :

Αἱ ἐκθέσεις: 1) «Εἰς τὸ χωρίον», εἰς ἣν ὁ γράφας ὀμιλεῖ περὶ δυσκολιῶν διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἐπιχωρίου διαλέκτου ἐν Κρήτῃ. 2) «Χαρὰ καὶ λύπη», εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ μαθητὴς ἐπέξηγε, διατὶ ἢ μὲν χαρὰ εἶναι συνήθως ὀλιγοχρόνιος, ἢ δὲ λύπη τούναντίον, εἰς οὐδεμίαν κατηγορίαν χρόνου δύνανται νὰ ὑπαχθῶσι.

Ἐπίσης αἱ ἐκθέσεις: 1) «Καὶ ὅμως εἶπεν ἀλήθεια», εἰς ἣν ὁ γράφας διηγεῖται, πῶς ὑπάλληλός τις ἐπαύθη τῆς ὑπηρεσίας ὡς μὴ γενόμενος πιστευτός ὑπὸ τοῦ προϊσταμένου του διὰ φιλάνθρωπον πρᾶξιν καὶ 2) «Τὸ τέλος του», εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ μαθητὴς διηγεῖται τὰ κατὰ τὸν θάνατον ἑνὸς ἀμαρτωλοῦ, χωρὶς νὰ ποιῆται μνεῖαν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν συνέβησαν τὰ ἱστορούμενα, ἄν πράγματι συνέβησαν.

Αἱ τοιαῦται ἐκθέσεις ἀπετέλεσαν τὴν ὁμάδα τῶν *μὴ κατατασσομένων*.

β'. Στατιστικὰ πορίσματα-Ἀνάλυσις καὶ ἐρμηνεῖα αὐτῶν.

Οἱ παρατιθέμενοι πίνακες ὑπ' ἀριθ. 11, 12, 13 καὶ 14 ἐμφαίνουσι κατὰ ἔτη ἡλικίας καὶ κατὰ σχολικὰς τάξεις τὴν κατανομὴν τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ χρόνου, εἰς ὃν ἀναφέρονται τὰ ἐν αὐταῖς ἱστορούμενα ἀπολύτως καὶ ἐπὶ τοῖς ἑκατόν.

Ἐκ τῆς ἐπισκοπῆσεως αὐτῶν συναγομέν τὰ κάτωθι :

1. Αἱ ἐκθέσεις αἱ εἰς τὸ παρὸν καὶ ἄμεσον παρελθὸν ἀναφερόμεναι εἶναι εἰς ἐκάστην ἡλικίαν αἱ πολυπληθέστεραι· καθόλου δὲ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν προσεγγίζει τὸ ἡμισυ τοῦ συνόλου τοῦ ὕλικου ἡμῶν. Ἐὰν δ' ἀφαιρεθῶσι τοῦ συνόλου τούτου τὰ ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν μὴ δυνάμενα νὰ ἀναχθῶσιν εἰς χρονικὰς κατηγορίας θέματα, ἢ εἰς ἀριθμὸν ὑπεροχῆ τῶν εἰς τὸ παρὸν καὶ ἄμεσον παρελθὸν ἀναφερομένων θεμάτων ἐν συγκρίσει πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ, ὁμοῦ λαμβανόμενα, ἀποβαίνει πολὺ μεγα-

λυτέρα (65 ο). "Αξιον σημειώσεως θεωροῦμεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου δὲν παρατηροῦνται διαφοραὶ μεταξύ τῶν ἐπὶ μέρους ἑτῶν ὀφειλόμενα εἰς τὴν ἡλικίαν.

2. Ἐκ τῶν λοιπῶν θεμάτων φαίνονται ἱκανῶς παρορμῶντα εἰς ἀνακοίνωσιν τὰ εἰς τὸ ἄπώτερον παρελθὸν ἀναγόμενα. Εἶναι δὲ ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ θέματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν προσωπικὴν τῶν παιδῶν ζωὴν. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ γεγονότων, τὰ ὅποια ἔζησαν οἱ παῖδες ὀλοψύχως καὶ δὴ οὔτως ἐντόνως, ὥστε αἱ ἐξ αὐτῶν ἐντυπώσεις ἐγκλείουσιν ἐν ἑαυταῖς

Πίναξ 11.

Ἐμφαίνων ἀπολύτως τὴν καθ' ἡλικίας κατανομήν τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ χρόνου, εἰς ὃν ἀναφέρονται τὰ ἐν αὐταῖς ἱστορούμενα.

Κατηγορίαι χρόνου	Ἡ λ ι κ ί α ι							Σύνολον	
	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17		17-19
Παρὸν καὶ ἄμεσον παρελθὸν	18	32	31	29	32	45	39	34	260
Ἄπώτερον παρελθὸν..		9	6	9	11	7	10	9	61
Ἱστορικὸν παρελθὸν...	1	3	6	3	6	8	7	4	38
Μέλλον.....			4	5	4	8	10	10	41
Μὴ κατατασσόμενα....	16	26	29	27	19	22	28	25	192
Σύνολον....	35	70	76	73	72	90	94	82	592

ἰσχυρῶς ἀναδημιουργικὴν δύναμιν, ἐπανερχόμενα εἰς τὴν μνήμην καὶ μετὰ πάροδον μακροῦ σχετικῶς χρονικοῦ διαστήματος¹.

3. Αἱ θέματα τοῦ μέλλοντος πραγματευόμενα ἐκθέσεις ἀπαντῶσι μεταξύ τοῦ ἡμετέρου ὕλικου τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 12ον ἔτος. Μέχρι δὲ τοῦ 15ου ἔτους εἶναι ὀλιγαριθμότερα τῶν εἰς τὸ ἄπώτερον παρελθὸν ἀναφερομένων, αἵτινες ἰσοῦν-

1. Ἴδε τὴν ἐν σελ. 45 ἐκθεσιν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἰλαροτραγῶδια τῆς τσατσάρας».

ται σχεδόν πρὸς τὸ διπλάσιον αὐτῶν. Βραδύτερον καὶ διή ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου καὶ ἐφεξῆς τὰ θέματα τοῦ μέλλοντος προσελκύουσι τοὺς γράφοντας μετὰ τῆς αὐτῆς τοῦλάχιστον συχνότητος, μεθ' ἧς καὶ τὰ εἰς τὸ ἀπώτερον παρελθὸν ἀναφερόμενα θέματα.

Τὰ αὐτὰ ἀριθμητικὰ δεδομένα ἀποφέρει καὶ ἡ στατιστικὴ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου ἡμῶν κατὰ σχολικὰς τάξεις. Εἰς τὰς δύο τελευταίας τάξεις τοῦ γυμνασίου παρατηρεῖται ἱκανοῦ βαθμοῦ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν εἰς τὸ μέλλον ἀναγομένων

Πίναξ 12.

Ἐμφαίνων ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τὴν καθ' ἡλικίας κατανομὴν τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ χρόνου, εἰς ὃν ἀναφέρονται τὰ ἐν αὐταῖς ἱστορούμενα.

Κατηγορίαι χρόνου	Ἡ λ ι κ ί α ι							
	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-19
Παρόν καὶ ἄμεσον παρελθόν.....	51	46	41	40	45	50	41	42
Ἀπώτερον παρελθόν.....		13	8	12	15	8	11	11
Ἱστορικὸν παρελθόν.....	3	4	8	4	8	9	7	5
Μέλλον.....			5	7	6	9	11	12
Μὴ κατατασσόμενα.....	46	37	38	37	26	24	30	30
Σ ὅ λ ο ν.....	100	100	100	100	100	100	100	100

θεμάτων ἐκθέσεων ἔναντι τῶν πραγματευομένων θέματα τοῦ ἀπωτέρου παρελθόντος¹.

Εἶναι προφανές, ὅτι τὸ μέλλον δὲν ἀποτελεῖ πρόβλημα διὰ τοὺς νεωτέρους μαθητὰς, οἵτινες ζῶσι καὶ ἐπεξεργάζονται ψυχικῶς κατ' ἐξοχὴν τὸ παρόν καὶ τὸ ἄμεσον παρελθόν. Τοῦ

1. Ἴδε τοὺς ὑπ' ἀριθ. 13 καὶ 14 πίνακας τοὺς ἐμφαίνοντας κατὰ σχολικὰς τάξεις ἀπολύτως καὶ ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τὴν κατανομὴν τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ χρόνου, εἰς ὃν ἀναφέρονται τὰ ἐν αὐταῖς ἱστορούμενα.

ναντίον κατά τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς εἰς τὸ γυμνάσιον φοιτήσεως οἱ παῖδες, διατελοῦντες εἰς τὰς παραμονὰς ἐνάρξεως νέας περιόδου καὶ μορφῆς βίου, διακατέχονται ὑπὸ σκέψεων ἀναφερομένων εἰς τὸ προσεχὲς τοῦτο μέλλον¹.

4. Αἱ θέματα ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος πραγματευόμεναι ἐκθέσεις εἶναι ἐν γένει αἰ σπανιώτερον ἀντιπροσωπεύμεναι εἰς τὸ ἡμέτερον ὕλικόν. Μνημονευτέον ὅτι εἰδικωτέρα ἐξέτασις τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσονται εἰς τὰς ἐκθέσεις τῆς κατηγορίας ταύτης ἀπέφερε τὸ πόρισμα, ὅτι οἱ μαθη-

Πίναξ 13.

Ἐμφαίνων ἀπολύτως τὴν κατὰ τάξεις κατανοῆσιν τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ χρόνου, εἰς ὃν ἀναφέρονται τὰ ἐν αὐταῖς ἱστορούμενα.

Κατηγορίαι χρόνου	Τ ἄ ξ ι ς								Σύνολο
	ε'	στ'	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'	
Παρόν καὶ ἄμεσον παρελθόν	29	30	35	23	39	38	32	34	260
Ἄπώτερον παρελθόν	4	4	10	10	11	9	5	8	61
Ἱστορικόν παρελθόν	3	2	6	3	5	7	7	5	38
Μέλλον			6	6	4	6	9	10	41
Μὴ κατατασσόμενα	25	30	24	28	18	20	30	17	192
Σύνολον	61	66	81	70	77	80	83	74	592

ταὶ ἀντλοῦσι ταῦτα κατὰ κανόνα ἐκ τῆς ἱστορικῆς ὕλης τῆς διδασχθείσης ἐν τῇ οἰκείᾳ τάξει καὶ τῶν ἱστορικῶν ἀναγνωσμάτων τῶν περιλαμβανομένων εἰς τὰ ἐγκεκριμένα οἰκεία ἀναγνωστικά. Ἐνταῦθα διαπιστοῦται, ὅτι καὶ ἡ ἱστορικὴ ὕλη δύναται νὰ προκαλέσῃ ἰσχυρὰς βιώσεις οὕτως, ὥστε νὰ ἀπο-

1. Ἴδε τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν στατιστικῶν πορισμάτων περὶ τῶν εἰς τὸ ἴδιον ἐγὼ ἀναφερομένων θεμάτων, σ. 43, ὡς καὶ περὶ τῶν ἔκφρασιν ἰδίων διαθέσεων ἀποτελουσῶν ἐκθέσεων, σ. 61.

κτήση αναδημιουργικῆν δύνάμιν καὶ δὴ νὰ παρορμᾷ ἀφ' ἑαυ-
τῆς τὸν μαθητὴν εἰς ἀνακοίνωσιν, ἣτις σημειωτέον συνοδεύε-
ται ὡς τὰ πολλὰ ὑπὸ ἀτομικῶν σκέψεων καὶ κρίσεων. Ἐν πάσῃ
περιπτώσει ἡ ἱστορικὴ ὕλη, ὄσῃν δύνάμιν ἐντυπώσεως καὶ ψυ-
χικῆς ἀφομοιώσεως καὶ ἂν προσκτᾶται διὰ τῆς καταλλήλου δι-
δακτικῆς ἐργασίας, δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ εἰς τὸ σημεῖον
τοῦτο πρὸς τὰς ἐκ τῆς προσωπικῆς ζωῆς προσκτωμένας βιώ-
σεις. Εἶναι προφανές πόσον μεγάλην σπουδαιότητα ἐνέχει τὸ
συμπέρασμα τοῦτο διὰ τὴν παιδαγωγικὴν θεωρίαν καὶ πράξιν.

Πίναξ 14.

*Ἐμφαίωσις ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τὴν κατὰ τάξεις κατανομὴν τῶν ἐκθέσεων
ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ χρόνου, εἰς ὃν ἀναφέρονται τὰ ἐν αὐταῖς
ἱστορούμενα.*

Κατηγορίαι χρόνου	Τ Ἄ Ξ Ε Ι Σ							
	ε'	στ'	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'
Παρόν καὶ ἄμεσον παρελθόν.....	47	46	43	33	51	47	39	46
Ἀπώτερον παρελθόν.....	7	6	13	14	14	11	6	10
Ἱστορικὸν παρελθόν.....	5	3	7	4	7	9	8	7
Μέλλον.....			7	9	5	8	11	14
Μὴ κατατασσόμενα.....	41	45	30	40	23	25'	36	23
Σ ὄ ν ο λ ο ν.....	100	100	100	100	100	100	100	100

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΦΕΙΣ

Είναι σήμερον υπό πάντων παραδεδεγμένον ὅτι, διὰ νὰ φέρῃ ἡ ἐν τῷ σχολείῳ παιδευτικὴ ἐργασία τὰ προσήκοντα ἀποτελέσματα, πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀσφαλῶν βάσεων τῆς Ψυχολογίας, ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς. Ἡ ἀλήθεια αὕτη ἰσχύει διὰ πάντα τομέα τοῦ ἔργου τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας, κατ' ἐξοχὴν δ' ὅμως δι' ἐκείνους ἐξ αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ἀπευθύνονται εἰς τὴν ἐλευθέραν δημιουργικὴν ἐνέργειαν τῶν μαθητῶν. Καὶ ἡμεῖς δὲ διενεργήσαντες τὴν παρούσαν ἔρευναν ἀπεβλέψαμεν κυρίως εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων ἰδεῶν ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ συγχρόνου σχολείου καὶ τὴν ὄσφ τὸ δυνατόν ψυχολογικωτέραν διεξαγωγὴν αὐτοῦ. Οὕτω τὰ ἐν τοῖς ἀνωτέρω διατυπωθέντα ψυχολογικὰ δεδομένα ἡμῶν, παρέχοντα εἰκόνα τῆς ἐλευθέρως καὶ αὐθορμήτου πνευματικῆς δημιουργίας τῶν μαθητῶν εἰς τὸν κλάδον τῶν ἐκθέσεων, εἶναι καθ' ἡμᾶς χρήσιμα εἰς τὸν διδάσκοντα διὰ τὴν ἐπιτυχεστέραν διεξαγωγὴν τῆς διδακτικῆς ἐργασίας εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος κλάδον τοῦ γλωσσικοῦ μαθήματος.

Ἐν τῇ παρούσῃ παραγράφῳ προβαίνομεν εἰς ὑποτύπωνιν παιδαγωγικῶν τινῶν συμπερασμάτων καὶ ἀπόψεων, ἀναφερομένων εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων, εἰς ὅσα ἄγει ἡμᾶς ἡ μελέτη τῶν πορισμάτων τῆς ἀνά χειρας ἔρευνης.

Α'. Ἐν πρώτοις καὶ ἐκ τῆς στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ὕλικου ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς πηγῆς, ἐξ ἧς οἱ μαθηταὶ ἦν

τλησαν τὰς ἐμπνεύσεις αὐτῶν, καὶ ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐπὶ μέρους ἐκθέσεων ἔχει διαπιστωθῆ ἡ ποικιλία τῶν διαφερόντων, τὰ ὅποια ὀρίζουσι τὴν ἐκλογὴν τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων ἐν ἑκάστη ἡλικίᾳ καὶ σχολικῇ τάξει¹. Ἡ ποικιλία δ' αὕτη τῶν διαφερόντων² ἀφ' ἐνὸς καὶ ὁ τρόπος χειρισμοῦ τῶν θεμάτων³ ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἀφ' ἐτέρου μαρτυροῦσι περὶ τῶν μεταξὺ μαθητῶν τῆς αὐτῆς ἡλικίας καὶ σχολικῆς τάξεως ὑφισταμένων διαφορῶν, τόσον ὡς πρὸς τὴν νοητικὴν ὠριμότητα καὶ τὴν ψυχικὴν σύνθεσιν, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὸν προσωπικὸν τρόπον βίωσης τῶν ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος.

Τὰ δεδομένα ταῦτα τῆς ἐρεύνης ἡμῶν καθιστῶσι λίαν ἐμφανὲς εἰς τὸν ψυχολογικῶς μεμορφωμένον διδάσκαλον, ὅτι ἀποτελεῖ αὐτόχρημα ψυχολογικὴν καὶ διδακτικὴν ἀνάγκην νὰ παρέχωνται εἰς τοὺς μαθητὰς ἐπανειλημμένοι εὐκαιρίαι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ σχολικοῦ ἔτους πρὸς σύνταξιν ἐκθέσεων πραγματευομένων θέμα τῆς ἀπολύτως ἐλευθέρως αὐτῶν ἐκλογῆς.

Εἰδικώτερον, ἐπειδὴ οἱ μαθηταὶ γράφουσι τὸς ἐλευθέρως αὐτῶν ἐκθέσεις ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιταγῆς, παρέχομεν διὰ τῶν

1. Ἴδε τὸ ἐν σ. 38-39 ὑπ' ἀριθ. 1 πόρισμα τὸ συναχθὲν ἐκ τῆς στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς πρώτης ἀπόψεως ὡς καὶ τοὺς ἐν σ. 38-41 πίνακας κατανομῆς τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀπόψεως.

2. Ὑπάρχουσι βεβαίως καὶ ἄλλα περιεχόμενα, πρὸς τὰ ὅποια στρέφεται τὸ διαφῆρον τῶν μαθητῶν—μάλιστα δὲ εἰς ὠρισμένας ἡλικίας—πλὴν ἐκείνων, τὰ ὅποια ἀπεκάλυψεν ἡ παρούσα ἔρευνα. Εἶναι δὲ ταῦτα ἐπὶ παραδείγματι περιεχόμενα τῆς συναισθηματικῆς ζωῆς τοῦ ἐφήβου, φλέγοντα κοινωνικὰ προβλήματα κ.ἄ.δ. Ταῦτα δ' ὅμως κατὰ κανόνα ἐπεχουσι νὰ ἀνακοινώσωσιν οἱ μαθηταὶ ἐν τῇ τάξει, ἀπέφυγον δὲ νὰ χρησιμοποιήσωσιν αὐτὰ ὡς θέματα τῶν ἐλευθέρων ἐκθέσεων τῶν καὶ οἱ μαθηταὶ, ὧν τὸς ἐκθέσεις ἐχρησιμοποίησαμεν ὡς ὀλικῶν τῆς ἀνά χειρὰς ἐργασίας, καθ' ὅσον αὐταὶ δὲν ἦσαν ἀνώνυμοι, ἀλλ' ἔφερον τὰς ὑπογραφὰς τῶν γραφάντων. Δι' ὃ καὶ ὀμιλοῦντες ἐνταῦθα περὶ διαφερόντων, γνωρίζομεν, ὅτι δὲν ἐξαντλοῦμεν πᾶσαν τὴν ποικιλίαν τῶν περιεχομένων, τὰ ὅποια ἀπασχολοῦσι τὴν σκέψιν τῶν παίδων καὶ ἐφήβων καὶ τὰ ὅποια εἶναι πολὺ πλείονα.

3. Ἴδε τὰ ἐν σ. 58-59 ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2 πορίσματα τὰ συναχθέντα ἐκ τῆς στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς β' ἀπόψεως ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἐν σ. 18-20 λεγόμενα καὶ τὸ ἐν σ. 57 ἐποπτικὸν διάγραμμα.

έλευθέρων θεμάτων εις αυτούς τὴν εὐχέρειαν νὰ δώσωσι γραπτὴν ἔκφρασιν εις τὰς κλίσεις, τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς προτιμήσεις των, νὰ ἱκανοποιήσωσι τὰ χαρακτηρίζοντα τὴν ἀτομικότητα αὐτῶν διαφέροντα καὶ νὰ παραγάγωσιν ἔργα τῆς ἐλευθέρας αὐτῶν λογοτεχνικῆς δημιουργίας. Τὰ θέματα ταῦτα ἀνταποκρίνονται πρὸς ὠρισμένας ἐσωτερικὰς παρορμήσεις τῶν γραφόντων, αἵτινες δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ καταστέλλωνται διὰ τῆς ἀποκλειστικῆς ἀναθέσεως θεμάτων μὴ ἐλευθέρων. ἦτοι ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος καθοριζομένων καὶ κοινῶν δι' ὅλην τὴν τάξιν, καὶ αἵτινες ἱκανοποιοῦνται μόνον κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἐλευθέρων ἐκθέσεων

Πρέπει πάντως νὰ τηρῆται ἀναλογία τις μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων ἐκθέσεων καὶ τῶν καθ' ὑπόδειξιν τοῦ διδάσκοντος. Κατὰ τὸν Ν. 'Ι. Ἐξαρχόπουλον τὸ ἕν τρίτον τοῦλάχιστον ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἀναπτυσσομένων κατ' ἔτος θεμάτων τῶν ἐκθέσεων πρέπει νὰ εἶναι τῆς ἐλευθέρας τῶν μαθητῶν ἐκλογῆς¹.

Γενικώτατα διὰ τῆς ἐλευθέρας ἐκθέσεως πληροῦται καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἀρχή, καθ' ἣν ἡ διδασκαλία ὀφείλει νὰ προσαρμόζεται πρὸς τὴν ἀτομικότητα τῶν μαθητῶν, ἥτις καὶ τὰ μέγιστα ἀναπτύσσεται διὰ τῆς ἐπαφιεμένης εις τὸν μαθητὴν ἐλευθερίας.

Β'. Εἶδομεν ὅτι ὁ *προσωπικὸς βίος τοῦ παιδὸς*² παρορμᾷ αὐτὸν τὰ μέγιστα εις ἀνακοίνωσιν. Γεγονότα, ἐπεισόδια καὶ πράξεις, τῶν ὁποίων οἱ μαθηταὶ μετέσχον καὶ τὰ ὁποῖα ἔζησαν ἐντόνως εἴτε ἐν τῷ σχολείῳ, εἴτε ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ εἴτε ἐν τῇ κοινωνίᾳ παρέχουσι συχνότατα τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως εις πάσας σχεδὸν τὰς ἡλικίας καὶ σχολικὰς τάξεις, ὡσάκις ἀφίεται εις τοὺς μαθητὰς ἐλευθερία περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος³.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐνισχύει καὶ ἡ ἄνεσις, μεθ' ἧς οἱ μαθηταὶ πραγματεύονται τὰ ἐκ τῆς προσωπικῆς αὐτῶν ζωῆς

1. Ἴδε Ν. 'Ι. Ἐξαρχοπούλου: Ἀρχαὶ θεθεῖσαι διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐκθέσεων ἰδεῶν ἐν τῷ Π.Σ.Π.Α. (ΣΤ' τόμος τῶν Δημοσιευμάτων τοῦ Π.Σ.Π.Α. ὑπὸ τύπωσιν).

2. Ἴδε τὰ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς κατηγορίας «Γεγονότα τοῦ προσωπικοῦ βίου τοῦ παιδὸς» ἐν τῷ κεφαλαίῳ «Τίνες αἱ πηγαὶ ἐμπνεύσεως τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἐλευθέρας ἐκθέσεως», σ. 27-30.

3. Ἴδε τὰ ὑπ' ἀριθ. 4 καὶ 5 πορίσματα, τὰ συναχθέντα ἐκ τῆς στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀ' ἀπόψεως ὡς καὶ τοὺς ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ 4 πίνακας, σ. 38-39 καὶ 41-42.

ελλημμένα θέματα, ὧν δείγματα κατεχωρίσαμεν ἐν τοῖς πρό-
σθεν ¹. Δι' ὃ καὶ συγκαταλέγονται μεταξύ τῶν καταλληλοτά-
των θεμάτων ἐκθέσεως.

Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἀκόμη ὀρίζηται τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως
ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος, σκόπιμον εἶναι νὰ μὴ ἀγνοῆται ὁ προσω-
πικός βίος τοῦ παιδός.

Πῶς ὅμως εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο, ἐφ' ὅσον ὁ
προσωπικός βίος ἐνὸς ἐκάστου μαθητοῦ εἶναι τι ἰδιότυπον, τὰ
δὲ γεγονότα καὶ τὰ ἐπεισόδια, ὧν μετέσχε, καὶ αἱ πράξεις,
τὰς ὁποίας ἐνδεχομένως ἐπετέλεσε, δὲν συμβαίνει νὰ ἀπαν-
τῶσι καὶ εἰς τοὺς συμμαθητὰς αὐτοῦ ;

Τὸ δεδομένον τοῦτο, ἀποτελοῦν ψυχολογικὴν πραγματικό-
τητα ἀναμφισβήτητον, περιορίζει βεβαίως τὴν δυνατότητα νὰ
δίδονται: συχνάκις αὐστηρῶς συγκεκριμένα θέματα ἐκ τοῦ προ-
σωπικοῦ βίου τοῦ μαθητοῦ. Δὲν πρέπει δ' ὅμως ἀφ' ἑτέρου νὰ
παροραθῇ, ὅτι ὑπάρχουσι πλεῖστα γεγονότα καὶ ἐπεισόδια,
οἷον ἑορταὶ σχολικαί, ἔθνικαὶ καὶ θρησκευτικαί, ἄξια λόγου
τοπικὰ γεγονότα, ἀπροσδόκητα συμβάντα γενικωτέρας φύσεως,
κοινὰ τύχαι κ.ἄ.δ., τῶν ὁποίων πάντες οἱ μαθηταὶ μετέχουσι
ψυχικῶς ὡς μέλη τοῦ αὐτοῦ συνόλου. Ταῦτα, ἐν ᾧ ἀνάγονται εἰς
τὴν προσωπικὴν ἐκάστου ζωὴν, δύνανται ἀφ' ἑτέρου νὰ ἀποτε-
λέσωσι γενικὸν δι' ὅλους τοὺς μαθητὰς θέμα ἐκθέσεως. Οὕτω
παρέχομεν σαφῶς καθωρισμένον θέμα ἐκθέσεως εἰς τοὺς μα-
θητὰς καὶ συγχρόνως ἀνταποκρινόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην
αὐτῶν νὰ ἐκφράσωσι τὰς ἰδίας βιώσεις.

Εἶναι δ' ὅμως εὐνόητον, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ δηλωθῇ
ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι τὰ ἀνωτέρω γεγονότα πρόκειται νὰ
δοθῶσιν ὡς θέμα ἐκθέσεως, ἵνα μὴ νοθευθῇ ἡ ἐξ αὐτῶν βίωσις.

²Ἐτερος τρόπος ἰκανοποιήσεως τῆς ἀνάγκης τοῦ μαθητοῦ
νὰ ἐκφράζῃ τὰς προσωπικὰς αὐτοῦ βιώσεις, ἐκτὸς τῆς δυνατό-
τητος τῆς ἐλευθέρας ἐκθέσεως, εἶναι τὰ καλούμενα θέματα
περιθώρια ³. Τὰ θέματα ταῦτα δὲν καθορίζουσι ἐν ταῖς λεπτο-
μερείαις αὐτῶν τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως, οὕτω δ' ἕκαστος
μαθητὴς δύνανται νὰ ἀναζητήσῃ τοῦτο εἰς τὴν ἀτομικὴν προσω-

1. ¹Ἴδε τὰς ἐν σ. 24-25, 26 καὶ 28-29 αὐτουσίας ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν.

2. ²Ἴδε Ν. Ἰ. Ἐξαρχοπούλου ἔ.ἀ.

πικὴν αὐτοῦ βίωσιν. Ἐπὶ παραδειγματι ὁ παῖς καλεῖται νὰ περιγράψῃ, πῶς διήλθεν εὐχάριστόν τινα ἡμέραν, τὰ κατὰ εὐχάριστόν τινα οἰκογενειακὴν ἢ σχολικὴν ἐκδρομὴν, γεγονός τι τὸ ὁποῖον τὸν ἠύχαριστησεν ἢ τὸν ἐλύπησε κ.τ.δ.

Γ'. Καὶ τὰ *φανταστικὰ γεγονότα* φαίνονται ἀποτελοῦντα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον προσφιλὲς θέμα πρὸς ἔκθεσιν ἰδίᾳ παρὰ τοῖς νεωτέροις μαθηταῖς¹. Διὰ τοῦτο ὀρθὸν εἶναι νὰ δίδωνται καὶ τοιαῦτα θέματα ἐκθέσεων εἰς τοὺς μαθητάς. Ταῦτα πολλάκις δὲν ἀποκλείεται νὰ προέρχωνται καὶ ἐξ ἀναγνώσεως κ.τ.δ., ἀναδημιουργούμενα ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

Ἐπειδὴ δ' ὅμως οἱ μαθηταὶ γράφοντες ὡς ἔκθεσιν ἱστορήματά τι, ὅπερ πρὸ μικροῦ ἀφηγήθη εἰς αὐτοὺς ὁ διδάσκαλος, ἢ τοιοῦτον, ὅπερ ἀνέγνωσαν, δὲν προσπορίζονται μεγάλας ὀφελείας καὶ ἰδίᾳ δὲν ἀναπτύσσουσι τὴν φαντασίαν καὶ συνδυαστικὴν αὐτῶν ἱκανότητα, διὰ τοῦτο ἴνα τὰ τοιαῦτα θέματα ἀποδώσωσι περισσότερον, ἐνδείκνυνται καθ' ἡμᾶς οἱ ἐξῆς τρόποι ἐργασίας.

Ἐν πρώτοις ἡ ἀφήγησις τοῦ διδασκάλου διακόπτεται εἰς σημεῖόν τι καὶ δὴ ἀποσιωπᾶται ὑπ' αὐτοῦ ἡ ἔκβασις τοῦ ἱστορήματος, τὴν ὁποῖαν καὶ συμπληροῖ ὁ μαθητὴς δι' ἐλευθέρως αὐτοῦ πνευματικῆς ἐνεργείας.

Ὡσαύτως δίδονται ἔστιν ὅτε τὰ κύρια σημεῖα τῆς πλοκῆς ἱστορήματός τινος ὑπὸ τύπον φράσεων ἢ λέξεων, οἷον «πλοῖον —τρικυμία—ς.ο.ς.—σωτηρία», ἐπὶ τῇ βάσει δ' αὐτῶν ὁ μαθητὴς προκαλεῖται νὰ καταγράψῃ τὸ ὅλον συμπληρῶν καὶ ἀναπτύσσων δι' ἐλευθέρως ἐνεργείας τῆς φαντασίας καὶ τῆς κριτικῆς αὐτοῦ ἱκανότητος τὰ δοθέντα στοιχεῖα². Ὁ βαθμὸς δὲ τῆς δυσχερείας, τὴν ὁποῖαν θὰ συναντήσωσιν οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἐκθέσεων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιτυχίας ἐν τῇ διεξαγωγῇ αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δεξιότητος τοῦ διδασκάλου εἰς τὸ νὰ καθορίσῃ καὶ διατυπώσῃ τὰ οὐσιώδη σημεῖα τῆς πλοκῆς.

1. Ἴδε τὰ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς κατηγορίας «Φανταστικὰ γεγονότα» ἐν τῷ κεφαλαίῳ «Τίνες αἱ πηγαὶ ἐμπνεύσεως τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἐλευθέρως ἐκθέσεως», σ. 37. Ἐπίσης τὸ οἰκεῖον πόρισμα ἐν σελ. 42 ὡς καὶ τοὺς ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ 4 πίνακας, σ. 38—39.

2. Ἴδε καὶ Μ. Παπαμαύρου: Εἰδικὴ διδακτικὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας, σ. 52. Ἐν Ἀθήναις, 1933.

Δ'. 'Εφ' ὅσον Ικανῶς ὡσαύτως παρορμῶσι τοὺς μαθητὰς εἰς ἀνακοίνωσιν ἀπὸ τοῦ 12ου ἔτους καὶ ἐφεξῆς καὶ τὰ θέματα, ἅτινα οὗτοι ἐμπνέονται *ἐκ γεγονότων ἢ σκηνῶν τοῦ καθόλου ἐν τῇ κρινωνίᾳ βίου*, ὀρθὸν εἶναι νὰ μὴ παρορᾷ ὁ διδάσκαλος καὶ τὴν τοιαύτην πρὸς ἀνακοίνωσιν ὁρμὴν τῶν παιδῶν¹. Διὰ νὰ ἀποβαίῃ δ' ὅμως ἡ οἰκεία διδακτικὴ ἐργασία ἀποδοτικωτέρα, ὀρθὸν καθ' ἡμᾶς εἶναι ὁ διδάσκων κατὰ τὴν ἐκλογὴν παρομοίων θεμάτων νὰ περιορίζηται εἰς τὰ ἐξ αὐτοψίας, ἧτοι εἰς μόνα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἀντιληφθῆ ἰδίοις ὄμμασιν οἱ μαθηταὶ καὶ σχηματίσει οὕτω πλήρεις καὶ σαφεῖς ἐποπτείας.

Ε'. Τὰ ἡμέτερα στατιστικὰ πορίσματα διδάσκουσιν, ὅτι ἡ ἀνάθεσις θεμάτων ἀναφερομένων εἰς *τὰς ἀξίας* καὶ τὴν *περὶ τοῦ βίου θεωρίαν* εἶναι πρόωρος διὰ μαθητὰς ἡλικίας μικροτέρας τοῦ 14ου ἔτους, δι' ὃ καὶ ὀρθὸν εἶναι νὰ ἀποφεύγηται². Οἱ μαθηταὶ τῶν κατωτέρων ἡλικιῶν, μὴ κεκτημένοι τὸν βαθμὸν τῆς ὠριμότητος τὸν ἀπαιτούμενον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοιούτων θεμάτων καὶ μὴ ἔχοντες παρορμήσεις ἐκ τῶν ἔνδον δι' αὐτὰ, ὅταν ἐπιχειρῶσι ταύτην, προβαίνουν εἰς τὴν παράταξιν λέξεων καὶ οὕτως ἡ ἐκθεσις αὐτῶν εἶναι λόγοι κενοί, ὅπερ, ὡς εἰκόσ, ἀποβαίνει ἐπιβλαβέστατον διὰ τε τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν.

ΣΤ'. Θέματα ἀναφερόμενα εἰς *τὸ ἴδιον* τῶν μαθητῶν *ἐγὼ*, ἧτοι θέματα καθ' ἃ οἱ μαθηταὶ ἀναλύουσι τὰς κλίσεις καὶ τὰ μελλοντικὰ αὐτῶν σχέδια ἢ διατυποῦσι τὰς ἑαυτῶν σκέψεις περὶ ἐπικειμένων ἰδίων πράξεων εἴτε ἐξ ἀφορμῆς βεβιωμένων ἢ γεγονότων ἢ τέλος αὐτοχαρακτηρίζονται ἢ αὐτοβιογραφοῦνται, ἐνδείκνυται, συμφῶνως πρὸς τὰ ἡμέτερα πορίσματα, νὰ δίδωνται κατ' ἐξοχὴν εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς τελευταίας τάξεως τοῦ γυμνασίου.

Οὕτως οἱ μαθηταὶ ὑποβοηθοῦνται νὰ ἀναλύσωσι τὸ ἴδιον

1. Ἴδε τὸ οἰκείον πόρισμα ἐν σελ. 39—40 ὡς καὶ τοὺς ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ 4 πίνακας ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἐν σ. 30—32 λεγόμενα ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς κατηγορίας «Καθημερινὸς βίος».

2. Ἴδε τὸ ἐν σ. 39—41 ὑπ' ἀριθ. 2 πόρισμα τὸ συναχθὲν ἐκ τῆς στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς α' ἀπόψεως ὡς καὶ τοὺς ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ 4 πίνακας ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς κατηγορίας «Ἀξίαι καὶ περὶ βίου θεωρία» λεγόμενα ἐν σ. 36—37.

αύτων ἐγώ, νά διαγνώσωσι τὸν βαθμὸν καὶ τὰς κατευθύνσεις τῶν ἐπὶ μέρους ἱκανοτήτων των, νά ἐπεξεργασθῶσι ψυχικῶς προβλήματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν μέλλοντα βίον ἐν τῇ κοινῶνίᾳ τῶν ἐνηλίκων, εἰς ἣν μετ' ὀλίγον θὰ μεταστῶσιν, ἐφ' ὅσον εἰσέτι εὐρίσκονται περὶ τὸ τέλος τῆς σχολικῆς περιόδου¹.

* *

Ζ'. Ὡς εἶδομεν, ἕκαστος μαθητῆς συναρτᾷ μετὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ προσώπου τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ κατὰ τρόπον προσιδιάζοντα εἰς τὴν ἀτομικότητά του.

Τὴν τοιαύτην ποικίλην *συνάρτησιν τοῦ θέματος* πρὸς τὸ ὑποκειμένον τοῦ γράφοντος ἐγνωρίσαμεν ἤδη ἐν τῷ οἰκίῳ κεφαλαίῳ, ἔνθα παρεστήσαμεν ταύτην ἐποπτικῶς διὰ διαγράμματος².

Διὰ τοῦτο σκόπιμον εἶναι αἰ ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος ἐνδεχομένως διδόμεναι εἰς τοὺς μαθητὰς ὑποδείξεις ἐκ τῶν προτέρων ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος νά περιορίζωνται ὅσον τὸ δυνατόν εἰς τὸ ἐλάχιστον. Οὕτως, ἐκτὸς τῶν θεμάτων βεβαίως ἐκείνων, τῶν ὁποίων αὐτὴ ἡ φύσις μόνη ὀρίζει τὸν τύπον συναρτήσεως μετὰ τοῦ ὑποκειμένου τοῦ γράφοντος³, εἰς τὰ λοιπὰ δεόν νά ἀφεθῆ ἔλευθερία εἰς τὸν μαθητὴν νά συναρτήσῃ τὸ θέμα μετὰ τοῦ ὑποκειμένου αὐτοῦ κατὰ τὸν τύπον ἐκείνον, εἰς ὃν ῥέπει ἡ ἀτομικότης του.

Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀνωτέρω διατυπωθείσης ἀρχῆς, καθ' ἣν δὲν πρέπει οἱ μαθηταὶ νά δεσμεύωνται ἐκ τῶν προτέρων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ θέματος, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐπιτυχία τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων ἀποβαίνει ἀσφαλεστέρα, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρέχεται καὶ ἐντεῦθεν ἡ δυνατότης ἐκδηλώσεως τῆς ἀτομικότητος τοῦ μαθητοῦ, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀφορμώμενον τὸ σχολεῖον, κατὰ τὰ νῦν κρατοῦντα ἐν

1. Ἴδε τὸ ἐν σ. 43 ὑπ' ἀριθ 8 πόρισμα τὸ συναχθὲν ἐκ τῆς στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς α' ἀπόψεως ὡς καὶ τοὺς ὑπ' ἀριθ. 5 καὶ 6 πίνακας ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἐν σ. 32—33 λεγόμενα ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς κατηγορίας «Ἴδιον ἐγώ».

2. Ἴδε τὰ ἐν σ. 55 57 λεγόμενα.

3. Ἴδε τὸ ἐν σ. 57 ἐποπτικὸν διάγραμμα.

τῇ ἐπιστημονικῇ παιδαγωγικῇ, ὀφείλει νὰ ἐπιδράσῃ ἐπ' αὐτὸν παιδευτικῶς.

* * *

Η'. Τὸ δεδομένον ὅτι οἱ μαθηταὶ ἐπεξεργαζόμενοι ἐλεύθερα θέματα κατὰ κανόνα ἐντάσσουσιν αὐτά, ὡς εἶδομεν, καθ' ἀπάσας τὰς ἡλικίας εἰς τὸ παρὸν καὶ ἄμεσον παρελθόν¹, ὑπαγορεύει, ὅτι τὰ διδόμενα εἰς αὐτοὺς θέματα ἐκθέσεων σκόπιμον εἶναι κατὰ προτίμησιν νὰ ἀνήκωσι χρονικῶς εἰς τὸ παρὸν καὶ ἄμεσον παρελθόν, ἐφ' ὅσον βεβαίως ταῦτα φύσει ἐπιδέχονται ἀναγωγὴν εἰς τὸν χρόνον.

Θ'. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὰ *ἱστορικὰ θέματα* δὲν πρέπει νὰ εἶναι πολλὰ². Περιπτώσεις δέ, κατὰ τὰς ὁποίας δύναται νὰ δοθῶσι καὶ τοιαῦτα θέματα μετ' ἐπιτυχίας διδακτικῆς, εἶναι ἐκεῖναι, καθ' ἃς τὸ οἰκτεῖον ἱστορικὸν δεδομένον ὅπως δῆποτε παρασχεθέν, εἴτε διὰ τοῦ μαθήματος τῆς ἱστορίας εἴτε διὰ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου εἴτε διὰ τοῦ κλασικοῦ κειμένου, ἀπέβη παρὰ τοῖς μαθηταῖς ἰσχυρὰ βίωσις, οὕτω δὲ ἀπέκτησεν ἀναδημιουργικὴν δύναμιν. Τοῦτο εἶναι κατορθωτόν, ὡσάκις ὁ αὐτὸς διδάσκαλος διδάσκει τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας, τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νέων ἑλληνικῶν. Ἄλλως ἱστορικὰ θέματα ὀρθότερον εἶναι νὰ δίδωνται ὡς ἱστορικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸ οἰκτεῖον μάθημα.

Ι'. Τὰ εἰς τὸ μέλλον ἀναφερόμενα θέματα εἶναι κατ' ἐξοχὴν καρποφόρα, ὅταν δίδωνται εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν τελευταίων τάξεων τοῦ γυμνασίου³. Οὕτως ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀνταποκρινόμεθα πρὸς τὰς ψυχικὰς ἀνάγκας τῆς περιόδου τοῦ βίου, ἣν διατρέχουσιν οὗτοι, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑποβοηθοῦμεν αὐτοὺς εἰς

1. Ἴδε τὸ ἐν σ. 65-66 ὑπ' ἀριθ. 1 πόρισμα τὸ συναχθὲν ἐκ τῆς στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς γ' ἀπόψεως ὡς καὶ τοὺς ὑπ' ἀριθ. 11 καὶ 12 πίνακας. Ἴδε ἐπίσης τὴν ἀνάλυσιν τῆς κατηγορίας χρόνου «Παρὸν καὶ ἄμεσον παρελθόν» ἐν τῷ κεφαλαίῳ «Ἐντα εἰς τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεως κατὰ χρόνον», σ. 62-63.

2. Ἴδε τὸ οἰκτεῖον πόρισμα ἐν σελ. 68-69 ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἐν σ. 64 λεγόμενα ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς κατηγορίας «Ἱστορικὸν παρελθόν».

3. Ἴδε τὸ οἰκτεῖον πόρισμα ἐν σελ. 66-68 ὡς καὶ τοὺς ὑπ' ἀριθ. 13 καὶ 14 πίνακας, σ. 68-69, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἐν σ. 64 λεγόμενα ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς κατηγορίας «Μέλλον».

τήν επίλυσιν προβλημάτων στρεφομένων περί τήν σταδιοδρομίαν αὐτῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

* * *

Ἐπολείπεται νῦν νά ἐξετάσωμεν τὸ ἐξῆς σημεῖον :

Ἰσχύει ἀπολύτως ἡ ἀρχή, καθ' ἣν πᾶσα διδακτικὴ ἐπίδρασις πρέπει νά ἀφορμᾶται ἀπὸ τοῦ παιδός, τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνατοτήτων, τῶν διαφερόντων καὶ γενικῶς τῆς ἀτομικότητος αὐτοῦ ἢ ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι παράγοντες, οἱ ὅποιοι ὀρθὸν καὶ δίκαιον εἶναι νά ὀρίζωσι τὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς προσαρμογῆς πρὸς τὴν ἀτομικότητα π.χ. ἀρχαὶ a priori, ἀπαιτήσεις τῆς πολιτείας, πρακτικαὶ ἀνάγκαι κ.τ.λ. ; Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο θεωρητικὸν πρόβλημα τῆς ἐπιστήμης τῆς ἀγωγῆς ἐνδιαφέρει ἡμᾶς καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐργασίᾳ, ἀπὸ τῆς πρακτικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς. Ἐνταῦθα δηλαδὴ τίθεται τὸ συγκεκριμένον ἐρώτημα:

Πάντα τὰ ὑποδεικνυόμενα εἰς τοὺς μαθητὰς ὑπὸ τοῦ διδασκοντος θέματα ἐκθέσεων πρὸς ἀνάπτυξιν πρέπει τοῦ λοιποῦ νά ἐκλέγωνται συμφώνως πρὸς τὰ πορίσματα εἰδικῶς ἐπὶ τοῦτο διεξαχθεῖσων ἐρευνῶν περὶ τῶν ἀρεστῶν εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν ἐπὶ μέρους ἡλικιῶν θεμάτων ; Ἡ μήπως ὑπάρχουσι θέματα, τὰ ὅποια ὁ μαθητὴς ἐν τῇ Μέσῃ Ἰδίᾳ Ἐκπαιδεύσει πρέπει νά ἐθισθῆ νά πραγματεῦται ἔστω καὶ ἂν ταῦτα κείνται ἔξω τοῦ κύκλου τῶν ἀμέσων διαφερόντων αὐτοῦ, οἷον αἰτήσεις, ἀναφοραί, πραγματεῖαι διάφοροι κ.τ.δ. ;

Τὸ ὅτι καὶ τὰ τοιαῦτα θέματα εἶναι σπουδαιότατα ὡς συμβάλλοντα εἰς τὴν καθόλου μὀρφωσιν τοῦ μαθητοῦ καὶ προπαρασκευῆν διὰ τὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ βίον καὶ ὡς προάγοντα τὴν παρ' αὐτῷ πνευματικὴν πειθαρχίαν, παρ' οὐδενός καὶ τοῦ ἐλάχιστου ἀσχοληθέντος περὶ τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων ἰδεῶν δύνανται νά ἀμφισβητηθῆ.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν θά δίδωνται εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ θέματα πρὸς ἀνάπτυξιν, μὴ συμπίπτοντα πρὸς τὸν κύκλον τῶν πηγαίων αὐτῶν διαφερόντων. Ἄλλ' ἵνα μὴ ἀρῆθῃ ἐκ τοῦ μέσου ἡ ἀρχὴ τῆς προσαρμογῆς τῆς διδακτικῆς ἐργασίας πρὸς τὴν ἀτομικότητα τοῦ μαθητοῦ, ἥτις μόνη ἐγγυᾶται τὴν ἐπιτυχίαν παντός παιδευτικοῦ μέσου, καὶ ἵνα πρὸ παντός ἐπιτευ-

χθῶσιν ὅσῳ τὸ δυνατόν πληρέστερον αὐτοὶ οἱ διὰ τῶν ἐκθέσεων τούτων ἐπιδιωκόμενοι σκοποὶ, ἐνδείκνυται, ὅπως καταβάλληται προσπάθεια, ὥστε τὰ τοιαῦτα θέματα νὰ συσχετίζονται ἔστω καὶ ἐμμέσως πρὸς τὸν κύκλον τῶν μαθητικῶν διαφερόντων, εἴτε νὰ ἐντάσσωνται εἰς τὰ πλαίσια, ἐντὸς τῶν ὁποίων κινοῦνται ψυχικῶς οἱ μαθηταί.

Κατόπιν τῶν ἐνταῦθα λεχθέντων οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι προσφορώτατος χρόνος πρὸς ἀνάθεσιν καὶ τοιούτων θεμάτων ἐκθέσεων, μὴ ἀντιστοιχοῦντων πρὸς τὸν κύκλον τῶν ἀμεσωτάτων διαφερόντων τῶν μαθητῶν, εἶναι κατ' ἐξοχὴν τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς εἰς τὸ Γυμνάσιον φοιτήσεως, οὐ μόνον διότι πρόκειται περὶ τῶν ὠριμωτάτων μαθητῶν τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ διότι διαρκοῦντος τούτου ἰδιαιτέρως ἀπορροφῶνται οἱ μαθηταὶ ὑπὸ σκέψεων εἰς τὸ προσεχές μέλλον ἀναφερομένων καὶ τὴν προσεχῆ μετὰστασιν εἰς ὑπεύθυνον μορφήν ζωῆς πολλαχῶς ἀνατεμνουσῶν¹.

1. Ἴδε τὸ ὑπ' ἀριθ. 3 πόρισμα τὸ συναχθὲν ἐκ τῆς στατιστικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς γ' ἀπόψεως, σελ. 66-68 καὶ τὰς ἐν σ. 67 68 σημειώσεις.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἀνά χεῖρας ἐργασίας δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα καὶ ἄλλα δειγμάτων θεμάτων, πλὴν τῶν ἐντὸς τοῦ κειμένου μνημονευθέντων, ἐκ τῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ μαθητῶν διαφόρων ἡλικιῶν κατὰ τὴν σύνταξιν ἐλευθέρας ἐκθέσεως.

Ταῦτα παραθέτομεν κατατεταγμένα κατὰ κατηγορίας ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ κύκλου διαφέροντος, ἐξ οὗ οἱ γράψαντες ἠντλησαν τὴν ἔμπνευσιν αὐτῶν ¹, συνοδευόμενα καὶ ὑπὸ βραχυτάτης περιλήψεως τοῦ περιεχομένου, ἐφ' ὅσον ὁ τίτλος τῆς ἐκθέσεως δὲν εἶναι σαφῶς δηλωτικὸς αὐτοῦ.

Τὸ ἐπίμετρον τοῦτο σκοπεῖ νὰ διευκολύνη τὸν διδάσκοντα τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων ἰδεῶν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν καταλλήλων δι' ἐκάστην ἡλικίαν καὶ σχολικὴν τάξιν θεμάτων, ἧτοι τῶν εὐρισκομένων ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν διαφερόντων τῶν μαθητῶν καὶ ἀντιστοιχούντων πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ὀριμότητος.

α') Σχολικὸς βίος.

1. Μία ἐκδρομὴ εἰς τὸ Καβούρι.

[Τὰ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ πεπραγμένα κατὰ τὴν σχολικὴν ταύτην ἐκδρομὴν. 10—11] ².

2. Οἱ σχολικοὶ μας ἀγῶνες.

[Περιγράφεται ἡ διεξαγωγὴ τῶν σχολικῶν ἀγώνων. 11—12]

3. Τέρεφεις ἐκ τοῦ σχολικοῦ μας κήπου. [12—13].

4. Ἐκθεσεὶς παιδικῶν σχεδίων.

[Τὰ καλύτερα τῶν ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ μαθητικῶν ἔργων. 12·13]

1. Δὲν παραθέτομεν θέματα, ἅτινα οἱ μαθηταὶ ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τῆς ψυχολογικῆς ἐξετάσεως ἐν τῷ Π.Σ.Π.Α., καθ' ὅσον ταῦτα ἰδιάζουσιν εἰς τὸν ἐν τῷ σχολεῖν τούτῳ βίον τῶν μαθητῶν.

2. Οἱ ἀριθμοὶ δηλοῦσι τὴν ἡλικίαν τοῦ γράψαντος εἰς ἕτη.

5. *Παραμοναὶ διαγωνισμῶν.*

[Ἡ ἀγωνία ἢ ὁποία συνέχει τοὺς μαθητὰς κατὰ τὴν πρὸ τῶν διαγωνισμάτων περίοδον καὶ ἡ ἐξήγησις αὐτῆς. 13—14].

6. *Τύποι.*

[Χαρακτηρισμὸς τύπων μαθητῶν τῆς τάξεως τοῦ γράφοντος. 14—15]

7. *Ἐνῶ πλησιάζουν αἱ σχολικαὶ διακοπαί.*

[Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς προσεγγίσεώς των ἀναφέρει τοὺς κόπους, εἰς τοὺς ὁποίους ὑποβάλλονται οἱ μαθηταὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν διαγωνισμάτων. 14—15]

8. *Ἔνας διαγωνισμὸς.*

[Ἐπεισὸδιόν τι κατὰ τὸν διαγωνισμὸν εἰς τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας μὲ ἥρωα τὸν γράφοντα, ὅστις δὲν ἐγνώριζε τὸ θέμα. 14—15]

9. *Χαρακτηρισμὸς ἐνὸς συμμαθητοῦ μου.* [14—15]

10. *Ἡ ἐκδρομὴ εἰς τὴν Βάροκιζαν καὶ ἡ αὐτοθυσία ἐνὸς συμμαθητοῦ μου.*

[Ἡ αὐτοθυσία ἐνὸς τῶν συμμαθητῶν του, ἵνα σώσῃ μαθητὴν τοῦ σχολείου κινδυνεύοντα νὰ πνιγῇ. 14—15]

11. *Περιμένοντας τὴν ἐκδρομὴν.*

[Ἡ μεταξὺ τῶν μαθητῶν συζήτησις ἐπὶ τῆς ἀποφασισθεῖσης ἀλλὰ ματαιωθεῖσης σχολικῆς ἐκδρομῆς. 14—15]

12. *Πῶς πρωτοπῆγα εἰς τὸ σχολεῖον.* [15—16]

13. *Ἀπὸ τὴν σχολικὴν στὴν κοινωνικὴν ζωὴν.*

[Ὁ ὄλος μαθητικὸς τοῦ γράφοντος βίος, οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους θὰ ἐνθυμῆται αὐτὸν καὶ ἡ ἀντιδιαστολὴ του πρὸς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, εἰς τὴν ὁποίαν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τις, πρέπει νὰ ἐργασθῇ σκληρῶς. 16—17]

14. *Ἐφ' ὅσον πλησιάζει τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους.*

[Οἱ λόγοι δι' οὓς οἱ μαθηταὶ καταβάλλουν ὑπερανθρώπους κόπους κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἐκάστου σχολικοῦ ἔτους. 16—17]

15. *Ἡ σωματικὴ ἀγωγή εἰς τὰ σχολεῖα.*

[Αἱ ἐν τοῖς σχολείοις καταβαλλόμεναι προσπάθειαι διὰ τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδῶν καὶ ἡ καταβλητέα ἐκ μέρους τοῦ Κράτους προσπάθεια πρὸς ἄρτιωτέραν αὐτῆς διεξαγωγὴν. 17—18]

16. *Μαθητικαὶ ἀναμνήσεις.*

[Περιγράφει τὰ τῆς πρώτης του ἐγγραφῆς εἰς τὸ σχολεῖον ἀναπολῶν συνάμα τὸν ὄλον του μαθητικὸν βίον. 18—19]

17. *Τὸ σχολεῖο.*

[Ἡ ἀναγκαῖότης τοῦ σχολείου καὶ ἡ θλίψις τοῦ γράφοντος διὰ τὴν ἐντὸς ὀλίγου ἐξ αὐτοῦ ἀποφοίτησίν του. 18—19]

18. *Ἐνῶ κλείουν τὰ σχολεῖα γιὰ πάντα.*

[Ἡ ἀργοπορία, μεθ' ἧς παρέρχονται αἱ διδασκαλικά ὦραι τῶν τελευταίων ἡμερῶν ἐκάστου σχολικοῦ ἔτους καὶ αἱ σκέψεις, τὰς ὁποίας οἱ μαθηταὶ κάμνουν κατ' αὐτάς. 18—19]

β) Γεγονότα τοῦ προσωπικοῦ βίου τοῦ παιδός.

19. Μία ἐκδρομὴ εἰς Πόρτο Ράφιη.

!Ἀναφέρει τὸ δρομολόγιον τῆς διαδρομῆς καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένα κατὰ τὴν οἰκογενειακὴν ταύτην ἐκδρομὴν. 10—11]

20. Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ θείου.

[Πῶς ἐπέρασε καθ' ἡν ἡμέραν ἐπεσκέφθη αὐτοὺς ὁ θεῖος του. 11—12]

21. Μία καλὴ μου πρᾶξις. [12—13]

22. Ἐν ταξίδιον ἀπὸ τᾶς Ἀθήνας εἰς Ἀγγλίαν.

[Ἡ διαδρομὴ ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των ἐκ Πειραιῶς μέχρι τῆς εἰς Ἀγγλίαν ἀφίξεώς των διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Μάγχις. 12—13]

23. Πῶς ἔμαθα νὰ κολυμβῶ. [13—14]

24. Προετοιμασίαι διὰ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὸ βουνόν.

[Αἱ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των προετοιμασίαι καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένα κατὰ τὴν ἀνάβασιν. 13—14]

25. Τὸ ἀλώνισμα.

[Τὰ ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένα εἰς τὸ κτῆμα των κατὰ τινὰ ἡμέραν τοῦ ἔτους, ὅποτε μετέσχε τοῦ ἀλώνισματος κ.λ. 13—14]

26. Οἱ ἄγωνες μεταξὺ δύο ομάδων εἰς τὸ Πανελλήνιον Γυμναστήριον.

[Ἡ διεξαγωγὴ ἀγωνισμάτων κλασικοῦ ἀθλητισμοῦ μεταξὺ δύο ομάδων παιδων τῆς συνοικίας του με συμμετοχὴν καὶ τοῦ γράφοντος εἰς μίαν τῶν ομάδων τούτων. 13--14]

27. Τὰ ἔργα μου πὸν ἔγιναν πρὸς τελειοποίησιν ἑνὸς μέρους τῆς οἰκίας μου.

[Ἡ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευὴ πλιθῶν, δι' ὧν περιετριγύρισε τὸν κήπον τῆς οἰκίας των, ἢ ὑπ' αὐτοῦ φύτευσις τοῦ κήπου καὶ ἢ ἐν αὐτῷ κατασκευὴ οἰκίσκου διὰ τὸν σκύλον του. 14—15]

28. Μία κακὴ μου πρᾶξις καὶ αἱ συνέπειαι τῆς. [15—16]

29. Προσκοπικὴ ζωὴ.

[Ἡ προσκοπικὴ ζωὴ ἐν στρατοπέδῳ, ὅπως τὴν ἔζησεν ὁ γράφων μετὰ τῶν ἄλλων προσκόπων εἰς τὴν εἰς Λούτσαν προσκοπικὴν κατασκήνωσιν κατὰ τὴν ἑβδομάδα τοῦ Πάσχα. 15—16]

30. Φουρτούνα.

[Ἡ ἀγωνία του λόγῳ τῆς μεγάλης θαλασσοταραχῆς κατὰ ἕν ταξιδίον του. 16—17]

31. Τὸ πρῶτο μάνιο.

[Τί ἔκαμε κατὰ τὸ πρῶτον του ἐφετεινὸν θαλάσσιον λουτρόν. 16—17]

32. Τὸ μάζευμα τοῦ τσαγιῶ.

[Ἡ πιῶσις καὶ ὁ ἐλαφρὸς τραυματισμὸς του κατὰ τινὰ εἰς τὸ βουνόν μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου του ἀνάβασιν των, διὰ νὰ συλλέξουν τέιον. 17—18]

33. Πῶς ἐπέρασα ἐν ἀπόγευμα.

[Οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους ἀπὸ τῆς πρωίας ἦτο μελαγχολικός καὶ πῶς ἐπέρασεν εὐχάριστα τὸ ἀπόγευμά του λόγῳ μεταβολῆς τῶν συνθηκῶν. 17—18]

34. Μιὰ νύκτα καὶ μιὰ μέρα στὴ θάλασσα γιὰ ψάρεμα.

[Ἡ συμμετοχὴ του εἰς ἀλιευτικὴν διὰ πυρροφανίου καὶ δικτύων ὀλονύκτιον καὶ ἡμερησίαν ἔξοδον διὰ ψάρευμα μετὰ συγγενῶν του ἀλιέων. 17—18]

35. Ἐνῶ περνοῦν αἱ διακοπαί,

[Ἡ προπαρασκευὴ θαλασσίου βραδυνοῦ περιπάτου κατὰ τὰς διακοπὰς καὶ ὁ περίπατος. 18—19]

γ') Καθημερινὸς βίος.

36. Ὁ μανάβης.

[Τὰ κατὰ τὸν πλανόδιον ὀπωροπώλην. 12—13]

37. Χωριάτικη ζωὴ.

[Πῶς εἰς μικρὸς ποιμὴν φονεύσας κόρακα ἐξηπάτησε τὸν ἀδελφόν του πωλήσας τοῦτον εἰς αὐτὸν ὡς ἀγριοκόκκορα ἀντὶ διδράχμου καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν, ὅτε ἀπεκαλύφθη ἡ ἀπάτη, ὅπως τὰ ἀντελήφθη ὁ γράψας κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ εἰς τὴν πατρίδα του διαρκοῦντος τοῦ θέρους. 12—13]

38. Ὁ θερισμός.

[Πῶς διεξάγεται οὗτος. 13—14]

39. Τὸ χωριάτικο Πάσχα.

[Περιγράφει τὰ λαμβάνοντα χώραν ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ του πατρίδι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα. 13—14]

40. Ἡ κίνησις εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Μιλάνου.

[Ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἐπιβατῶν ἐν τῷ σταθμῷ τοῦ Μιλάνου καὶ τοῦ εἰσπράκτορος ἐν ταῖς ἀτμαμάξαις κατὰ τὴν ἔκδοσιν εἰσιτηρίων. 13—14]

41. Μιὰ χαρά... ἕνας πόνος.

[Ὅσα βλέπει κατὰ τινὰ νύκτα τῶν Ἀπόκρων εἰς συνοικισμὸν τινὰ καὶ ἡ θλίψις του, διότι κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας δὲν διασκεδάζουσιν οἱ πτωχοὶ ὅπως οἱ πλοῦσοι. 14—15]

42. Ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ χωρίου μου.

[Ἡ ἔξοδος ὄλων τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου του πρὸς τὰς ἀμπέλους κατὰ τὸν μῆνα τοῦ τρυγητοῦ καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν πραττόμενα κατ' αὐτὴν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. 14—15]

43. Περιγραφή μιᾶς ἐκδρομῆς.

[Τὰ ὑπὸ τῶν χωρικῶν καὶ ἄλλων προσκυνητῶν πεπραγμένα εἰς τι χωρίον τῶν Θηβῶν κατὰ τὴν πανήγυριν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρέθη καὶ ὁ γράψας μετὰ τινῶν φίλων του. 15—16]

44. Ὁ κολουραῖς. [15—16]

45. Σύγκρουσις.

[Ἦ ὡς ἐκ θαύματος σωτηρία τῶν ὁδηγῶν κατὰ τὴν σύγκρουσιν δύο αὐτοκινήτων καὶ αἱ ἀνταλλαγεῖσαι ὄβριες μετὰ ταύτην. 15—16]

46. Μερικὲς ἡμέρες καλοκαιριοῦ.

[Τὰ εἰς τὰς ἐξοχὰς παρατηρούμενα κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ θέρους. 16—17]

47. Τὸ Φάληρον ὡς ἀποβάθρα τῶν ξένων.

[Ἦ ἄφιξις εἰς τὸ Φάληρον πλοίου τινὸς μετὰ περιγητῶν, ἢ ἀποβίβασίς των, αἱ ἀπαιτήσεις τῶν λεμβούχων, μικροπωλητῶν, σωφῆρ κ.λ., ὡς τὰ ἀντελήφθη ὁ γράψας κατὰ τινα ἐπὶ τῆς ἐξέδρας τοῦ Φαλήρου παραμονὴν του. 16—17]

48. Παράξενα ἐπαγγέλματα.

[Περιγράφει τὰ κατὰ τοὺς ἐξασκοῦντας ἐν τῇ ὁδῷ Ἀθηνᾶς παράξενα ἐπαγγέλματα, κυρίως διαφημιστικὰ εἰδῶν ἐμπορίου. 16—17]

49. Ἡ χθεσινὴ κηδεῖα.

[Ὅσα βλέπει κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ παρακολούθησιν τῆς κηδεῖας δημοσίου ἀνδρός. 17—18]

50. Ἀθῆναι—Μαλακᾶσα.

[Ἦ συμπεριφορὰ τῶν ἐκδρομέων διὰ τὴν ἐξασφάλισιν εἰσιτηρίου καὶ θέσεως. 17—18]

51. Οἱ ἀπόκληροι τῆς τύχης ἢ τὰ χάλια τῆς κοινωνίας εἰς δύο εἰκόνας.

[Παρουσιάζων δύο πληγὰς τῆς κοινωνίας, τοὺς ἀλήτας καὶ τοὺς ἐπαίτας καὶ κυρίως τὰς ἐπαιτούσας γυναῖκας μετὰ παιδῶν ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτῶν, ὡς τὰς συναντᾷ τις καθημερινῶς ἀνά τὰς ὁδοὺς, καταφέρεται κατὰ τῆς κοινωνίας ὡς μὴ λαμβανούσης μέτρα προστασίας. 18—19]

δ') Ἴδιον ἐγώ.

52. Εἰς τί ὀφείλεται ἡ ἀγάπη μου πρὸς τὸ ἐλληνικὸν πολεμικὸν ναυτικόν.

[Αἰτιολογεῖ, διατὶ ἐπιθυμεῖ νὰ γίνῃ ἀξιωματικὸς τοῦ Β. Ναυτικοῦ. 12—13]

53. Ὁ βίος μου.

[Ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ προσχολικοῦ του βίου καὶ ἡ λύπη του ἀπὸ τὸν πρὸ ἔτους θάνατον τῆς μάμμης του καὶ τὴν ἀσθένειαν τοῦ πατρὸς του. 13—14]

54. Τί εἶμαι.

[Λέγων ὅτι δὲν εἶναι ἐξαιρετικὴ φυσιογνωμία καὶ ὅτι δὲν συνέβη εἰς αὐτὸν ἐξαιρετικόν τι, ὡς συμβαίνει εἰς τοὺς ἥρωας τῶν διηγημάτων καὶ μυθιστορημάτων, ἀναφέρων δὲ τὴν κοινότητα τῆς μέχρι τοῦδε

ζωῆς του, καταλήγει μετά τινος άπαισιοδοξίας, ότι είναι εις άνθρωπος επί πλέον εις τόν κόσμον. 14—15]

55. *Περασμένα.*

[Ἡ λύπη του, διότι περνοῦν καί φεύγουν τὰ εὐτυχισμένα χρόνια, χωρίς νά παραμένουν αἰωνίως. 14—15]

56. *Σκέψεις μου ἐπὶ τῶν ἐπικειμένων διακοπῶν. [15—16]*

57. *Μέλλον.*

[Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπικειμένης ἀπὸ τοῦ γυμνασίου ἀποφοιτήσεως του ἀναπιύσσει τοὺς λόγους, δι' οὓς τὸν ἐλκύει τὸ μέλλον. 16—17]

58. *Αἱ πολιτειακαὶ μου πεποιθήσεις. [16—17]*

59. *Θάλασσα.*

[Ἡ μεγάλη τοῦ γράψαντος ἀγάπη διὰ τὴν θάλασσαν, πλησίον τῆς ὁποίας ἔζησε καὶ θέλει νά ζήσῃ διὰ πάντα. 17—18]

60. *Τὸ καλοκαίρι.*

[Σχέδια διαθέσεως τοῦ χρόνου κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. 17—18]

61. *Τίς ἢ διὰ τὸ μέλλον φιλοδοξία μου. [17—18]*

62. *Τί εἶναι αἱ δύσκολοι στιγμαὶ τῆς ζωῆς.*

[Διατί εὐχαριστεῖται νά ἀναπολῇ στιγμάς, ἄς μετὰ δυσχερειῶν διῆλθε, ἐνῶ λησμονεῖ τὰς εὐχαρίστους. 18—19]

63. *Ποῖον ἐπάγγελμα θὰ ἀκολουθῆσω.*

[Ἐκκινῶν ἐκ τῆς ἀρχῆς, ότι τὸ ἐπάγγελμα πρέπει νά εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὰς κλίσεις καὶ τὰ διαφέροντα ἐκάστου, ἀναφέρει τοὺς λόγους τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκλογῆς τοῦ στρατιωτικοῦ ἐπαγγέλματος. 18—19]

64. *Σκέψεις ἐπὶκαιρες.*

[Ἡ ἐπιθυμία του νά γίνῃ ἀεροπόρος καὶ αἱ πρὸς πραγμάτων ταύτης καταβαλλόμεναι ὑπ' αὐτοῦ προσπάθειαι. 18—19]

ε') *Φύσις.*

65. *Ἐνας μαγευτικὸς περίπατος.*

[Ἡ εὐχαρίστησις τοῦ γράψαντος ἀπὸ τὴν ὠραιότητα τῆς φύσεως κατὰ τινὰ περίπατον αὐτοῦ 10—11]

66. *Ἡ ζωὴ τῆς γαρουφαλιᾶς.*

[Παρακολουθῶν τὴν ἀπὸ ἔτους ὑπ' αὐτοῦ ἀγορασθεῖσαν γαρουφαλιὰν ἀναφέρει τὰς κατὰ τὴν ἀνάπτυξίν της παρατηρηθείσας μεταβολάς. 11—12]

67. *Τὸ ἀνοξιάτικο τριαντάφυλλο.*

[Ἡ ἐμφάνισις ἑνὸς τριανταφύλλου κατὰ τὴν ἀνοιξιν, ἢ ἀνάπτυξις του καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμάς. 12—13]

68. *Ἡ δύσις.*

[Περιγραφή τῆς φύσεως. 13—14]

69. *Ἡ χιών.*

[Περιγραφή τοῦ φυσικοῦ τούτου φαινομένου. 13—14]

70. *Ἀνοιξιάτικο ἡλιοβασίλεμα. (14—15)*

71. *Ποία ἡ καλύτερα ἐποχὴ τοῦ ἔτους.*

[Περιγράφων τὴν φύσιν κατὰ τὴν ἀνοιξιν, λέγει ὅτι τοῦ ἀρέσει ἡ ἐποχὴ αὕτη. 14—15]

72. *Ἡ πρωτομαγιά.*

[Ἡ ὠραιότης τῆς φύσεως κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην. 15—16]

73. *Ἐνα βράδυ εἰς τὸ δάσος μὲ πανσέληνον.*

[Περιγράφει τὴν φύσιν κατὰ πανσέληνόν τινα νύκτα ἐν ἐξοχῇ. 15—16]

74. *Μία ἀξέχαστη ἐκδρομὴ στὴ Χαλκίδα.*

[Περιγράφει τὴν φύσιν κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἐκδρομῆς του ταύτης. 17—18]

75. *Ἐξοχή.*

[Ἡ ὠραιότης τῆς φύσεως πρὸ καὶ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ὅπως τὴν ἀπέλαυσεν ὁ γράψας κατὰ τινα εἰς τὸ βουνὸν ἀνάβασιν του. 17—18]

76. *Τὸ ἐφετεινὸν θέρος.*

[Ἡ στενοχωρία του ἐκ τῆς συνεχιζομένης ἀσταθείας τοῦ καιροῦ, καίτοι διατρέχονεν τὸ τέλος τοῦ Μαΐου. 18—19]

77. *Μία ὠραία ἐκδρομὴ.*

[Ἡ ὠραιότης τῆς φύσεως κατὰ τὴν θην πρωινήν, ὅπως τὴν βλέπει ὁ γράψας κατὰ διαδρομὴν τινα ἐπ' αὐτοκινήτου ἀπὸ Ἀθηνῶν εἰς Κηφισιάν τὴν ἀνοιξιν. 18—19]

στ') Βίος τῶν ζώων.

78. *Τὰ γατάκια ποὺ ἐγέννησεν ἡ γάτα μας.*

[Αἱ περιποιήσεις του πρὸς αὐτά, τῶν ὁποίων τὴν ζωὴν παρακολουθεῖ. 10—11]

79. *Ὁ λαγὸς καὶ ἡ χελώνη.*

[Πῶς λαγῶδες τις εἰς συναγωνισμόν δρόμου μετὰ χελώνης ἐνικῆθη ἐξ αἰτίας τῆς ἀνοησίας καὶ ἐπιπολαιότητός του. 10—11]

80. *Ὁ Μπρίκος.*

[Ἡ λαιμαργία τῆς μικρᾶς γαλῆς του. 11—12]

81. *Ὁ περιηγητὴς καὶ ἡ λύκαινα.*

[Ἡ σωτηρία ὑπὸ περιηγητοῦ τινος σκύμου ἐμπεισόντος εἰς ἐνέδραν καὶ ἡ ἔμπρακτος ἀπόδειξις τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς μητρὸς τοῦ σκύμου πρὸς τὸν σωτήρα τοῦ τέκνου της. 11—12]

82. *Μία ἐπίσκεψις εἰς τὴν πιηνοτροφικὴν ἔκθεσιν.*

[Περιγράφει τί εἶδεν ἐν αὐτῇ. 11—12]

83. *Ὁ ἀετός καὶ ὁ λαγός.*

[Εἰς σπουργίτης περιγελαῖ λαγῶν ἀρπαγέντα ὑπὸ ἀετοῦ παρὰ τὴν ταχύτητα τῶν ποδῶν του· ἡ εὐστοχος ἀπάντησις τοῦ λαγωῦ, διότι κατὰ τὴν στιγμήν ἐκείνην ἀρπάζεται καὶ ὁ σπουργίτης ὑπὸ ἰέρακος. 12—13]

84. *Τὸ εὐγνωμον πτηνόν.*

[Ἡ εὐγνωμοσύνη ἑνὸς πτηνοῦ πρὸς αὐτὸν λόγῳ τῶν περιποιήσεων, τὰς ὁποίας τῷ ἐπέδειξε κατὰ τὰς παγεράς τοῦ χειμῶνος ἡμέρας. 13—14]

85. *Τὸ ἄλογον.*

[Ἡ ἀφοσίωσις ἵππου τινὸς πρὸς τὸν κύριόν του. 14—15]

86. *Μητρικὴ ἀγάπη.*

[Ἀφηγείται, πῶς ἡ γαλῆ των διὰ τῆς ἐπιμονῆς της διέσωσε τὰ ἐκ τῶν τεσσάρων πρὸ ἡμερῶν γεννηθέντων τέκνων της ἑναπομείναντα δύο. 15—16]

87. *Ἡ ἐκδρομὴ καὶ τὰ εὐρήματά της.*

[Ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεύρεσις φωλεᾶς λαγωῦ κατὰ τινὰ ἐκδρομὴν του ἐκ μιᾶς νήσου εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκατοίκητον νῆσον καὶ ἡ σύλληψις τῶν τέκνων καὶ τῆς μητρός. 16—17]

88. *Ἐνας πιστὸς σκύλος.*

[Ἡ ἀφοσίωσις κυνὸς πρὸς τὸν κύριόν του καὶ ἡ βελτίωσις τοῦ χαρακτήρος τοῦ κυρίου τοῦ κυνὸς ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ τελευταίου. 17—18]

ζ') Πολιτικὴ Ἱστορία.

89. *Τὸν καιρὸν τῆς σκλαβιᾶς.*

[Ὁ τρόμος τὸν ὁποῖον ἠσθάνθη μήτηρ τις νομίσασα ὅτι ἤρχοντο Τούρκοι νὰ πάρουν τὸ τέκνον της διὰ τὸ παιδομάζωμα. 12—13]

90. *Ὁ Πατριάρχης.*

[Διηγείται, πῶς εἰς μικρὸς, ὅστις παρηκολούθησε τὰ μαθήματα τοῦ «κρυφοῦ σχολείου» κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν τοῦ 1821 περίοδον, ἔγινε Πατριάρχης. 13—14]

91. *Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου.*

[Ἡ σύλληψις τοῦ Ἀθανασίου Διάκου μετὰ τὴν ἀτυχῆ μάχην τῆς Ἀλαμάνας καὶ ἡ ἐκτέλεσις του. 14—15]

92. *Δάμων καὶ Φιντίας.*

[Διηγείται τὴν ἱστορίαν τῶν δύο τούτων φίλων. 14—15]

93. *Πῶς ἕνα ἑλληνικὸν τρεχαντήρι ἐβύθισεν ἕνα γερμανικὸν ὑποβρύχιον.*

[Ἡ ὑπὸ ἑλληνικοῦ τινος ἱστιοφόρου ἐξωπλισμένου διὰ κανονίου βύθισις κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἑνὸς γερμανικοῦ ὑποβρυχίου. 15—16]

94. *Ἀνάπτυξις τοῦ ἰε' Κεφαλαίου ἐκ τῶν Λεοβιακῶν τοῦ Θουκυδίδου. [16—17]*

η) Πολιτισμός.

95. *Ἡ Νέα Ὑόρκη.*

[Περιγράφων τὸν ζωολογικὸν κήπον, τὸ ἰχθυοτροφεῖον, τὸ παλαιολογικὸν μουσεῖον, τοὺς οὐρανοξύστας καὶ τὸ ἵπποδρόμιον τῆς Ν. Ὑόρκης, δικαιολογεῖ τὸν θαυμασμόν του διὰ τὴν πόλιν ταύτην, τὴν ὁποίαν δὲν θά λησμονήσῃ ποτέ. 11—12]

96. *Ἡ Ρώμη.*

[Περιγράφει τὰ ἐν Ρώμῃ ἀξιοθέατα, ἦτοι τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ Ἄγνωστου Στρατιώτου. 11—12]

97. *Μία κρίσις περὶ τοῦ συγγραφέως Σπύρου Μελά.*

[Ἀναφέρει τὰ ἔργα τοῦ συγγραφέως Σπύρου Μελά μετὰ συντόμου περιλήψεως τοῦ «Γέρου τοῦ Μωρηᾶ» καὶ τῶν «Πολεμικῶν Σελιδῶν» καὶ ἐκφέρει κρίσεις περὶ τοῦ συγγραφέως τούτου. 12—13]

98. *Περιοληπτικὴ ἐπισκόπησις τῆς περιόδου τοῦ γερμανικοῦ κλασικισμοῦ.*

[Ἀναφέρει τοὺς γερμανοὺς κλασικοὺς τοῦ 18ου καὶ τοῦ 19ου αἰῶνος, τὰ ἔργα των καὶ τὰ κατὰ τὴν συμβολὴν των. 15—16]

99. *Σκέψεις γιὰ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα.*

[Τὰ ἔργα τέχνης ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα. 15—16]

100. *Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀνθρώπου διὰ μέσου τῶν αἰῶνων.*

[Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. 15—16]

101. *Ἡ συγκοινωνία ὡς παράγων πολιτισμοῦ.*

[Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς ἐξελλίξεως τῶν μέσων συγκοινωνίας καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ. 16—17]

102. *Ὁ ἀθλητισμὸς τῆς Ἑλλάδος.*

[Παραλληλιζῶν τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἀθλητισμὸν πρὸς τὸν σημερινὸν τοιοῦτον ἐκφέρει κρίσεις περὶ τοῦ τελευταίου. 16—17]

103. *Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ.*

[Μετὰ σύντομον εἰσαγωγὴν ἐπὶ τοῦ ἀκριτικοῦ ἐποικοῦ ἀναλῶει τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ ἀναφερόμενον τμῆμα. 16—17]

104. *Ἡ Ἰσπανικὴ φιλολογία.*

[Ἡ ἐν Ἰσπανίᾳ φιλολογικὴ κίνησις ἀπὸ τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως μέχρι σήμερον ἐν ἀδροτάταις γραμμαῖς. 16—17]

105. *Μία ἐκδρομὴ εἰς τὴν παλαιὰν Κόρινθον.*

[Ἡ ἐν Κορίνθῳ ἀρχαία ἀγορὰ καὶ τὸ μουσεῖον. 17—18]

θ) Ἀξίαι καὶ περὶ βίου θεωρία.

106. *Ὅποιος θέλει τὰ πολλὰ, χάνει καὶ τὰ λίγα.*

Ἐπαλήθευσις τῆς ρήσεως δι' ἀναπτυσσομένου μύθου. 14—15]

107. *Περὶ φιλίας.*

Ἄρισμός τῆς φιλίας καὶ τοῦ φίλου· αἱ προϋποθέσεις ἀποκτίσεως φίλου. 15—16]

108. *Ὅδόντα ἀντὶ δόδοντος.*

Ἐπαλήθευσις τῆς ρήσεως διὰ παραδειγμάτων ἐκ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας. 15—16]

109. *Ὁ πολιτισμὸς κατέστρεψε τὴν ἀνθρωπότητα.*

Ἡ πρόοδος καὶ γενικῶς ὁ πολιτισμὸς καταστροφεὺς τῆς ἀνθρωπότητος ὡς καταργῶν τὰς ἐργατικὰς χεῖρας, δι' ὃ καὶ ὁ γράψας μακρῖζει τοὺς ἀπολιτίστους λαοὺς. 16—17]

110. *Πῶς φαντάζομαι, ὅτι ὁ κόσμος θὰ γίνῃ εὐτυχέστερος. [16—17]*

111. *Ἄει ὁ θεὸς ὁ μέγας γεωμετερεῖ.*

Ἀποδεικνύει τὴν πανσοφίαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν διὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας ἐπιτέλεσιν τῶν πάντων ὑπ' αὐτοῦ. 17—18]

112. *Ὁ Πόλεμος.*

[Περιγράφων τὰς φρικαλεότητας τοῦ πολέμου ἀπευθύνεται πρὸς τὰς μητέρας συμβουλεύων αὐτάς νὰ γυμνάζωσιν εἰς τὰ τέκνα των τὰς καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης. 18—19]

113. *Αἱ σκέψεις μου ἐπὶ τῇ λήξει τῶν ἐφειτειῶν μαθημάτων.*

[Πῶς φαντάζεται τὴν κοινωνίαν, εἰς τὴν ὅποιαν ἐντὸς ὀλίγου θὰ εἰσέλθῃ καὶ ποῖαι αἱ ἔναντι αὐτῆς ὑποχρέωσεις τοῦ γράφοντος. 18—19]

114. *Τὸ μέλλον.*

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς διεθνοῦς οικονομικῆς κρίσεως καὶ δυστυχίας καὶ τοῦ ἐκφυλισμοῦ καὶ τοῦ συνεπέα τούτων ἐπαπειλουμένου θανάτου τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ ἀναφέρει τὰ εὐόλινα σημεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηριζόμενος συμπεραίνει, ὅτι δὲν θὰ ἐπέλθῃ ὁ θάνατος τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλ' ἀντιθέτως θὰ βελτιωθῇ ἡ πολιτικὴ, οικονομικὴ κ.λ. κατὰστασις. [18—19]

115. *Ὁ οἰκονόμος.*

[Ἐξαίρονται αἱ ἀρεταὶ καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ τύπου τοῦ οἰκονόμου διὰ τὸ κοινωνικὸν σύνολον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ Λαοσκαράτου. 18—19]

ι') *Φανταστικὰ γεγονότα.*

116. *Ἡ τιμιότης.*

[Διήγημα μὲ κέντρον, πῶς εἰς πτωχὸς ἀλλὰ τίμιος ἀμαξηλάτης ἔσωσε τὴν ἀσθενῆ σύζυγον αὐτοῦ διὰ τῆς τιμιότητός του. 10—11]

117. *Δύο καλὰ παιδιὰ.*

[Διήγημα μὲ κέντρον πῶς δύο μικροὶ τὰ ὑπὸ τῶν γονέων των δοθέντα χρήματα διὰ τὴν παρακολούθησιν ποδοσφαιρικῆς ἀγῶνος διέθεσαν διὰ τὴν ἀγορὰν φαρμάκων διὰ πτωχὴν τινα γραῖαν. 10—11]

118. *Ταξίδι—πατήρ—υιός—δυστύχημα—σωτηρία.*

[Ἀφηγείται, πῶς προσέκρουσε θαλαμηγός τις ἐπὶ ὑφάλων, πῶς ἐβυθίσθη αὐτὴ καὶ πῶς ἐσώθησαν οἱ ἐπιβάται. 11—12]

119. *Ἡ ἐκδίκησις τοῦ Νίκου.*

[Διηγείται πῶς ἐξεδικήθη ὁ ἥρωα τοῦ διηγήματός του τοὺς ἀδικήσαντας αὐτόν. 11—12]

120. *Τὸ δωρητήριον.*

[Διήγημα μὲ κέντρον τὴν μεταβίβασιν τῆς περιουσίας ζεύγους τινὸς ὑπὲρ ἑνὸς ὀρφανοῦ παιδός, τὸν ὁποῖον τὸ ζεῦγος υἱοθέτησε μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων του. 11—12]

121. *Ἡ τρικυμία.*

[Διήγημα μὲ κέντρον τὸ ναυάγιον ἀτμοπλοίου τινός λόγῳ τρικυμίας καὶ τὸν τρόπον σωτηρίας τῶν ἐπιβατῶν καὶ τοῦ ναυτόπαιδος εἰδικῶς. 11—12]

122. *Πῶς τὴν ἔπαθαν αἱ τρεῖς ἀδελφαί.*

[Διήγησις μὲ κέντρον, πῶς ἐξ ἑξ ἀδελφῶν αἱ μὲν τρεῖς πλουτίσαι κλέπτουσαι συνελήφθησαν καὶ ἐνεκλείσθησαν εἰς τὰς φυλακάς, αἱ δὲ ἄλλαι παρέμειναν πτωχαὶ μὲν ἀλλὰ τίμιαι. 11—12]

123. *Καὶ δεύτερον δυστύχημα.*

[Διήγημα μὲ κέντρον τὴν μητρικὴν σιοργίην. 11—12]

124. *Βοήθεια—Χανόμαστε—S. O. S.*

[Διήγησις μὲ κέντρον τὸ ναυάγιον πλοίου τινός καὶ τὸν πνιγμὸν τῶν περσοτέρων τοῦ πληρώματος μελῶν ἐκ τῆς τρικυμίας, τὴν ὁποῖαν προεῖδε μὲν ὁ ναύκληρος λόγῳ τῆς μεγάλης του πείρας, χωρὶς ὁμῶς καὶ νὰ δυνηθῆ νὰ σώσῃ τὸ πλοῖον 12—13]

125. *Τὸ κρυπτογραφικόν.*

[Διήγησις μὲ κέντρον, ὅτι νέος τις ἀνακαλύψας τὴν κλεῖδα κρυπτογραφημάτων τινος καὶ ἐνεργήσας, ὡς τοῦτο ἀνέφερε, παρὰ τοὺς ἐν αὐτῷ ὑπαινιγμοὺς περὶ τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ συνέβαινεν εἰς τὸν ἐρμηνεύοντα τοῦτο, παρεφρόνησε. 12—13]

126. *Τὸ πράσινον ἐπαναφόρι.*

[Διήγημα μὲ κέντρον τὴν περιέργον διαθήκην φιλαργύρου τινός. 13—14]

127. *Ὁ Κλέπτης.*

[Διήγημα μὲ κέντρον, πῶς εἰς Ἄγγλος ἀρχαιολόγος κατὰ ἐν ταξίδιον συμπάρελαβε μετὰ τῶν ἀποσκευῶν του καὶ τὴν βαλίτσαν ἑνὸς συνταξιδιώτου του, πῶς τὴν ἀνέκτησεν ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ καὶ πῶς ἐθεωρήθη αὐτὴ κλαπέισα. 13 14]

128. *Ὁ καλὸς καὶ ὁ κακὸς δρόμος.*

[Παρομοιάζων τὸν μὲν πρὸς τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὸν εὐκόλον βίον ἄγοντα δρόμον πρὸς ἀμαξίτῶν, τὸν δὲ πρὸς τὰς πνευματικὰς ἐργασίας πρὸς τραχὺν καὶ μακρὸν, διηγείται, πῶς ἐκ δύο φίλων ὁ μὲν εἷς ἐξέλεξε τὸν πρῶτον, ὁ δ' ἕτερος τὸν ἄλλον. 14 15]

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΩΙ ΚΕΙΜΕΝΩΙ ΜΝΗΜΟΝΕΥΟΜΕΝΩΝ

ΘΕΜΑΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

[Ἐν τῷ παρόντι εὐρετηρίῳ τὰ ἐντὸς τοῦ κειμένου ἀναγραφόμενα θέματα ἐκθέσεων—ἐν ὄλῳ ἑκατὸν δύο — εὐρηνται κατατεταγμένα κατὰ κατηγορίας ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ κύκλου διαφέροντος, ἐκ τοῦ ὁποίου οἱ ἀναπτύξαντες ταῦτα μαθηταὶ ἤντιλῃσαν τὴν ἔμπνευσιν αὐτῶν.

Οἱ ἐκτὸς ἀγκυλῶν ἀριθμοὶ παραπέμπουσιν εἰς τὰς σελίδας, εἰς τὰς ὁποίας μνημονεύονται τὰ θέματα ταῦτα, οἱ δ' ἐν ταῖς ἀγκύλαις πλάγιοι εἰς τὸν αὐξοντα ἀριθμὸν, ὑφ' ὃν ἕκαστον ἀναφέρεται. Ὅσακις ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι ὑπάρχουσι θέματα φέροντα ἰὸν αὐτῶν αὐξοντα ἀριθμὸν, σημειοῦται ἡ θέσις ἐκάστου ἐν τῇ σελίδι διὰ τῶν λέξεων ἄνω ἢ κάτω].

α') Σχολικὸς βίος : 19 (3), 24 25 (αὐτουσία ἐκθεσις), 25 (1-4), 47 (4), 49 (1 κάτω), 51 (αὐτουσία), 56 (1-5), 63 (1 κάτω).

β') Ψυχολογικὴ ἐξέτασις ἐν τῷ Π. Σ. Π. Α.: 25-26 (1-2), 26 (αὐτουσία), 63 (1 ἄνω).

γ') Γεγονότα τοῦ προσωπικοῦ βίου τοῦ παιδός : 15 (2), 18 (2), 27 (1-3), 28 (αὐτουσία), 45 (1-2), 45 (αὐτουσία), 49 (2), 63 (2-4 ἄνω), 63 (6), 63 (2-3 κάτω), 64 (4 ἄνω).

δ') Καθημερινὸς βίος : 15 (1), 19 (1 κάτω), 30 (1-4); 30 (αὐτουσία), 46 (αὐτουσία), 47 (1-2), 50 (3), 63 (5), 65 (1 ἄνω).

ε') Ἴδιον ἐγὼ : 32 (αὐτουσία), 33 (1-3 ἄνω), 40 (αὐτουσία), 64 (1-4 κάτω).

στ') Φύσις : 18 (1), 19 (2), 33 (1-3 κάτω), 49 (3), 51 (1).

ζ') Βίος τῶν ζώων : 19 (1), 19 (4), 34 (1-2 ἄνω), 51 (2).

η') Πολιτικὴ Ἱστορία : 18 (3), 34 (1-2 κάτω), 34 (αὐτουσία), 49 (1 ἄνω), 50 (2), 64 (1-3).

θ') Πολιτισμὸς : 36 (1-5 ἄνω), 47 (3), 51 (3), 64 (4).

ι') Ἀξίαι - Βιοθεωρία : 36-37 (1-5), 52 (1-2), 53 (3), 53 (αὐτουσία), 65 (2 ἄνω).

ια') Φανταστικὰ γεγονότα : 37 (1-3), 65 (1-2 κάτω).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

[ΠΡΟΣΗΜΕΙΩΣΙΣ : 'Εν τῇ παρούσῃ βιβλιογραφίᾳ καταχωρίζομεν πάσας τὰς γνωστὰς ἡμῖν ἐργασίας τὰς πραγματευομένας περὶ τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων ὡς καὶ περὶ συναφῶν προβλημάτων πρὸς κατατόπισιν τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν. Ὡσαύτως περιλαμβάνομεν τὰ γενικωτέρας φύσεως συγγράμματα καὶ πραγματείας, εἰς τὰ ὁποῖα παραπέμπομεν ἐν τῇ διατριβῇ ἡμῶν. Τὸ σχετικῶς πενιχρὸν τῆς ξένης ἡμετέρας βιβλιογραφίας ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐστεροῦμεθα τῶν μέσων, ὅπως λάβωμεν γνῶσιν καὶ ἄλλων ξένων σχετικῶν βοηθημάτων.]

1. **Ἀβραὰμ Δ.** Γνώμη περὶ τῶν συνθέσεων ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖῳ. Ἐκπαιδ. Ἐπιθεώρησις, Τόμος Β', τεύχος 7. Ἐν Ἀθήναις, 1919.
2. **Ἀναγνωστοπούλου Δ.** Ἀπὸ τὰ ἐκπαιδευτικὰ μὲς προβλήματα. Τεύχος Β'. Ἐν Ἀθήναις, 1928.
3. **Ἀναγνώστου Σ** Οἱ ἐκθέσεις στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο. (Σχολικὴ Πράξις). Παράρτημα περιοδικοῦ «Ἀναγέννηση», χρονιά Β', 4.
4. **Βαλάκι Παύλου.** Ἡ διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων εἰς τὰ Δημοτικὰ Σχολεῖα. Ἐν Ἀθήναις, 1925.
5. **Τοῦ αὐτοῦ.** Ἡ διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Ἐν Ἀθήναις, 1928.
6. **Βασιλοπούλου Ν.** Τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων εἰς τὴν Μέσῃ Ἐκπαιδευσίν. Δελτίον Ο.Λ.Μ.Ε. Φεβρουάριος, Μάρτιος, Ἀπρίλιος 1934.
7. **Βουλγάρεως Β.** Ἐκθέσεις ἰδεῶν. Ἐν Ἀθήναις, 1880.
8. **Busemann A.** Die Sprache der Jugend als Ausdruck der Entwicklungsrhythmik. Quellen und Studien zur Jugendkunde. Jena, 1925.
9. **Τοῦ αὐτοῦ** Die Jugend im eigenen Urteil Langensalza, 1926.
10. **Γεδεῶν Σοφίας.** Παιδομετρικαὶ ἔρευναι ἐν Ἑλλάδι. Ἐν Ἀθήναις, 1931.
11. **Τῆς αὐτῆς.** Παιδομετρία καὶ παιδαγωγικὴ Στατιστικὴ. Ἐν Ἀθήναις, 1930.
12. **Γεωργακάκι Κ.** Σύντομοι ὁδηγοὶ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐκθέσεων εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Ἐν Κρήτῃ.
13. **Γεωργακοπούλου Κ.** Τὸ μάθημα τῶν συνθέσεων. Δελτίον Ο.Λ.Μ.Ε. Σεπτέμβριος, 1931.
14. **Gaudig Hugo.** Ἡ σύγχρονος διδακτικὴ ἐν θεωρίᾳ καὶ πράξει. Μετάφρασις Σπ. Καλλιάφα. Ἐκδ. 2α Ἐν Ἀθήναις, 1933.

15. **Γουδή Δ.** Ἡ ἐκθέσεις τῶν θερινῶν ἐξετάσεων τῶν μαθητῶν τῆς Β' τοῦ προτύπου γυμνασίου. Ἐν Ἀθήναις, 1915.
16. **Τοῦ αὐτοῦ.** Αἱ ἐκθέσεις τῶν μαθητῶν μου. Ἐν Ἀθήναις.
17. **Ἐξαρχοπούλου Νικολάου.** Σωματολογία τοῦ παιδός. Ἐκδ. δευτέρα. Ἐν Ἀθήναις, 1928.
18. **Τοῦ αὐτοῦ.** Ψυχικαὶ διαφοραὶ τῶν παίδων καὶ ἡ διάγνωσις αὐτῶν. Ἐν Ἀθήναις, 1932.
19. **Τοῦ αὐτοῦ.** Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν. Ἐκδ. Τρίτη. Ἐν Ἀθήναις, 1934.
20. **Τοῦ αὐτοῦ.** Ἀρχαὶ τεθεῖσαι διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐκθέσεων ἐν τῷ Π.Σ.Π.Α. Ἐκτος τόμος τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Π.Σ.Π.Α.
21. **Εὐθυμιάτου Γ.** Οἱ ἐκθέσεις. Δελτίον Ο.Λ.Μ.Ε. σ. 315. Μάρτης 1932.
22. **Ζήση Δ.** Ἀπὸ μιᾶς περιοδείας μετὰ τὸν Ἐπιθεωρητὴν. Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά. Τόμος Α', τεύχος 6-7. «Μαθητικαὶ συνθέσεις». Ἐν Ἀθήναις, 1933.
23. **Τοῦ αὐτοῦ.** Συνθετικαὶ ἀσκήσεις. «Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιθεώρηση». Τόμος Β'. Τεύχη 1-8. Ἐν Ἀθήναις, 1919.
24. **Θέμελη Γ.** Ἡ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1933.
25. **Ἰωαννίδου Α.** Τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων ἄλλοτε καὶ τώρα. (Σχολικὴ Πράξις). Παράρτημα τοῦ περιοδικοῦ «Ἀναγέννησις», χρονιά Β', 3.
26. **Κακούρου Ε.** Ἀπ' ἀφορμὴ ἐνὸς βιβλίου. Στοχασμοὶ γιὰ τὸ ζήτημα τῶν ἐκθέσεων. (Δελτίο Ἐκπ. Ὁμίλου, τόμος 10).
27. **Καλλιάρια Σπ.** Θεωρία καὶ πράξις τοῦ σχολείου ἐργασίας. Κατὰ μετὰφρασιν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ. Ἐν Ἀθήναις.
28. **Τοῦ αὐτοῦ.** Συμβολὴ εἰς τὴν μεθοδικὴν διδασκαλίαν τῶν συνθέσεων. Περιοδικὸν «Ἀγωγή». Τόμος Α', τεύχ. 1, 2, 3. Ἐν Ἀθήναις, 1915.
29. **Καραχρίστου Ν.** Διδακτικὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας. Τεύχος Β'. Ἐν Ἀθήναις, 1930.
30. **Κατσανιά Τ.** Θεωρία τῆς συγγραφῆς. Θεωρία καὶ πρακτικὴ τῆς ἐκθέσεως ἰδεῶν. Ἐν Ἀθήναις.
31. **Keilhacker M.** Die Verwendung von Aufsätzen im Dienste der Jugendpsychologie. Zeit. f. ang. Psych. 45, 1933.
32. **Τοῦ αὐτοῦ.** Charakterologische Aufsatzuntersuchungen Zeit. f. ang. Psych. 50. 1936.
33. **Cohn J. und Dieffenbacher J.** Untersuchungen über Geschlechts-Alters und Begabungsunterschiede bei Schülern Bh. z. Zeit. f. ang. Psych. Leipzig, 1911.
34. **Compayré G.** Ἡ παιδαγωγικὴ. Κατ' ἐλευθέραν ἀπόδοσιν ὑπὸ Π. Ν. Φιλοπούλου. Ἐν Ἀθήναις, 1940.
35. **Conrad P.** Στοιχεῖα παιδαγωγικῆς καὶ τῶν βοηθητικῶν αὐτῆς ἐπιστημῶν. Τόμος Α'. Ψυχολογία μετὰ στοιχείων Λογικῆς, ἐφαρ-

- μογών εις τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἀγωγὴν καὶ εἰκόνων. Ἐν Ἀθήναις, 1916.
36. *Κόντου Κ.* Ἡ διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων. Ἐν Ἀλεξανδρουπόλει, 1936.
 37. *Κόντου Δίξας.* Ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία στὰ γυμνάσιά μας. Τόμος 1ος. Ἐν Ἀθήναις, 1933.
 38. *Κουτροβέλη Σ.* Αἱ ἐκθέσεις. «Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά». Τόμος Δ', τεύχ. 46-48. Ἐν Ἀθήναις, 1937.
 39. *Κυριακίδη Σ.* Γνώμη περὶ συνθέσεων ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖω. «Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιθεώρησις». Τόμος Β', τεύχος 7. Ἐν Ἀθήναις, 1919.
 40. *Λαγουμιτζάκι Κωνσταντίνου.* Ἐνα πρότυπο δημοτικὸ σχολεῖο. Ἐν Ἀθήναις, 1934.
 41. *Δάμψα Ἰ. Δημητρίου.* Ὑποδείγματα διδασκαλίας τῶν ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς σχολείοις διδασκομένων μαθημάτων. Ἐν Ἀθήναις, 1909.
 42. *Δασκάρως Κ.* Ὑποδειγματικαὶ διδασκαλίαι ἀναγνώσεως τραγικῶν ποιητῶν καὶ συντάξεως ἐκθέσεων ἰδεῶν. Ἐν Ἀθήναις, 1909.
 43. *Λιβαδά Ν.* Διασχίλια θέματα διανοήσεως - συνθέσεων. Ἐν Ἀθήναις, 1927.
 44. *Τοῦ αὐτοῦ, Συστηματικὸς ὁδηγὸς τῶν συνθέσεων.* Ἐν Ἀθήναις, 1931.
 45. *Martin R.* Richtlinien für Körpermessungen und deren statistische Verarbeitung (mit besonderer Berücksichtigung v. Schülermessungen. München 1924.
 46. *Μελανίτου Ν.* Ἡ παιδαγωγικὴ καὶ κοινωνικὴ σημασία τῶν ἐξετάσεων. Ἐν Ἀθήναις, 1940.
 47. *Μεταλλينوῦ Ἀγ.—Παποδήμα Ἀθ.* Ὁδηγὸς τοῦ δασκάλου γιὰ τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων κατὰ τὸ σύστημα τῶν διασημοτέρων Γάλλων παιδαγωγῶν. Τόμος Α'. Ἐν Ἀθήναις, 1929.
 48. *Μιχαηλίδου—Νουάρου Μ.—Τσοῦρη Μ.* Πρακτικὸς ὁδηγὸς ἐκθέσεων. Ἐν Ἀθήναις, 1939.
 49. *Μόραλη Κων.* Ὑποδείγματα συνθέσεως ἰδεῶν. Τεύχη 4. Ἐν Ἀθήναις, 1935.
 50. *Μπαντιούνα Δ.* Ἡ διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων. Πρακτικὰ Συνεδρίου λειτουργῶν Μ. Ἐκπαιδεύσεως Ε' Περιφερείας. Θεσσαλονίκη, 1938.
 51. *Münch Paul* Ἀπὸ τὴν τάξη μου. Μετάφρασις Γ. Ἰ. Ντειγιάννη. Ἐν Ἀθήναις, 1931.
 52. *Ὄκταποδά Κ.* Ἡ τέχνη τοῦ γράφειν. Ἐν Ἀθήναις, 1935.
 52. *Παπαγεωργίου—Ἐράλδου Γ.* Τὸ σύστημα μου διδασκαλίας τῶν συνθέσεων. Ἐν Ἀθήναις, 1933.
 54. *Παπαδογούλα Δ.* Τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. «Ἐκπ. Χρονικά». Τόμος 6, τεύχη 69, 70. Ἐν Ἀθήναις, 1939

55. *Παπαθανασίου Τρ.* Ὑποδειγματικαὶ διδασκαλῖαι κατὰ τὸ σχολεῖον ἐργασίας. Ἐν Ἀθήναις, 1934.
56. *Παπαϊωάννου Εὐαγ.* Διδακτικὴ τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων στὸ νέο σχολεῖο τῆς ἐργασίας. Ἀθήναι, 1936.
57. *Παπαϊωάννου Κ.* Τὰ λεχθέντα τῆ 21-1-1927 περὶ συνθέσεων. Ἐν Τριπόλει, 1927.
58. *Παπαμάρου Μ.* Εἰδικὴ διδακτικὴ τοῦ σχολείου ἐργασίας. Ἐν Ἀθήναις, 1933.
59. *Παπανθρέου Α.* Πρακτικὸς ὁδηγὸς συνθέσεων. Τεῦχος Α'. Ἐν Ἀθήναις, 1907.
60. *Τοῦ αὐτοῦ.* Πρακτικὸς ὁδηγὸς συνθέσεων. Τεῦχος Β'. Ἐν Ἀθήναις, 1912.
61. *Παπασταματίου Σταμ.* Πῶς θὰ γράφομε καλὰς ἐκθέσεις. Ἐν Ἀθήναις, 1939.
62. *Παρασκευοπούλου Θ.* Ἡ σχολικὴ ἔφημερίδα. Δελτίο Ο. Λ. Μ. Ε ἀριθ. 70, 71.
63. *Παρασκευοπούλου Π.* Τὸ νέο σχολεῖο. Ἐν Τριπόλει, 1930.
64. *Πασχαλίδη Σ.* Τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. «Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά», τεῦχος 55. Ἐν Ἀθήναις 1938.
65. *Παυλίδου Ἰ.* Πρακτικὸν σύστημα δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἦτοι Διδακτικὴ καὶ Παιδαγωγικὴ διὰ πλήρη δημοτικὰ σχολεῖα. Ἀθήνησι, 1895.
66. *Pellet L.* Le développement de la personnalité des élèves vu à travers la composition française. Bulletin de la Société A. Binet. 31. No 5 et 6.
67. *Τῆς αὐτῆς,* La composition française au certificat d'études primaires. Bull. de la Société A. Binet. Année 29, No 9 et 11.
68. *Pfeiffer L.* Experimentelle Untersuchungen über qualitative Arbeitstypen. Pd. Mon. 5. Leipzig, 1908.
69. *Πικραμένου Δανιήλ,* Συνθέσεις. Ἐν Ἀθήναις, 1934.
70. *Σακελλαρίου Γ.* Ψυχολογία τοῦ ἐφήβου. Ἐν Ἀθήναις, 1939.
71. *Σαερῆ Ἀλεξάνδρου.* Διδασκαλῖαι νεοελληνικῶν λογοτεχνημάτων. Ἐν Ἀθήναις, 1924.
72. *Schiffahrt Else.* Die psychologischen Grundlagen heutigen Mädchenbildung. Berufsgestaltung I. Leipzig. 1926.
73. *Σκαλισιάνου Χ.* Ὑλὴ καὶ διδακτικὴ τῶν μαθημάτων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Τόμος Α', Δ', ΙΔ'. Ἐν Ἀθήναις.
74. *Σουμελίδου Γ.* Συνθετικὰ ἀσκήσεις. Ὁδηγία καὶ ἐφαρμογαί. Ὑποδείγματα λογοτεχνικά. Ἐκλεκτὰ συνθέσεις μαθητῶν. Ἐν Ἀθήναις, 1928.
75. *Τοῦ αὐτοῦ.* Ἡ διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Ἐν Ἀθήναις, 1935.
76. *Σπαθάκη Ἀρ.* Σχολικὴ παιδαγωγικὴ. Θεωρία τῆς παιδαγωγικῆς καὶ μεθοδολογία Ἐκδ 2α. Ἐν Ἀθήναις, 1888.

77. **Σπεισιέρη Γερασίμου.** Τὸ σύγχρονον δημοτικὸν σχολεῖον μας, μέθοδος καὶ προγράμματα. Ἐν Ἀθήναις.
78. **Τοῦ αὐτοῦ.** Τὸ σχολεῖο ἐργασίας στὴν πράξη. Ἐν Ἀθήναις, 1932.
79. **Στριφοῦ Αἰκατ.** Ὁ ἀτομικὸς φάκελλος τῶν μαθητῶν. Δημοσιεύματα τοῦ Π. Σ. Π. Α. Τόμος Γ'. Ἐν Ἀθήναις, 1936.
80. **Σωτηροπούλου Μ.** Τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων στὰ Σχολεῖα Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. «Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικά», τόμος Ε', τεύχη 51, 52, 53. Ἐν Ἀθήναις, 1937-1938.
81. **Τζαρτζάνου Ἀχ.** Ἡ γλῶσσα τῶν ἐκθέσεων. Δελτίον. Ο.Λ.Μ.Ε., σ. 146-149, Νοέμβριος 1934.
82. **Τσαγκιᾶ Τζ.** Ἡ διδασκαλία τῶν ἐκθέσεων κατὰ τὸ σύστημα τοῦ P. Muench. Ἐν Ἀθήναις, 1929.
83. **Τσίριμπα Βασιλείου.** Εἰδικὴ διδακτικὴ πάντων τῶν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα διδασκομένων μαθημάτων. Ἐν Ἀθήναις, 1932.
84. **Friedrich Th.** und **Voigt W.** Berufswünsche und Zukunftspläne unserer Jugend. Breslau, 1928.
85. **Φωτοπούλου Ἀπ.** Ἡ τέχνη τοῦ γράφειν καὶ κρίνειν πᾶν γραπτόν. Ἐν Ἀθήναις, 1937.
86. **Χαραλαμποπούλου Κ.** Οἱ ἐκθέσεις. (Εἰσήγησις στὸ παιδαγωγικὸ συνέδριον τῶν λειτουργῶν τῆς ΙΑ' Ἐκπαιδευτικῆς περιφερείας). Πάτρα, 1937.
87. **Χαρδαβέλα Ἰ.** Γνώμαι περὶ σχολείου ἐργασίας, περὶ ἐρμηνείας Ἀρχαίων καὶ Νέων Ἑλληνικῶν καὶ περὶ ἐκθέσεων. Ἀθήναι, 1935.
88. **Χατζῆ Π.** Ἐκθέσεις ἰδεῶν. Τεύχη 5. Ἐν Ἀθήναις.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Εἰσαγωγή	1— 6
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ	
Μεθοδολογικὸν	7—21
A'. Τὸ ἡμέτερον ὕλικὸν (περιγραφή καὶ προέλευσις αὐτοῦ).	7—11
B'. Ἡ μέθοδος ἐπεξεργασίας τοῦ ὕλικου	11—21
α) Ἀποδελτίωσις	11
β) Ἡ κατάταξις τῶν δελτίων	16
γ) Αἱ ἀπόψεις ψυχολογικῆς ἐξετάσεως τοῦ ἡμετέρου ὕλικου—Ὑπαγωγή τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων ὑπὸ κατηγορίας	18
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	
Πορίσματα	23—69
A'. Τίνες αἱ πηγαὶ ἐμπνεύσεως τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἐλευθέρως ἐκθέσεως	23—43
α) Ἀνάλυσις τῶν κατηγοριῶν	23
β) Στατιστικὰ πορίσματα—Ἀνάλυσις καὶ ἐρμηνεῖα αὐτῶν	38
B'. Τίς ἡ συνάρτησις τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεως μετὰ τοῦ ὑποκειμένου τοῦ γράφοντος	44—61
α) Ἀνάλυσις τῶν κατηγοριῶν	44
β) Στατιστικὰ πορίσματα—Ἀνάλυσις καὶ ἐρμηνεῖα αὐτῶν	58
Γ'. Ἐνταξίς τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκθέσεως κατὰ χρόνον	62—69
α) Ἀνάλυσις τῶν κατηγοριῶν	62
β) Στατιστικὰ πορίσματα—Ἀνάλυσις καὶ ἐρμηνεῖα αὐτῶν	65

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Παιδαγωγικά συμπεράσματα καὶ ἀπόψεις	71—80
Ἐπίμετρον	81—91
Εὐρετήριον τῶν ἐν τῷ κειμένῳ μνημονευομένων θε- μάτων	92
Βιβλιογραφία	93—97

ΟΙ ΕΝ Τῷ ΒΙΒΛΙῳ ΠΙΝΑΚΕΣ

	Σελ.
1. Ἐ καθ' ἡλικίας κατανομή τῶν ἐκθέσεων	11
2. Ἐ κατὰ σχολικὰς τάξεις κατανομή τῶν ἐκθέσεων	11
3. Ἐ καθ' ἡλικίας κατανομή τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων εἰς τοὺς διαφόρους κύκλους διαφερόντων τῶν μαθητῶν ἀπολύ- τως	38
4. Ἐ καθ' ἡλικίας κατανομή τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων εἰς τοὺς διαφόρους κύκλους διαφερόντων τῶν μαθητῶν ἐπὶ τοῖς ἑκατόν	39
5. Ἐ κατὰ σχολικὰς τάξεις κατανομή τῶν θεμάτων τῶν ἐκ- θέσεων εἰς τοὺς διαφόρους κύκλους διαφερόντων τῶν μα- θητῶν ἀπολύτως	40
6. Ἐ κατὰ σχολικὰς τάξεις κατανομή τῶν θεμάτων τῶν ἐκ- θέσεων εἰς τοὺς διαφόρους κύκλους διαφερόντων τῶν μα- θητῶν ἐπὶ τοῖς ἑκατόν	41
7. Ἐ καθ' ἡλικίας κατανομή τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς συναρτήσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν μετὰ τοῦ ὑπο- κειμένου τοῦ γράφοντος ἀπολύτως	58
8. Ἐ καθ' ἡλικίας κατανομή τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς συναρτήσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν μετὰ τοῦ ὑπο- κειμένου τοῦ γράφοντος ἐπὶ τοῖς ἑκατόν	59
9. Ἐ κατὰ σχολικὰς τάξεις κατανομή τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς συναρτήσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν μετὰ τοῦ ὑποκειμένου τοῦ γράφοντος ἀπολύτως	60
10. Ἐ κατὰ σχολικὰς τάξεις κατανομή τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς	

- ἀπόψεως τῆς συναρτήσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν μετὰ
τοῦ ὑποκειμένου τοῦ γράφοντος ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. 61
11. Ἡ καθ' ἡλικίας κατανομή τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως
τοῦ χρόνου, εἰς ὃν ἀναφέρονται τὰ ἐν αὐταῖς ἱστορούμενα
ἀπολύτως. 66
12. Ἡ καθ' ἡλικίας κατανομή τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως
τοῦ χρόνου, εἰς ὃν ἀναφέρονται τὰ ἐν αὐταῖς ἱστορούμενα
ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. 67
13. Ἡ κατὰ σχολικὰς τάξεις κατανομή τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς
ἀπόψεως τοῦ χρόνου, εἰς ὃν ἀναφέρονται τὰ ἐν αὐταῖς
ἱστορούμενα ἀπολύτως. 68
14. Ἡ κατὰ σχολικὰς τάξεις κατανομή τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ τῆς
ἀπόψεως τοῦ χρόνου, εἰς ὃν ἀναφέρονται τὰ ἐν αὐταῖς
ἱστορούμενα ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. 69

024000028090

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΑΡΙΘ. 1. *Σοφίας Μ. Γεδεών, 'Ο θεσμός τής συνεργασίας των μαθητών ως μέσον κοινωνικής άγωγής. Φαινομενολογία—Εφαρμογές.*